

השירה הלאומית.

חיים נחמן ביאליק.

ילדותו בכפר. חיים נחמן ביאליק נולד בשנת 1873 בכפר ראדי שבפלך והלין. אביו היה מאלה הלמדנים בעלי-הדמיון שלא יצלחו בעולם-המעשה, והיה מתפרנס כל ימיו בדוחק, מתחלה כעוזר לחוכרי-קרקעות, ואחרי כן בתור מחזיק בית-מרוח. במזגו יין להאכרים היתה גמרא פתוחה תמיד לפניו, ומעיניו הנתונים לענינים רוחניים היו רחוקים מהסביבה המלאה עשן הקטרת והמולת שכורים. הוא הנחיל לבנו את כח-דמיונו, וחיי השדה מהרו לפתח את הכח הזה אצל הילד. הכפר ראדי היה „גוה שאנן מלא יופי צנוע של טבע פשוט ובריא, שמח בחלקו ומסתפק במועט. זוהר-רקיע, מרחבי-שדה ודומית-חורש האומרת: דרשני!"¹ הילד חיים נחמן היה מבלה את רוב ימיו ביער הקרוב לבית הוריו, והיה אוהב להשתעשע אצל ברכת-המים שבו. שם לקחה אזנו את הצלילים הראשונים של שירת התולדה, שהדם השמיע אחרי כן המשורר בשיריו „הברכה" ו„זהר":

וְאֵנִי בְיָמַי נְעוּרַי, חֶמְדַּת יָמַי,
 אֶךְ רַפְרָפָה אֶעֱלֵי רֵאשׁוֹנָה בְּנֶפֶשׁ הַשְּׂכִינָה.³
 וּלְבָבִי יָבֵעַ עוֹד עָרוֹג וּכְלוֹת וּתְמוֹה הַיּוֹמָם
 וּלְבַקֵּשׁ מִחֶבֶא לְתַפְלָתוֹ —
 הֵיטִי מִפְּלִיג לִי בָּחַם יוֹם בְּנֶזֶן
 אֶל כִּמְלֻכוֹת-הַשְּׁלֵמָה הַנְּאֻדָּרָה⁴ —
 לְעֵבִי הַיַּעַר.
 וְשֵׁם בֵּין עַצְי-אֵל לֹא שָׁמְעוּ בְּתִיקוּל-קָרָהִם,
 בְּשִׁבְיָ יָדְעוּ רַק הַיָּאֵב וְגִבּוֹר צִיד,
 הֵיטִי תוֹעָה לִי לְבָדִי שְׁעוֹת שְׁלֵמוֹת.

1) מרשימות המשורר בעצמו, הכתוב במאמרו של הר"ר י. קלוזנר, ת. נ. ביאליק, לוח-אחיאסף, תרס"ד.
 2) רחפ. 3) דוגל השירה והרוממות. 4) הגדרה.

ובְּאֲמָצַע כֶּפֶה זוּ וּבְאֲמָצַע אוֹתָהּ בְּרֵכָה
זוּ נִגְדָה זוּ שְׁתֵּי אֲבָנֵי כְדָבָד (7) קְבוּעוֹת (8),
בְּדָבָרִים גְּדוּלִים וּמְבַהֲרִים —
שְׁנֵי שְׂמֵשׁוֹת... (9)

מִמּוֹלֵי, מֵעֵבֶר הַבְּרֵכָה הַשְּׁנֵי,
דִּיג שָׁב עוֹמֵד עַל מְצוֹלַת הַיְהוּדָה (10)
וּמִשֶּׁה מְשִׁם רִשֶׁת דְּקָה רוֹסֶסֶת (11),
מִנְעֵרָה (12) — וּבְצַבְעֵי הַקֶּשֶׁת אֵל עֵינֵי
נְעֻרָתָה (13) הָרְסִיסִים קוֹסְמֶת, נוֹסֶסֶת (14);
כְּמוֹ בּוֹחֵשׁ (15) הַדִּיג סִיר־זֶהָר בְּכֶשֶׁפִּים
וּמְסַנֵּן (16) מְרַק־זֶהָב לְבָדְלַח הַקֶּעֶרֶה (17),
וַיִּזוּ גַם אֲרֻצָּה נְטָפִים דְּרִשְׁפִּים, —
וּלְעֵינֵי כְחֻלּוֹם קָרָ וּמְתוֹק נְהָרוּ (18).

מִתְיַחַד עִם לְבָבִי וְאֵלֶי עַד בָּאִי,
פְּסוּם וְעֹבֹר בֵּין מוֹקְשֵׁי זֶהָב (1).

אֵל קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים שְׂבִיעֵר — אֵל בְּתֵי עֵינָיו:

מִבֵּית לְפָרְקֶת (2) שֶׁל הָעֵלִים

שֵׁם יֵשׁ אֵי קָמֵן יֶרֶק, רְפוּד דְּשָׂא,

אֵי בּוֹדֵד לוֹ, כְּעֵין עוֹלָם קָמֵן בְּפָנֵי עֲצָמוֹ,

דְּבִיר (3) קֹדֶשׁ שְׁאֵנָן, מְצַנֵּעַ בֵּין צְאָלִים (4)

שֶׁל זְקֵנֵי־עַד רַחֲבֵי־נוֹף וּמְסַרְבְּלֵי־ (5) צְמֹר,

תִּקְרָתוֹ — כֶּפֶת תְּכֵלֶת קְמָנָה (6),

הַכְּפוּיָה וּמְנַחֶתָה עַל הָעֵצִים מִמָּשׁ,

רְצַפְתּוֹ — זְכוּכִית: בְּרֵכֶת מִים זָבִים,

רְאֵי כֶסֶף בְּתוֹךְ מְסַנֶּרֶת דְּשָׂא רְטֹב,

וּבוֹ עוֹד עוֹלָם קָמֵן, עוֹלָם שְׁנֵי,

אולם ילדותו של חיים נחמן לא היתה מרוקמת מחוטי יופי ופיוט לבד. הדלות
המנוולת והנוראה, ששררה לפעמים בבית אביו, הטביעה גם היא את חותמה בנפשו הרכה
של הילד. יש שעשו הוריו את שבתם חול מרוב עוני, והתמונה המעציבה עולה בזכרונו
של המשורר:

בוֹצֵעַ (23) אָבִינוּ בְּשִׁכְּיֵן פְּגִימָה
עַל פֶּת לַחֵם שְׁחוֹר וְזָנָב דִּיג מְלוּחַ...
עוֹדֵנֵנוּ לוֹעֵסִים וּבְטָרָם תְּבָרַת
הַפְּרוּסָה הַטְּבוּלָה בְּמִלַּח מְפִינֵנוּ, —
הַפְּרוּסָה הַחֲמוּצָה, הַפְּגוּמָה, הַתְּפִלָּה,
נְעִלְעֵנָה (24) בְּדָמְעוֹת כְּעֵלוּבִים וְגוֹלָרִים —
וּמִירוֹת נְעֵנָה בְּקוֹל אַחֲרֵי אָבִינוּ
מְכַמֵּן הוֹמְיָה, מְלַבְּבוֹת חֲלוּלִים (25).

מְחַסֵּר הַשְּׁלֶחֶן יֵין קְדוּשׁ גַּם חֲלוּת,

הַמְּנוֹרוֹת חֲבוּלוֹת (19), בְּמִקוּמָן עֲשָׁנִים

מְעוֹכִים בְּפִיט (20) גְּרוֹת רְוִים אֲחֻדִים,

מְרַקְדֵי הַכְּתָלִים... (21) וְשִׁבְעָה יְלָדִים,

כְּרָמֵי רְעִבִים וּקְצָתָם יִשְׁנִים,

זָסְפוּ הַשְּׁלֶחֶן. אֲמֵנֵי עֲנוּמָה

לְקוֹל תַּתָּם שְׁלוֹם לְמִלְאֲכֵי־הַשָּׂרֵת (22);

וּבְאֵשׁ עַל חֲטָאוֹ עֵנִי יִנְבֵּה רוּחַ

והמחסור העגום והאכזרי הטיל איזה צל על נפש הילד, והקשה את רוחו. בעוד
שהדר הטבע עורר את דמיונו של חיים נחמן ותשוקתו ליופי, לרוך ונועם — זרקה בו
העניזת השוממה מרה, ונתנה לתכונתו איזה כובד וקושי. והננודים הללו של רשמי

(1) רשתות קרני השמש. (2) סך. (3) חדר פנימי. (4) כונתו: צללים. (5) סוגים ומכוסים.
(6) הרקיע. (7) кориндонъ. (8) החמה משהקשת במים ונראה כשתי אבנים מזהירות מלמעלה ומלמטה.
(9) "הברכה", שירי ביאליק, ספר א'. (10) המצולה המאירה. (11) זורקת רסיסי כים. (12) מנענעה
באיי. (13) מסל, отренье. (14) טבריקה. (15) בולל. (16) упрощивается. (17) קצרת-הכרלח —
הברכה. (18) "זרר", ספר א'. (19) מבושבות. (20) בקני ס"ס. (21) הלבה מרקת והכתלים נראים
במרקדים. (22) חילופים אומרים, שלום עליכם. (23) חותר. (24) נבלענה. (25) שירי "ספר ב'".

הילדות הראו את פעולתם על היצירה העתידה של המשורר. הוא נחל את שירו גם ממזמרי-היער הנחמדים וגם מהצרצר, המשורר המשעמם (1) של הדלות, משורר ערירי, צנוע, מסתתר, הנחבא אל כלים, מתלונן בנקיקים, שכן סדקים אפלים.

בהיות ימי סגריר ובגשף הלילה, לחמם אין גחלת וגריסין בסיר — בשלש בבית אבי דמי קדרות גדולה (2) — אז הציוץ הצרצר מנקרת הקיר על גבי הבירה החתול מילדת, וינפסר (4) שירתו הובשה, הריקה, בפל אין פת לחם, שאור — במשארת (3), כעש קוססה (5) לבי, נשמתי בוקקה. (6) (7)

צאת הוריו לזיטומיר. בשנת תרל"ט, כשמלאו לחיים נחמן שש שנים, יצאו הוריו מכפר מושבם ובאו לגור באחד מפרורי ז'יטומיר. וכעבור עת קצרה מת אביו מעוני ותלאות, ואז גדלה דלות המשפחה שבעתים. בעמל רב מאד הצליחה אמו האלמנה לכלכל בלחם צר את ילדיה הרעבים.

אמי נתאלמנה, בגייה נתימתו; ודומם מתמצית מכאובה נאנחה. עד קמה מאבלה הדאגה קדמתה: ולכל מנוד ראשה ולכל תנועת ידה נסתתמו כל מקורי פרנסה, נסתתמו... הביטה מסביבה: נתרוקן עולמה, נאלמוז ויתם באשר עינה נפטה.

גם קול האורליגין (8) כמו המד מעטה, גם כתלי הבית כמו בוכים בדממה ובושה ובחמלה כל זווית החרישה. גם קול האורליגין (8) כמו המד מעטה, גם כתלי הבית כמו בוכים בדממה ובושה ובחמלה כל זווית החרישה.

רבונו של עולם! — נאנחה האשה — סמכני כל אפס, אלמנה אנכי; פרנסתא אפרחי, כתולעים, — מה כחי? ...

אז תוציא השוקה את חלבה ודמה. בערב היא שקה כל עוד בה נשמה, כל פרוטה הביאה נארה במארה, רקוקה בדם לבנה וטבולה במרה... (9) ובשוקה רצוצה כבלבה מדחה — עד חצות הלילה לא כבתה את נרה וידיה בפזמק, במחט שחחה

(1) скучный (2) דוכיה אלה. (3) квашня (4) жгучий (5) לעסה וסחנה. (6) הריקה. (7) ש. (8) השעין — часы. (9) השתכרה כל פרוטה בקלות, בדם ומיירות. (10) דק. (11) ש.

כשבשל כח האלמנה לפרנס את יתומיה, הובא היים נחמן לבית אביר-הזקן, שגר ראשית הנוכו. בפרור אחר של העיר. זה היה זקן קפדן ואדוק, ההוגה תמיד בספריו ומתבודד עם מחשבותיו. הוא אהב את הנער, המצטיין בכשרונות טובים, ומסר אותו למלמד, הדר בקצה הפרור. "ביתו הקטן של רבו עמד בין הרייחול גבוהים, בשפוע ההר, צפוי כל רגע לנפול אל התהום הפתוחה תחתיו. ושם, על קרקע התהום, הומים, מבעבעים ומפוזים מעינים, היוצאים מבטן ההרים. בימי הקיץ היו חיים נחמן וחבריו לומדים תהלים תחת כפת הרקיע בצל אילן, או תחת סכך הסוכה. ממולם התעקל הנהר (טיטירוב), והיער כאלו נסתכל בהם, והמעינים כאלו היו מסייעים להם לחזור בנעימה על פרקי התהלים". הנער עשה מהרה חיל בלמדיו, אבל העציב את לב מוריו ומדריכיו בהנהגתו הפרועה, כי היה, שובב ועזי-נפש ו"מתפרץ" מטבעו. הנה טפס חיים נחמן בידיו וברגליו ועלה על ראש עמוד-הטלגרף, וכמעט שלא נתנוק; הנה נתלה באילן, וכמעט שלא נהרג; הנה עלה בחצי-הלילה על ראש הגג וקרא כתרנגול. מחטאים נוראים כאלה אי אפשר היה לנקותו בלא כלום. המלקות ומכות-המרדות לא פסקו. במצוה זו, להורות היתום "דרך ארץ", השתתפו עם הזקן לא רק רבותיו של הנער, שרדו בו בחזקה ומררו את חייו בתואנותיהם, אלא גם "בני המשפחה", דודים ובני דודים, אשר משום "רחמנות על הזקן" היו משתתפים עמו במצוה" (2). והמצוקות שסבל הנער הסכו מעט מעט את לבו משעשועיו ומכל הסביבה החיצונית, ורוחו נתקפל כלפי פנים. הוא התחיל מתבודד עם הרהוריו בעולם הרוחני המיוחד שעשה לו. חיים נחמן קרא בשקידה רבה, ומבלי הבחנה והבנה מספיקה, את הספרים השונים שמצא בבית זקנו: ספרי מוסר, קבלה, חקירה, מעשיות, וכדומה. וביתוד הרבה הנער לעסוק בתלמוד.

נִמְרָא הֵיְתָה לְזִקְנֵי שְׁעֵיר־תְּגִילִים (3) וְסִמְנִים שֶׁל הַרְבֵּה טְפוֹת חֵלֶב וְשִׁעֲנָה, וּבְכִרְסָה — שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת שֶׁל זִקְנֵי הַלְּבָן, חוֹמֵי צִיצִיּוֹת פְּסִילֹת שֶׁל טְלִיתוֹ הַקְּמָה וְגֵדֵד פְּרָפְרָה נְשָׁמְתִי... (5)

בהיות חיים נחמן כבן י"ג שנים, בא ללמוד בפני עצמו בבית-המדרש בודד שבקצה הפרור. שם הוסיף להגות בתלמוד ולהשתקע בהרהורים ודמיונות מבלי מפריע. אולם הנער הפיטני, השואף תמיד ל"סתרים ורממה", לא היה בודד גם בפנתו השקטת והעגומה בבית ה', וגם בצאתו לחוץ. בכל מקום הרגישו חושיו הערים בקול המונם של החיים ובתליפות גוניהם.

וְחִבְרֵי מְהֵרָבוּ: כָּל עוֹף הַפּוֹרְחַן, כָּל אֵילָן עִם צֵלוֹ, כָּל שֵׁיחַ בִּיעָר, פְּנֵי סֶהַר (6) צָנִיעַ לְאֲשֵׁנֵב זוֹרֵחַ וְעֶלְמַת הַמְּרִתָּה וְיִשְׂרֵיקַת הַשְּׁעָר; כָּל חֲרוֹל (7) מְאַחֲרֵי כָּל גֵּדֵר הַדְּחִינָה, כָּל קֶרֶן-פֶּזוֹ מְתוּחָה אֶל עֵינֵי וְנִמְוִיָּה, מְשֻׁמֵּשׁ, מְנַר אוֹ מְרִסְיֵי כּוֹס גְּבִישׁ (8), עֲלִית הַגֵּג, פְּנֵת קוֹרֵי-עֶבְבִישׁ,

(1) מאמרו הנזכר של קלוזנר. (2) שם. (3) נייר דפיה שניר. (4) בתיך. (5) "ואם ישאל השלאך", ספר ג'. (6) לבנה. (7) крапива. (8) хрусталь—בדולח.

אָנפֿי „כָּל גִּדְרֵי“ הַתְּפוּחִים נִקְהִים
 הַגּוֹטִים עִם נוֹפֶם מִזֶּן שְׂכַנְנִי,
 זָבֹב הוֹמָה, „בְּן־סִסוֹ שֶׁל מֹשֶׁה
 רַבְּנִי“ -
 בְּלָמוֹ חֲמַדְתִּי וַיְהִי לִי רַעִים (4).

תַּעֲרוּבַת הָאֹר עִם הַחֲשֵׁךְ הַמְּתוּקָה
 וְאַיִמָּה כְּאַחַת בְּתוֹךְ בְּאֵר עֲמֻקָּה,
 בַּת־קוֹלִי וְצִלְמִי שָׁם... לְשׁוֹן הָאוֹר־לִגְוִן (1)
 זַמְשׁוֹר שֶׁן חוֹרֵק בְּעֵבֵי־הַקֹּרָה (2),
 וְכִמּוֹ שָׁם מְפָרֵשׁ בְּאוֹת־יֹתֵיז הֵם הַגִּים... (3)

ביחוד לבש הנער רוח גיל בבואו בחברת ה"עדה השמחה" של בריות הערה:

עַל רֵאשֵׁי צַפְרֵי־י (9) עֵת־ר (10) אֲפָרְהִים חַיִּים,
 בְּעוֹדֵם בְּמַחֹל חֲצִיר־זָהָב מִתְּלַהֲלֵהִים (11)
 מְשַׁחֲקִים בְּזָקִים, מְבַקְּלִים (12), זִרְקִים
 לְקוֹל נִגְנֵי שָׂדֵי, מְקַהֲלוֹת נִיר (13) יוֹקֵד -
 הַחֲרָגוֹל (14), הַצֶּלְצֵל (15) שְׁחוֹרְגִים (16)
 וְשׁוֹרְקִים
 וַיּוֹצֵאִים בְּצִלְצָלִים (17) נִטֵּר וְנִתֵּר (18),
 וּמְעוֹעֵזִים הָאוֹיֵר הַלּוֹהֵט וְשׁוֹקֵט
 וּמְרַמֵּט בְּרִגְשׁ וּבְרַמֵּט מִסְתַּתֵּר... (19)

יַעֲלֹז הַשְּׂדֵה : בְּיַעַף עוֹבְרִים סִיסִים (5)
 וּפְזוּזִים יְבָרְכוּ : „צִוִּי־צִוִּי“ - וְנָגוּז.
 וְהַמִּזֶּן זָבֹב־רִקְמָה קָלִילִים בְּנוֹצוֹת
 עַל בְּנֵפֵי אֹר נוֹכְסִים, פּוֹרְחִים,
 מְנַבְּנָפִים (6)
 מְפַרְבְּסִים (7) הוֹמֵם בְּקֻמָּה וּמְרַפְרָפִים (8)
 יַלְבִּינוּ, יֵאָדִימוּ, יַצְהִיבוּ, יַפּוּזוּ,
 גְּבַלְעִים בְּנִגְה וְשָׁבִים מִתְּגָלִים,
 כְּמוֹ יָד מִשְׁהַקֵּת זֶרְקֵת חֲפְנִים

לא ארכו הימים והשאיפה ליופי וחיים, הכמוסה בלב חיים נחמן, קרבה אותו
 למפרות-ההשכלה. הוא החל לחלום על הכנה לבחינת הגימנאזיה ונסיעה לחוץ-לארץ כדי
 נסיעתו ללונדון. להשתלם בלמודים; וכשקצרה ידו להוציא את מחשבותיו לפעולות, הטח
 את לב זקנו לשלחו, לפחות, לישיבת ולוויין, שבה נצמדו יחד, לפי
 השמועה, תורה והשכלה. אולם בבוא חיים נחמן להישיבה, נוכח כי דמיון כוזב הטעה.
 שם ישבו כארבע מאות בחורים ועסקו רק בתלמוד, כי המנהלים והמשגיחים לא נתנו לשום
 רוח השכלה לפרוץ בין התלמידים. ובכל זאת גברה על חיים נחמן השפעת ההמון הרב
 הזה של הצעירים ההונים בתורה כחשק ובנגון נפש" - ובמשך זמן מה שכח את תשוקתו
 ללמודי-חול. האצילות הרוחנית, השפוכה על תלמידי הישיבה, לקחה את לב הפיטון
 הזהליני, ומהרה נבלע בהמולת הלומדים גם קולו המביע געגועים לחיים נעלים. ומעט מעט
 נמשך העלם אחרי קסם הלמדנות, ויהי לשקון, הרואה את כל עולמו בהגמרא הפתוחה
 לפניו, כגבור הפואימה, המתמיד:

בְּשַׁעֲהַ שְׁנוֹצְצִים כּוֹכְבִים מְלַמְעָלָה,
 הַדְּשָׂאִים מִתְּלַחֲשִׁים וּמִסְפָּרוֹת הַרוּחוֹת,
 וְשָׁמְעוּ אֲוִיָּה מְרַחוֹק קוֹל הַמָּה,
 וְרָאוּ מְרַחוֹק עֵינֵיהָ אֹר נוֹצָץ

עוֹד יֵשׁ עָרִים נִכְחָדוֹת (20) בְּתַפּוּצוֹת הַגּוֹלָה
 בָּהֵן יַעֲשֶׂן בְּמִסְתָּר גִּרְנֵי הַיָּשָׁן - -
 וּבְצִאֲתָהּ יְחִידֵי לְעֵתוֹת בְּלֵיָּהּ
 בְּאַחַת מֵאַלְהַ הָעָרִים הַבְּרוּכוֹת,

1) מסוּלַח. 2) כִּגְרָה הַחוֹרֶקֶת שְׁנָה בְּנִסְרָה אֶת הַעֵץ. 3) מִכְסָּאִים מַלִּים. 4) „זֶהר“, סֵפֶר א' .
 5) ласточки. 6) הַתְּנַצֵּנֶע בְּאוֹיֵר. 7) מִפְרָפִים. 8) מִרְחָפִים. 9) רִיחוֹת־הַבֶּקֶר בְּלִשׁוֹן הַבִּי וְכִלְיִים.
 10) עֵתֶרֶת שַׁעֲת. 11) מִשְׁתַּעֲשֵׂים. 12) מְנַבְּנָפִים. 13) нобъ, שְׂדֵה שְׁנִירֶשֶׁה זֶה עֵתָה.
 14) ружничивъ. 15) כִּיּוֹן אֵיבָה. 16) רוֹעִים. 17) жимвалы. 18) קֶפֶן. 19) שֵׁם. 20) נַעֲלֵמִית וְנִשְׁכָּחוֹת.

אז יעור הנער משנתו הקצרה,
 יתלבש בחשכה ורץ אל פנתו. —
 ותשקע השמש ותרד במצולות,
 ויעל הנגה מראשי הכרובים (9).
 עוד יותר ימכין (10) וישבו הקולות
 כמשק הדבורים, כהמות הזבובים.
 השמש המקנה בא, החריש ההגים
 לתפלת המנחה. התפלה במרוצה
 ננקרת. בחורי הישיבה נמוגים,
 נשמתים לברח החוצה...
 החרשה, השדה — במקום שתגדלנה
 גם עצמות דבאו לא ידעו עלומים;
 אל מורדר הגבעה — במקום שתגדלנה
 בתולות אדמוניות ותפוחים אדמים...
 מה ירחב הלב ומה תשאף הראה! —
 הרוח במסגן רך, צלול ומצנן,
 ובגדו הרכה הוא מוחה הזעה
 הדלוחה (11) מקמטי המצח המענן.
 בישיבה דמיה. ארבעת הכתלים
 יעמדו כשקועים בדממה אפלה.
 מכל תלמידיה רק שני פרושים בלים
 נשארו לשית שיחה במלכה —
 אז קול נער בודד בקע ועולה
 מנהם ביונה מזונית הישיבה (12).

בחלון, ובעדו — דמות אדם, הדמה
 לצלו של מת, מתנועע, מתרוצץ (1),
 מתרוצץ, מתנודה, והמות הגיון נבאים (2)
 תנשא על נבכי (3) השקט עדיה —
 אז מתמיד באחד מבתי הכתלים (4)
 מאחר בנשף — תראינה עיניה. —
 כה יעמד הנער יום יום על מקומו
 מאז אור הבקר עד ראש האשמורה (5),
 כי חלק יחלק לידות את יומו:
 האחת לצרכו, השלש לתורה;
 ובבודד נזיר-רעים (6), אסיר אל פנתו,
 יעמד הנער לבן-פנים, קמוט-מצח,
 ויצר בנקרא את-מלא כל-נשמתו,
 ויצר — ויסגר בעדו לנצח. —
 עת גרי העיר אחרית שנתם נומו,
 לא ירגיו את רבצם גם קול שכוני קרא,
 ובטרם מקדמי-אשמרות יקומו
 התגבר בארי לעבודת הבורא;
 עת כל היקים יחריש היום ויחיל (7)
 עד יקים ינער לחיים חדשים,
 כמו יחלום חלומו האחרון, כמו יביל
 בסתר בנפיו תעלומות ולחשים
 ומליט את פניו בדממה נאדרה (8)
 ורגש מסתתר בין שולי שמלתו —

כח גדול ונפלא אצור בעלם המתמיד, שאינו זו יומם ולילה מהעמוד והנמרא ונותן
 כל תמורות התבל כופר תורתו; אולם יש שרגשית הנוער וחפץ החיים ישמעו גם הם את
 קולם, ומלחמה פנימית תפרוץ בלב הצעיר והנחלש. כשישבים התלמיד השקדן בעוד לילה
 וירוץ להישיבה דרך גנות ורחובות שוקמים —

אז יש אשר ידקד כששמן לקראתו
 הרוח הפוחז משפעת התכלת (13).

(1) נדהף הנגה והנה. (2) יגונים. (3) מעמקי. (4) הישיבות שבהן כלואים הזוכרים. (5) הלילה
 נחלק לשלש אשמורות. (6) רחוק מרעיו. (7) יתכה. (8) נהדרה. (9) שעל ארון-הקדש. (10) נעשר
 נמוכים. (11) העכורה. (12) "הכתמיד", ספר ד', (13) הכתיבה את האויר בלילה. (14) ידבר ויסית
 להשתובבות וקלות-ראש.

וְרִיחוֹת תְּצִיר־גִּזְוֹת עֲרֻבִים יִבְאוּ
מֵאֲלֵיהֶם בְּנִחְיָיו יִשְׁקוּהוּ לְשָׂרוֹן,
וְנִפְל גַּל רוּחַ מֵאֲלוֹ אֵל פִּיהוּ –
וְתוֹחָה גְדוֹלָה בְּתוֹהוּ, בְּגָרוֹן.
אִזְ יִרְחִיב הַנְּעַר אֶת פִּיהוּ וְשֹׁאֵף,
וְהִרְחִיב אֶת מִפְתַּח בְּתִמְתּוֹ הַפְּתוּחָה.
וּבְאִישׁ שֶׁהִסִּיעַ אֲבָנִים וַיִּעַף
יִבְקֶשׁהוּ יִתְחַנְּנוּ כִּי קָרְבִּיו מְנוּחָה.
וְשִׁלַּח לָרוּחַ אֶת יָדָיו בְּלִי כַח
בְּמִבְקֶשׁ: „קָחֵנִי, הָרוּחַ, שְׂאֵנִי!
נְעוּפָה מְזוּהָ וּמְצָאֵנוּ מְנוּחַ,
פֹּה צַר לִי הַמְּקוֹם, פֹּה עֵינִי הִנְנִי!”
אֲךָ חֲבָטָה (2) גְּדוֹלָה בְּמִשׁוֹכֶת (3) הַנְּגָה
מִוִּבְרָה לְנַעַר כִּי סָר מִן הַנְּחִיבָה,
וְזָכַר חוֹבָתוֹ וְזָכַר הַפְּגָה,
וּבָנָם מִן הַחֲטָא נְנוּם בֵּית הַיְשִׁיבָה ... –
„הוּי, תִּנְנוּ רַבָּנָן ... מִי יִדַע יָדַע
אִם לֹא, כִּי אֲקַרִּיבָה אֶת נַפְשִׁי וּמְאֲדִי (4)
עַל מְנוּבַח הַתּוֹרָה, אִזְ מִן הַמְּקַצֵּעַ (5)
אֶת־רוּמִם וּמְלֵאָה הָאֲרָץ כְּבוֹדִי?” (6)

וְשִׁמְרוֹת (1) שְׁתֵּי עֵינֵי הַנְּעַר תִּדְבַּקְנָה,
כְּמוֹ רַחֲמִים תִּשְׁאֲלֶנָּה: „חַנְּנוּ, אֲחִינוּ!
עֵינֵיךָ הַשְּׁחוּרוֹת – תִּחְתְּיֵנוּ תִּמְקְנָה,
עוֹפוֹת אֲנַחְנוּ כִּי עִמָּךְ נִלְאֵינוּ.
יוֹם תָּמִים, יוֹם כְּנִץ הוֹגְעֶת אוֹתֵנוּ
וְאֲשִׁמְרָה בְּלֵילָה – וְנִגְעֵנוּ, אֲחִינוּ!
שׁוּב שְׂכָב וְתִנּוּחַ וְנַחְנוּ גַּם אֲנוּ,
עוֹד טָרָם יִשְׁנֶת דִּי הַחֲלָף בְּחֵנוּ.” –
אֲךָ פִּתְאֹם יַעֲבִיר הַנְּעַר אֶת יָדָיו
הָרוֹזוֹת עַל שִׁמְרוֹת שְׁתֵּי עֵינָיו הַדְּבִקוֹת
בְּמִגְרֵשׁ הַרְהוּרִים – וּבֵת קוֹל אֲעָדִיו
הַתְּכוּפִים תִּשְׁמַעְנָה הַרְחוּבוֹת הַרִיקוֹת.
אִזְ יִרְדַּ הָרוּחַ אֶל יָרֵךְ הַנְּגָה,
הוּא לְחֵשׁ, הוּא מְפַתָּה בְּקוֹל דְּמָמָה דְּבָקָה:
„רֵאֵה, עֲלֶם חֲמוּדוֹת, מָה עֲרָשִׁי רַעֲנָנָה,
הַתְּעַנְג בְּטָרָם רֵאֲתֶךָ נְמָקָה.”
„גַּם נַחְנוּ יִשְׁנִים” יִדְוִבּוּ בְּחִלּוּמִם
עֹשִׁבִים וְדִשָּׁאִים מֵאַרְבַּע הָרוּחוֹת,
וְגַם הַבּוֹכְבִּים יִרְזְמוּן מְמֹרוּמָם:
„יִשְׁנִים אֲנַחְנוּ בְּעֵינֵים פְּקוּחוֹת”.

אבל „כבוד” אחר היה שמור להמשורר הצעיר. שאיפותיו של ביאליק למרחב, לחיי רגש ודרור, נצחו סוף סוף את „התמדתו”. הוא נתחבר להבחורים שנתחמצו, שרבו בתקופת התסיסה אשר קדמה לסגירת הישיבה הגדולה. כמה מהם נתפסו על עברות שונות, או נמצאו בקראם בחשאי בספרייה-השכלה, והגרושים הלכו זרבו:

הַיְשִׁלִּישִׁי – כִּי מְצָאוּ הַשֶּׁמֶשׁ מְקַמֵּר
מִקְמָרְתּוֹ בְּשִׁבְתָּ בְּמִקּוֹם יָדוּעַ,
הַרְבִּיעִי – עִם „מוֹרֵה-נְבוֹכִים” הַסְּתֵמֵר
בְּעֵלְיָה, הַחֲמִשִּׁי – לֹא נוֹדַע מִדּוּעַ (7).

אֲךָ יֵשׁ אֲשֶׁר גָּרְשׁוּ וַיִּצְאוּ נְדָחִים,
וְשָׁב אִישׁ בֵּית-אָבִיו בְּדַרְכִּים אֲבָלוֹת:
הָאֶחָד – עַל שִׁחְקוֹ בְּלִילוֹת בְּקִלְפִים,
הַשֵּׁנִי – עַל סִפְרוֹ עִם בְּתוּלוֹת בְּלִילוֹת,

ביאליק שב לקרוא בסתר ספרייה-השכלה, ולמד את הלשון הרוסית. הספר הראשון בשפה זו שהגיע לידו היה קובץ שיריו של ש. פרוג, שהשפיע על יצירתו העתידה של המשורר וחלק לה מהצער הלאומי והחבה להאגדה. כן עזר ביאליק להפיץ בין בתורי

(1) עִפְזִי. (2) הַכֹּהֵן. (3) נִדְרֵי. (4) כָּל כַּחוֹתֵי. (5) הַפְּגָה. (6) (7) שֶׁשׁ.

הישיבה את רעיון חבת-ציון, שנולד אז, עורר את חבריו ליסד בחשאי אגודה לאומית, ופרסם ב"המליץ" תרנ"א מאמר "לרעיון הישוב". ואז הרגיש ביאליק, כי לא יוכל להשאר נסיעתולאודיסה. עוד ימים רבים בישיבה, ומבלי שאול את פי אביו הזקן החליט לנסוע לאודיסה, עיר ההשכלה, כדי לקנות דעת. בכיס ריק ורוח נבאה בא העלם לכרך רחוק זה, ותעה נעזב וערירי בין המוני האנשים הזרים לו. מעולם לא הציקו לו עוד כל כך הברידות והמחסור:

בַּבֶּטֶן הַקִּנְי אֵל מִסְכֵּן, חֲלָכָה (1),
 וַיִּמֶן לִי מִקָּל וַיֹּאמֶר לִי: לָכֵה!
 צֵא בְקֶשׁ מִשְׁשֶׁמֶךְ שְׁאֵבֵר בְּהַיִּים,
 קָנָה אֲנִיר לַנְּשִׁימָה, גָּנוֹב אֹזֵר לְעֵינַיִם;
 לֶךְ סֵב עַל הַפְּתָחִים עִם יִלְקוּטֵי עַל שְׂכֶם,
 בֹּא פִתְחֵי נְדִיבִים וְשִׁחָה עַל פֶּת לָחֶם.
 וּבְקָר כְּשֶׁל כְּחֵי בְּנִדְרִים וְטָרַח—
 אָהָה, אֵלֵי, אֵלֵי! הֲתִמֵּם הָאֵרַח? (2)

כשהתודע ביאליק להסופרים העברים שבאודיסה, תמכו בו והמציאו לו איוו הוראה למחיתו. ר"ח רבניצקי הדפיס במאספו "הפרדס" שהופיע בשנות תרנ"ב-ג' את שירו הראשון, "אל הצפור", שבו הביע המשורר ראשונה גם את חבתו לציון והישוב החדש:

שְׁלֹם רָב שׁוֹבֵךְ, צְפוּרָה נְחֻמָּדָת,
 מְאַרְצוֹת הַחֶם אֵל חֲלוּנֵי—
 הַתְּשֵׁאֵי לִי שְׁלֹם מֵאַחֵי בְּצִיּוֹן,
 מֵאַחֵי הַרְחוֹקִים-הַקְּרוּבִים? (3)
 הוֹי, מְאַשְׁרִים! הַיְדַעוּ יָדַע
 כִּי אֶסְבֵּל, הוֹי אֶסְבֵּל מִכְּאוּבִים? ---
 וְעַמֶּק הַיְשָׁרוֹן וְנִבְעַת הַלְּבוּנָה (4)—
 הֲתִנֵּנוּ אֶת מוֹרֵם (5), אֶת נִרְדָּם (6)?
 הַהִקְיָן מִשְׁנֵתוֹ הַשָּׁב בְּיַעֲרִים,
 הַלְּבָנוֹן הַיָּשֵׁן, הַנִּרְדָּם? ---
 וְאַחֵי הָעֵבְרִים, הַזְרָעִים בְּדַמְעָה—
 הַקְּצָרוּ בְּרָנָה הָעֵמָר? (7)—
 מִי יִתֵּן-לִי אֶבֶר וְעַפְתִּי אֶל-אֶרֶץ
 בָּהּ יִגַּץ הַשֶּׁקֶד, הַתְּמָר! (8)

עוד לא עברו ששה חדשים לשבת ביאליק באודיסה, והנה הגיעה אליו השמועה כי זקנו ואחיו הבכור חלו וימיהם ספורים. וימדה המשורר לתת בעבות את בנדיו, ובששת הרובלים שקבל להוצאות הדרך שב לז'יטומיר.

הכל אבד!—זאת היתה המחשבה האחת, שליתני ותלפזני (9) בכל הדרך. ובחצי הלילה, בשעה שעמדתי סאחורי חלון בית אבי-זקני, נעור וריק בלי צרור הפצים, דופק על התריסים שיפתחו לי—רק אלהים ידע את לבי. על הסף פנעה בי זקנתי, שיצאה לפתוח לי, והנה נתפסטה (10) והוריקה בלה, נכפפה ונתקטנה—לא נשאר ממנה כי אם החצי. ושפתיה הנובלות והכמושות דבקו בלחיי ותנשקני נשיקות רבות מאד, ואני החזרתני לה נשיקה קטנה וקרה, נשיקת-חובה. ותמשכני הזקנה בלאש אל החרר השני ותור לי על מטה אחת, שעומדת לפניו מן הקלעים. הפשלתי את המסך—והנה אחי הגדול, כבן ליב שנים, שוכב כמת. הוא הלך למות.

וזקני היה ישן ולא קם אפילו לקבל את פני. בבקר ראיתיו ולא הכרתיו. מלאך-המות הציץ עלי מתוך עיניו הרלווחות (11). הוא הלך לכות מהמת זקנה. ה"שלוש עליכם" שנחן לי

(1) היידיש להיית עני. (2) "הרהורי לילה", ספר ד'. (3) הרחוקים מנינו במסגים, והקרובים לי ברוה. (4) ладань. (5) мир. (6) народ. (7) אלומות התבואה. (8) "אל הצפור", ספר ה'. (9) הקיפה יאחזה אותי. (10) נבלה. (11) העבורות.

היה קר וזר. הוא נתן בי רק את עיניו העכורות וידום. וזקן זה, עם כל יבשותו וקליו החיצוני, הרי אהבני בלבו אהבה גדולה ועזה" (1).

במות הזקן, נלקח מהפיטן הצעיר המשען האחרון בחיים. צער הבדידות נבר עליו, והוא בקש לו קרבת־משפחה ומהר לשאת אשה עוד בטרם מלאו לו עשרים שנה. לאחר חתונתו סחר ביאליק זמן מה בעצים, וכשלא הצליח בעסקיו השתקע בכוס־נובין והתפרנס מהוראה לשעות. משם בא המשורר שנית לאודיסה, ויהי למורה בתדר המתוקן „התנוך". אולם מהרה עזב ביאליק לגמרי את ההוראה, ויסד עם הסופרים רבניצקי וש. בן ציון את הוצאת ספרי־למוד „מוריה". ובימים ההם הוסיף המשורר לעורר את העם לעבודה לאומית ולחבת־ציון, שמרכזה היה באודיסה:

תְּחַזְקֵנָה יְדֵי כָּל אֶחָיו הַמְּחַוְּנִים אִם לֹא אֵת הַמְּפָחוֹת (4) — רַק מִסֵּד (5)
 עֲפָרוֹת אֶרְצֵנוּ בְּאִשֶּׁר הֵם טָמִים ;
 אֵל יִפְלֵ הַחֶקֶם — עֲלִיּוֹם , מְתַוְּנִים (2),
 בְּאוֹ שֶׁכֶם אֶחָד (3) לְעֹרֶת הָעַם ! — —
 רַב לָכֶם , אֶחָי , עֲמַלְכֶם לֹא שׂוֹא !
 הַבָּאִים — וּבְנֵיתֶם וְטַחְתֶּם וְשִׁדְתֶם (6),
 עֲתָה רַב לָנוּ אִם גָּמְוֵי תִקֵּן (7).

גם כשנתעוררה התנועה הציונית והקונגרס הראשון נאסף בבאזיל, השמיע ביאליק את שירו לכבוד הנאכפים הדואנים לגורל ישראל:

אִיד עֲמַכֶּם קִבְּצְכֶם מִפְּנוֹת הַגּוֹלָה ,
 נֶאֱקָתוּ הַמָּרָה אֵת כְּלָכֶם הַקִּימָה ;
 וְהִנֵּה נִהְיִתָּה הַמְּרָאָה הַגְּדוֹלָה —
 וְתַפְרֵן מִמְּקוֹרָהּ הַנְּאֻמָּן הַדְּמָעָה ,
 הַגְּדוֹלָה , הַנְּעִימָה , הַבְּהִירָה , הַחֲמָה (8),
 אֲלֵיָהּ נִתְפַלֵּל וְהָ כַּמָּה ... (9)

אולם המשורר הרגיש, כי התלהבות התחיה הלאומית לא ננעה עוד אל נשמת האומה בכלל, והיא רק חיצונית ובת־חלוף. דאגת העתיד הלאומי נתעוררה רק בלב מתי מספר, בעוד שהרוב הגדול של העם נשאר שקוע בעניניו הפרטיים ובחיי שעה. והמשורר מתמרמר:

אֲכֵן חָצִיר הָעַם , יָבֵשׁ הִיָּה כְּעֵץ ,
 אֲכֵן חָלַל הָעַם , חָלַל כְּבֹד אֵין קֵץ (10);
 אֲשֶׁר יִרְעַם קוֹל אֶרֶץ (11) גַּם מִפֶּה גַּם מִשֶּׁם —
 וְלֹא נָע וְלֹא זָע וְלֹא חָרַד הָעַם. — —
 וְלֹא רָעַד בְּגִיל יַחַד לֵב כָּל הָעַם
 מִמִּין וּמִשֹּׁמְאֵל וּמִיָּם וְעַד יָם ,

(1) מרשימות המשורר. (2) הכרונים משכחה. (3) יהר כאיש אחד. (4) זיו אי בליסון שעליה נשענת קירות התקרה. (5) יסוד. (6) הדורות הבאים, אתם תשכללו הבנין בפיה וסיד. (7) די לנו שנפוי הקו המסמן את התכנית — „ברכת עם", ספר ה'. (8) הדמעה על צרות העם. (9) „נקראו ציון", ספר ה'. (10) נוף כה גדול. (11) קול התהיה. (12) היהודים המתנוללים שנתקברו לעמם ע"י התנועה הלאומית. (13) מחכת שאון העם הרודף אחרי הבצע לא נשמע קול התחיה.

אלפי שנות חיי גדר, גלות גדולה עם מתנגלגל בגיא גלות חשכה
 מנשוא, בתהום? —
 התעו אחר הרלב, אבדה עצמה מגוי. הוא לא ייקן אם לא יעירנו השומ.
 למד-שכט נשום-האם יחוש כאב הוא לא יקום אם לא יקומנו השוד. —
 חרפת נפש בצר מלבד מדרשת הגו? (1) גם בתלע השופר ובהנשוא הגם —
 או אם יוכל דאג מלבד דאגת היום היות עורר המת? היות עווע המת? (2)

ולמראה היחס הקריר של העם להעבודה הלאומית נטה ביאליק אחרי השקפתו של
 אחד-העם, כי גאולתם הרוחנית של היהודים קודמת לגאולתם החמרית. צריך להנך את
 העם ולהכשירו לתעודתו הלאומית, למען יבקש וימצא אחרי כן בעצמו את דרך התחיה
 והבצרון. על הדרך הזה רמו ראשונה אחד-העם, והמשורר נמנה בקהל תלמידיו הנאמנים
 ויהללנו בשירי-תודה:

והשעה שעת תהו-נבהו, שעת ערבוב התחומים
 של אחרית וראשית (3). של סתירה וכןן, של וקנה ועלומים (4),
 ואנחנו, ילידי-בינים, ביודעים ובלא-יודעים,
 לפני שתי הרשיות גם יחד משתחווים ומודים (5)...
 ותלויים באמצע בין שני המגנימים הללו
 כל רגשות לבנו הסתומים או נביא שאלו (6). —
 ובעוד אנו תועים, נואשים וקמני אמה,
 מתמהמהים על פרשת-הדרכים ושואלים: אנה? —
 ונצנץ כוכבך, מורנו — — — (7)

בשנת תרנ"ט נסה ביאליק לכתוב גם פרוזה ופרסם ב"השלח" את הספור
 "אריה בעל-גוף". אריה בעל-גוף", המתאר לנו טפוס של "קצפ" יהודי. אביו של "אריה
 צפף" (התיש), "עם-הארץ וקן מן המוכסנין" (6) הזקנים שבדור החולף, היה מתזיק כל ימיו
 תיש הקהל" בחכירה מאת הארון, וכל בעלי העוים הווקקו לו וישיגו את הפצם ממנו
 בשכר קבוע". ואריה, אחד מבחירי בניה של משפחת ה"תישים", הצמיין עוד בילדותו
 כ"ערל-לב, גם-שכל ומטומטם" (9), הבורח מן ה"חדר" ומצער את רבותיו במשובתו;
 וכשגדל התחבר לבני-בריוני (10) של "פרבר הקצפים", ויהי כאחד מהם. בני הפרבר לקחו
 את לבו בצביונם (11) ובקומתם, בעווי-פניהם ובעותק (12) צוארם, וגם תלבשתם והליכותם
 מצאו חן בעיניו, ואין צריך לאמר בלוריותיהם (13) המגודלות וכובעיהם החבושים עליהן
 וסוטים סעט הצרה-האין כל זה מעשה "בני חיל"? ומאז נתן דעתו על זה השתדל להרמות

(1) הירגיש עלבון בעת צרה סלבד כאב הסכות? (2) "אכן הציר העם", ספר ד'. (3) ערכוב של מנהגים
 ישנים והולכים וכלים ושאיפות הרשות שהחלו לצמוח. (4) של ישן והדיש. (5) אנו אוהוים גם בזה וגם בזה
 טבלי דעת איך להכריע. (6) רגשותינו שלא נתבררו נקשו להם פותר וכבאר. (7) "לאחד העם", ספר ד'.
 (8) גובי-המכסים. (9) בעל לב סתום וחתום בפני הכינה. (10) הצעירים העריצים והשובבים. (11) דמותם.
 (12) חיוק. (13) קוצות-השער הקדומות.

אליהם בכל מנהגיו: גדל בלורית והטה כובעו כמותם, עמד כמותם עמידה מאיששת (1) וקלה כאחת, פצה זרעונים בהיסח הדעת וכלאחר-יד כמותם, שרק שריקה חרישית בין השנים בהרעידו בשעת מעשה את רגלו כמותם, וגם איזה מין גאוה קפצה עליו, גאוה האומרת לכל: „בל הקרב הקרב יומת!“... — לא נתקררה דעתו של אריה עד שעמד והתקין לעצמו גם מעיל שחור, הצר מלמעלה ומתרחב מלמטה, כתבנית מעילי בני הקצפים. ומאז נתקבל לאורח נכבד בין „בני החיל“, ויתערב בכל מעשה נערותם וילך בדרכיהם ומנהגיהם ולבו גם (2) בהם. בלילות לן עמם באחו על יד המוסים הרועים, וביום התאמן (8) ברכיבה מהירה על נבי המוסים והתחנך ב„שייכת בני מעים“.

כשנשא אריה את „חגה שלו“ השתתף עם חבריו הקצפים בנגבת מוסים, עשה עמם „עסקי אופל וצלמות“ ויצא למסעות בלילות... אולם משהגיע ל„צרות“ ואסף מעט הון, משך את ידו מכל זה, הוליד בנים ובנות והיה ל„בעל-בית“ מיושב. „מכל מעשי נערותו לא נותרו בו כי אם זכרונות העבר, שהוא בונה עליהם כרכים גדולים של בדותות (1) וגוזמאות, ואהבה מפשטת, אפלטונית, לענין המוסים ולכל הנוגע לזה: לסחרי מוסים ולמגדליהם, לעגלונים ולצוענים ולשיחות ע"ד מוסים“.

בבקר בבקר, כשהחמה מטמטמת (5) בהלון, קושץ אריה צפף, בעל-הנוף, פתאם מטמטו, בכתנתו ובתהונו הלבנים — והולך מיד אל הארוה שבחצרו לבקר את סומו ה„אדמוני“. דרך הצר המלאה מערכות (6) קרשים, תלי תלים של קורות וצבורי עצים וכל מעשי יער, שבהם עסקו של אריה — הוא הולך ובא עד הארוה, פותחה ונכנס בה. בארוה, מימין לכניסה, חבוי בצל, על משטח הציור ותכן בתערובת זבל, עומד בלי נוע, כנוף סת וקפוא, סום אדמוני, שאדמימותו נבלעת בשחור הצל, קשור באפסר (7) אל אבוכו, אזניו הקטנות מורדות — והוא נראה כמתנמנם או כמעמיק מחשבה. ממעל לראשו תלויה באויר גופת עורב שחור שנדון בחנק ונתלה בחבל דק בשמי (8) קורה לשמירה מפני המזיקים, המענים ומינעים את המוסים בלילות או קולעים להם קליעות ומחלפות בשער רעמתם.

אריה בא אל המוס, מניח את כפו החזקה והעבה על ערפו, מניה ואומר: „עמוד, אדמוני!“ — המוס מזדעזע ונרתע לאחוריו, אזניו מזדקפות וריסי עיניו מרפרפים (9). אולם אריה נוער בו בנויפה של חבה לאמר: „עמוד, נבל! אל תירא כי אתך אני!“ אחרי כן אוחו שנית ברעסת המוס, מטפח בכרשו המלאה, מביט אל האבוס לראות אם נאכל המספוא ונהנה הנאה מרובה בראותו את בטן המוס שנתמלאה ונתענלה בין לילה. לאחר שתעבור ידו על כל אברי המוס: על צלעותיו, על שדרתו וגם על זנבו — הריהו מתיר את האפסר מן האבוס, מוריד הדלי מן היתד התקועה בקיר ומנהיג המוס אל הבאר שבחצרו, להשקותו. ובעוד המוס שותה מתוך הדלי המוטה ביד אריה — האחרון עומד ושורק בששתיו בקול נהימה דקה, כרי שישתה המוס לתיאבון. משיורי המוס הוא רוחץ את פניו וידיו נטילה של שחרית, מפני שכך הוא מקובל שהשיורים האלה יפים לנוף. ובהטותו את בלוריתו אל תחת סלון (10) הצוננים, נחשפים ונבעים על משמן ערפו שני גלילים (11) אדמדמים-עקבות קרני-דאוסנא (12): אריה נוהג להקזיז דם בכל ערב ראש-חדש, מפני שזה מטהר, לפי דבריו, את הדמים מוזהמתם והריהו יפה לטיחוש (18) הראש. והנוף המוצק והחסון, בעל גידי ברזל ויצורי נחושה ובעל פנים מלאים ואדומים —

(1) של החזקות והתעודות. (2) התגאה. (3) התרנל. (4) פטורי-בדיה. (5) טוילה אור. (6) שורות. (7) נחבל. (8) ננכהו. (9) נעים, עולים ויורדים. (10) קלוח-מים. (11) עגילים. (12) баян. (13) נאב.

שאף על פי שהגיע לחמישים עורגו כבן שלשים לכח — ישוב רטוב וסצונן בצעדים סאוששים (1) בלויית סיסו אל הארזה, ועל כל פסיעה ופסיעה ננערות ומזדעזעות לסתותיו (2) המלאות והבריאות.

אחרי כן „יטה אריה אל הרפת לראות אם כבר יצאה פרתו לרעות באחו כצאת העדרים, ויסור אל ממורת (3) עצי ההשקה לראות אם לא נפרצה בלילה על ידי אחד משבניו הרבים, שבלם חשודים בעיניו על נגבת עצים“. ובראותו, כי קימים הסמנים שנתן במערכות העצים לפני לכתו לישון, דעתו מתישבת עליו, והוא הולך לעורר את אשתו ושולשת בניו על ידי דפיקה חזקה בחלון. בדרך הלכו יפתח אריה את שערי חצרו, בהשמיעו לחש המסוגל להרבות הפדיון: „מי סוחר, מי מוכר, מי קונה — יסור הנה“. אזו יפשיט את קפוטו, יפשיל את בתי-זרועותיה של כתנתו וישב בהרחבה לשתות תה. „מיחם נפוח וכרסתן (4), רותח ומהביל, יעמוד על השלחן סמוך אצל אריה. והוא משתקע בשתייתו בעיון, בכבוד ראש ובכונה. כל גמיעה ונמיעה עושה רושם נכר בכוס. וכן הוא צומע ומערה (5) כוס אחר כוס — ואינו זו משם עד שזיזע היטב היטב“. לעומת זאת אין אריה מאריך בתפלתו. „כריכה, נשיקה, ריקקה — חנה, שימי לחם!“ פתי-השתרית שלו עשויה תערובת צנון ובצללים, ובאבילתה, משתתפים כל פרקי (6) פניו של אריה, כמחנה העובדת בכל גלגליה. וכשיבצע מעשהו זה, מרגיש אריה צורך בשיחה במלה עם העגלונים הרגילים להתאסף אצל „מישורו“, או „חצרה-העצים“ שלו.

בחברת האנשים הפשוטים האלה הרבה אריה לספר בכבוד עשרו ותקיפותו, בשבת פירות גנו ושעבודו על ה„פריצים“ והקצפים, הלויים ממנו מעות ברבית כסף וגדולי קרקע. „ולחמפקמים (7) בעשרו ענה קצרות: עמד וחשף את הגבשושית (8) שבכיס מכנסיו, מטפח עליה ואומר: „הרי צרורות!“ ומיד נסתתמו פיותיהם“. ביחוד אהב אריה להפליג בספורי מעשיות וכחותות מגוומות על כחו ונכורתו: „פעם אחת פרצו אל ארותו בלילה שלשה גנבים, שנתנו עיניהם באדמוני שלו ויאמרו לקנותו במשיכה. והוא, אריה, יצא ברנע ההוא דרך נם או לצרכו החוצה. אין עליו בלתי אם „תחתוניו“ וכתנתו לבדם. וישמע זירא ויתגנב בלם ויארכ להם, „ויחטוף“ שנים כאחד בכלוריתם ויך קדקד אל קדקד, ואת השלישי הפיל ארצה בבעיטה קלה, ויאסרם ויניחם בעגלתו ויוליכם אל בית-הפקידות“. או אנדה אחרת: „מעשה בחמשה קצפים שכורים שקראו עליו למהלומות, „ויחטוף“ את האחד ברגליו ויניפוהו תנופה כהנף מטה ויחבט בו את הנשואים עד כלותם“. ואם היה איש מהשומעים מסופק באמתת הספורים,

הוציא אריה את פקדוקי מלבו במספת חותך (9): פשק (10) את שתי אצבעותיו, הבחן והאצבע, כמלקחים, ויאחו במפרקת (11) המפקק וינידוהו כנוד הקנה הנה והנה, סנער ואומר: — עתה ענני נא, ענני, פדעוש, מי אדיר על הכל? האתה אם אני? — ר' אריה! ר' אריה! — סודה הננער בעלי-כרחו, מפרכם (12) לצאת מן הצבת (13) המעיקה מאד. — מי נבור על הכל, מי חזק על הכל? שונה אריה ומסופק ללחון את צואר הסודה במקצת, המפרפר בידו כדג ופניו מתמלאים דם. — ר' אריה! ר' אריה! נואק המסופק בקול רצוץ מעצמת הכאב — אם כן, ברח לך, כלב, למאורתך, ואל תחרץ את לשונך במקום גדולים — מסיים ר' אריה את תוכחתו וירף ממנו. — ואתה למה תסוג אחור? — פונה שנית אריה לעגלון אחר הנמוג אחרנית — גשה נא אלי ואשושך, בני! אל תירא, שוטח שבועלם! רק אין דבר, כי אם אניחך על צפרני האחת ובשניה אלחצך — כזה — ואתה טומת! ... ואריה הורה בעליל

(1) חוקים ומעודדים. (2) לחיוו. (3) אמבר. (4) בעל כרס. (5) שופך. (6) הלקי. (7) המסופקים. (8) העל הקטן. (9) ראייה כחלמת. (10) הרחיב ופתח. (11) satynorъ. (12) מתגרפר. (13) מלקחים.

בשתי צטרניו אופן מיתתו של פרעוש מעוך הנדון ברסוק אברים, מה שחעיר את שחוק כל העגלונים והמשרתים".

שיחותיו של אריה היו מתובלות ב"שפיכת מעים, רסוק אברים, מליקת הראש, רציצת גלגלת ורמזש הבטן", כאלו היה דורש בחכמת הנתוח. וכשבא ריב עגלונים לפניו, דבר המצוי עשר פעמים ביום, אזי יעץ להאחד לשפוך בני-מעיו של השני, ולשני— למלוק את ראשו הצרוע של הראשון, או לעקור את גרירתו הנמבזה— והכל על מקומו יבוא בשלום". אולם כל זה נאמר רק, לתפארת המליצה ולכריחת הדעת, כי באמת לא היה אריה, בהול להשתמש בכחו; אם מפני שכבר שקעה דתיתת דמו מבתרותו, או מפני שהוא בן חמשים ואין זה לפי כבודו, אף על פי שהיה אריה עניו ושפל-רוח מאד. "הוא היה מקדים שלום ו"צפרא טבא" אפילו לארמאי¹⁾ בשוק; הוא לא בוש לתחוב את כפו אל כיסו המזוהם של איזה עגלון או אבר ולהוציא מתוכו עקרי²⁾ טבק נמוחים מלא אצבעותיו לקמרת; הוא לא בוש, כשהיתה השעה צריכה לכך, להתחרות בגבורה עם אחד האברים בשוק ולהתגושש עמו בפני עם ועדה, ולסור אחרי כן עם המנוצח אל בית המרוח הקרוב לשתות מעומד, כוס-נצחון קנויה בכסף האכר. ובשביל ענותנותו וקרבתו להאנשים הפשוטים, היה אריה חביב על העגלונים. הם היו מתכונים לרדת לסוף דעתו ומתראים כפתאים מאמינים לכל ספורי מעשיותיו. וגם האברים חשבוהו לאיש טוב וישר, ובהביאם העירה עצים למכירה היו משתדלים למכרם ל"פאני ארל". ביום השוק היה אריה, מודק³⁾ ונדחק בין הקרונות והעגלות הצפופות⁴⁾, המעונות כל מעשה עץ ויער, שואל כידוד ורע בשלום האברים הזקנים שאצל הקרונות, מהתל ומשטה בטוב לב בצעיריהם, צורם⁵⁾ באזנו של זה וסוטר⁶⁾ על חוטמו של זה, או מבדח דעתם בדברי גבלה; ואנב אורחה ממשמש בשק המונח על עגלה זו ובקופה של עגלה אחרת, מטפת בכרשו של סוס זה ובודק שני רעהו— כאלו אין דעתו ולבו כלל על מעשי העץ והיער ולא בא אלא לשאול בשלומם ולשוחח עמם מעט לקורת רוחם. אריה חוקר ודורש בכל פרטי עניניו וצרכיו של כל אבר, שהוא בקי בהם, ומענין לענין הוא בא לחקות את מנהגי היהודים כדי לבדח את דעת האברים. הוא מספר להם על פי דרכו בפרוטרוט את כל מנהגי הסדר של פסח, את סדר יום-הכפורים ומנהגי יתר המועדים, כל שיש בו כדי להתמיה את האברים ולהביאם לידי גחוך; וביחוד הוא מטעים את כל אותם המנהגים שעולים ליהודים ב"דמים", כדי להוכיח עד כמה גדולים צרכיו של היהודי. ובתוך כך מכון אריה את הרנע הנכון וגוטר את קניית העצים במאמר אחד— וכעשר עגלות מעונות מעשי יער נעקרות בבת אחת, בקול שריקה וגניחה, מן השוק, להתפרק משאן במישורו של "פאני ארל".

אולם לא תמיד הצליח אריה לעשות עסקיו בשלום, כי יש שהיה בא לידי מריבות ומחלומות עם בני-אומנתו המתחרים עמו במסחרו. ביחוד קשתה עליו המלחמה כשנודמן לעמוד על מקח אחד עם "אלתר תרנגולת", "אדם קטן, דק וצנום, שפניו הזעומים, אפו המחודד ועיניו הדלוחות מעורים⁷⁾ בנידי תכלת רבים". סותר-בעצים זה היה רתחן מטבעו, המחרף ומגדף את העולם כלו, "וגם כשהיה שותק נראתה כל "ישותו" הקסנה כחמת מלאה וזהמא רותתת, רותתת ורותתת". אולם אלתר לא היה נועז בודאי לתגר מלחמה באריה לולא עמדו לימינו אשתו הנדולה והחזקה, בבא", וחמשת בניו הגבוהים ובעלי-

(1) הכונה: לני. (2) שרשי. (3) פתערק. (4) הרחוקות יחד. (5) חולש. (6) מכה. (7) מחוברים.

הזרוע. המתחיל בריב היה תמיד אריה. הנה הוא רואה את אלתר עומד בשוק על מקח עצים אצל אחד האכרים ממכריו, והוא נגש אליהם בתרעומות.

— קיש—קיש—קיש!—מכשכש אריה מאחורי אלתר, כמבריה תרנגולת, והוא מתבונן להקניטו ברטו לכניו. גידי התכלת המעורין בפני אלתר ובחוטטו סודעזעים; הארם שבהם (תוסס 1), סחלחל 2), ספעפע וקופץ ועולה אל תוך העינים הדלוחות ומאדיסן... ובכל זאת הוא שוהה מעט על נקודת התיחה, מטה ראשו חקטן בעקלתון 3) כלפי אריה ומנענעו לכאן ולכאן ומביט בו הבטה זעומה והשקפה לרעה טלמטה למעלה.

— צפרא טבא למיטרא!—סונה אריה אל האכר, כאלו אינו חושש כלל למעמדו של אלתר זאינו מודה במציאותו כל עיקר—מה זה היה לך, מיטרא? ההבאת דוחן 4) השוקה ולי לא הגדת? תסיהני! הלא ידעת, כי גם באשפות חצרי, ברוך השם, מנתרין 5) ומנקרין תרנגולין ולדוחן הם צריכים, אותן התרנגולים. אבל מה זה אני רואה? עיני השעתני! לא דוחן—כי אם קרשים בעגלתך, ומה אפוא לתרנגולת ולקרשים?—קיש, קיש, קיש!! המאה נגרשה. חוד חוטטו של אלתר משתרבב 6) ומתחדד יותר ויותר, עפעפו הולכים ומתכווצים כאלו הוא חפץ למצות את עומק חסתו ולצמצם את כל זעם מכטו ורוע עינו בנקודה אחת, להטיל ארם באריה ולשרפו רגע אחד... צפף! יכנס רוח באבי אביך!—חפצה התרנגולת לצרוח מר—לולא באה פתאם מרדות 7) בלבה, בזכרה את המכנה הכיובה בצריחה זו. אולם לבל יעמוד בחבוק ידים בעוד אויבו לנגדו, צורח פתאם אלתר בקול מר: „אריה! אריה! אריה!!!“ בקריאה משולשת זו, שנעקרה מעומק לבו הזועם והחרד ושנאמרה בחרוק שנים, כרך אלתר את אלפי קללותיו ורבבות גדופותיו שהתרוצצו על קצה לשונו ומפרכסות לצאת...“

ובתוך כך מוסיף אריה להקניט את אלתר בדברי־חרודין, והאכר מצדו אינו דוחק את השעה, בדעתו „שכל ענלה שזכתה להיות לסלע־מחלקת 8) לשני סחורים סופה להשתלם פי שנים“. הוא מתחיל לקטר במתינות את מקטרתו, ואלתר רואה בזה סמן טוב ותוחב לתוך כיסו של האכר „את הכסף, לפי המחיר האחרון שעמדו עליו במרם נודקר התיש באמצע“: אבל מיטרא עושה את עצמו כחם, ומתחיל מחדש מן המחיר הראשון שדרש. ואריה, שנפשו קצרה בלהגם, קופץ וחוטף את השוט מיד האכר בשמאלו ואת מושכות הסוסים בימינו, וקורא: „ויו!“—ובדברו הוא מושך בשריקת שפתים את המושכות, והסוסים נועצים מלפיהם 9) בקרקע ומתחזקים לעקור...—לא! קורא אלתר באחוזו ברסן הסוסים לעצור במ...—לא תמוש מזה, צפף!—אמש, תרנגולת, אמוש... ויו!—עמוד!...—קיש, קיש, קיש, תרנגולת!—יהי רצון שיקשקשו בלגינא 10) אחרי ממתך 11), יהי רצון שינקרו תרנגולין על קברך, יהי רצון...—סור מזה אם אינך חפץ להיות מומת!...—צפף! צפף! צפף!—צועק אלתר בכל כחו ועוצר בסוסים—עשו, חם, ממור! הניחני גם אני לאכול פת לחם!“

וברגע ההוא הממה מהלומה נוראה את ראש אלתר הקטן, כי נחת עליו אגרופו של אחד מבני אריה, שחש לשם לקול הקריאה, צפף!“ אבל המוכה, שנטרפה דעתו מכובד המהלומה, לא הרפה מרסן הסוסים, אלא הלך ונסחב אחריהם בצעקו בכל פה: צפף, צפף! הושיעו! הצילו!“ ובתוך כך מהרו לבוא לקול המהומה כל בניהם ונשיהם של המתקוטטים, ויערכו קרב אלה מול אלה. ומקץ רגעים אחדים הגיעה המלחמה לעצם תקפה. ארבע היתדות, התקועות בארבע פעמות הענלה, להחזיק בתוכן את

(1) רותח. (2) חידר וניקב. (3) באופ; עקום. (4) poco. (5) מקפצים. (6) מתרחב. (7) בטובן—פחד האיניש. (8) камень претянувенія. (9) פרסותיהם. (10) בקופסה. (11) אחרי ארויך בטותך.

הקרשים - נשממו והוצאו בידי הנצים, להיות למקל חובלים, והקרשים נפלו ונתפזרו על הקרקע... (והתכסים¹) היה פשוט מאד. הנלחמים נפלו לשלשה ראשים. הראש האחד - הבנים - עסקו ברציצת גלגולת על ידי המקלות שבדידהם; הראש השני - האבות - הסתפקו בתלישת זקן ובמכות לחי; והראש השלישי - שתי האמות, חנה וכבא, שרצו עם טפן אל המערכה באחרונה - שעו בדברי הבל ותפלות כאורה נשים, מעין שמיטת השבויים ופריעת הראש ושריטת הפנים². מסכיב להנצים עמדו במעגלה ילדיהם הקטנים והתיפחו בקול. ומיטרא פתח בתוך כך את סוסיו, נתן לפניהם על דרבן³ המוט את טרסקל⁴ המספוא והסתכל במנוחה ביהודים המתחבטים. אולם באותו רגע נבהל לבוא אחד השוטרים, ולמראהו נתחדשה המלחמה ביתר עז. כל הנלחמים התלכדו פתאם למוצק אחד, כנוש תולעים נפתלים ונאבקים יתרו. אין קול ענות, כי אם מהומה ומכוסה, ומתוכה כדמות ראשים פרועים לשמצה, פני להבים מלוכלכים בדם, שערות סומרות ומדובקות, בלוריות אחוזות בידים, אגרופים עולים ויורדים⁵. לאחרונה באו פקיד-השוטרים ושני רופאים לחבוש פצעי המוכים, ויערכו פרטיכל כדת. והנצחון היה לאריה, כי לו קמו למקנה קרשי המריבה בתשלומי כפל. הרגעים האלה היו היותר יקרים בחייו.

שלמנו של אריה בשוק-העצים היה אפוא בלתי מנבל, ובחצרו נערם אוצר גדול של מעשי-יער מכל המינים שאין דוגמתם אצל הסוחרים האחרים. גם עסק ההלואה-כרבית ואחוזותיו הכניסו לו רוח גדול. ובכל זאת הסתפק אריה בשם, בעל גוף⁶; הצטמצם בחברת האנשים הפשוטים ולא התאוה להכנוי גביר⁷. אין אריה מוצא את עצמו מחויב לנהוג סלסול והדרור ולדקדק ב"שאר המעשיות" והנמוסים שהיהודים היפים נוהרים בהם. את כל אלה הוא מניח להם, ליהודים היפים, להתגדר⁸ בהם בבית-המדרש, והוא מוחל על זה במחילה גמורה. ראשית, מפני שכל זה "עולה בדמים"... והשנית, כל אלה "המעשיות" קשים למבועו ונוטלים טעם חיו⁹. ומכיון שנתיאש אריה מלצאת מתחומר ולהתרומם למדרגת "בני-עליה", עמד ושטם משטמה רבה את כל הנושא עליו חותם של עדון ופנוק, אצילות⁵ ורוחניות¹⁰. בשיחותיו עם הענגלונים שפך את לעגו על פניו הצמוקים של המו"ץ, על "צלוחיותיו" (פאותיו המסולסלות) של השו"ב המפוטם, על עיניו התרוטות⁶ של הש"ץ בעלי-הבכי ועל מנרעותיהם של כל בעלי-הבתים ההגונים שכלם בשר-ודם ואינם מתכוננים אלא כלפי ה"קופיקה"... חסידותם וחשיבותם אינן אלא למראית-עין, ועשרם של כל אותם המצורעים אינו אלא מדומה, הבל פורח - "פיר-פוא", והדרשות של דופי הללו, שהיה אריה דורש באריכות אחרי סעודת-הצהרים, בשבתו על האצטבא⁷ שלפני שער חצרו, היו מתקבלות ברצון על לב הענגלונים וסוחריה-העץ הקטנים, העוינים את הגדולים והחשובים.

אנב, לא התגדל אריה ולא התרומם משפלותו, כדי שלא להקניט את אלהי-הקנאה. ככל האנשים הגסים שנעקרו ונתלשו במקרה מאשפתם ומולם הגביהם למעלה מאוירים, ירא וחרד לרגעים מאימתו של איזה כת נסתר, תקיף ואכזר, הנוח לכעוס ויכול להפילו פתאם ממדרגתו ולהשיבו לאשפה כשהיה. ובחמור זה העולה בסולם, היה עומד ומרתת⁸: שמא תשבר הדרגא מתחתיו - ואבריו מתרסקים. אף על פי שהיה אריה מתפאר תמיד בכחו ועשרו, והיה משבח את אבותינו בני הדור החולף, שהבינו כהלכה, כיצד מבקשין כת בקערה⁹, והיו אוכלים לביבות גדולות כככרות לחם, פשטידות¹⁰, אוזים וקורקבנים¹¹ צלויים - בכל זאת היה מרגיש לעתים קרובות מעין "בטול היש". את שיחותיו עם

(1) Тартина. (2) ראש. (3) סל או שק. (4) להגדל. (5) Благородство. (6) רכות וניבועות. (7) הספל. (8) מחד. (9) עינות טרובכות בשמינים שונים. (10) קיבות-צפרים.

העגלונים היה מסיים בחקירה על דבר „מה שיהיה שם“ ; ומדי הגיעו למקרא זה של המות היה משנה פתאם את טעמו וקלות-ראשו, ובהכנעה רבה היה מבטל את כל חיי העולם הזה, שאינם שוים אפילו „ביצה מוזרת“⁽¹⁾. „המיתה היא קץ כל הקצים והמשחק האחרון, שוטה שבועולם! — סיים אריה ברוח דכא — אתמול — הוא, היום — אתה, ומחר — אני. הכל הולך אל מקום אחד, ולכלנו יחשפו את שולי הכתונת, ערות⁽²⁾ עד צואר... שכב, ארון חשוב, ועל צדך אל תתהפך! — והעגלונים נאנחים ומשתתקים לזמן מרובה“. ביחוד גדל פחדו של אריה מפני אותו הכח הנסתר האורב לו ומתנכל באשרו — כשעברה על פניו „לוייה“ של מת. „ה„בר־מנן“ נשוא במטת נסרים וכלונסאות⁽³⁾ מצורפים לשעתם, כראוי ל„בר־מנן“ הגון; העם הולך אחריו אבל וכפוף ראש, השמשים מקשקשים בלגניץ — קיש, קיש — צדקה תציל ממות!“ — ואריה מצטמצם ומתמעט יותר ויותר, עד שהוא נעלם לגמרי. „וברגע שהגיע השמש המקשקש לעבור על פני חבורת העגלונים, המודרזים להטיל פרוטות מחוקות אל תוך נקב הלגינא — כבר שוכב לו אריה במרתפו או נסגר בביתו, ומטה אוזנו לקול הקשקוש ההולך ומתרחק, הולך ופוחת... וכל כך למה? — אלא להסית ממנו דעתה של מדת־הדין כשהיא קרובה אליו, כלומר: וכי מה אני חשוב בעיניך, אב רחום, שתפקדני ותשים אלי לכך?“

גם בתחבולות חיוניות השתמש אריה, כדי לפיים את הכח הנעלם והקפדן הדרוש רעתו. שש־שמים היה שגור⁽⁴⁾ על פיו כשננע הענין אל ממונו, וגם מצא לו „כת שכנגד“ במכשפים, לחשים וסגולות. הוא היה נוהג „לשחוט תנשמת⁽⁵⁾ בדינר־זהב ולקברה תחת המפתן — להצלחה; לשמור את החולדה⁽⁶⁾ הדרה בעקרי⁽⁷⁾ ביתו כבבת־עינו, מפני שהיא שומרת את מזלו; ללחוש שלש פעמים בשחר בעת פתיחת שערי החצר את הלחש הידוע“. ואפילו את צרורותיו, החביבים עליו מגופו, התיר אריה לפני הרבי הקו — בי, אם כי לא נתן מעודו נדבה לאיש; ומדי הריתו סכנה קרובה — מיד רתם את עגלתו וירץ אל הרבי להקדים רפואה למכה. אריה האמין, כי כל עשרו בא מברכתו ותקיעת־כפו של הרבי הקו — כי הזקן שיצליח בעסקיו, ואף על פי שבנו, הרבי הנוכחי, אינו מומחה גדול כל כך, אבל הוא חשוב מפני זקנו המגודל, ו„כשאין דנים, גם הסרסן קרוי דג“. הצדיקים היו בעיני אריה, כמיני בעלי־מלאכה שיש לעולם צורך בהם, כמו המכשפים, להבדיל. הם בקאים פחות או יותר באומנתם, ומחוצה לה הם „בני־אדם פשוטים כשאר הבריות, וגם הם אינם מתכוננים אלא כלפי הקופיקה“.

בדרכי זהירות וארחות חיים כאלה היה אריה „בעל גוף“ הולך במח והיה מבלה את כל ימיו בשלוח, לולא התאותה חנה אשתו להיות ל„גבירה“. היא הסיתה את אישה לדרום את ביתם הקטן והישן, שהיה כבר לחורבה כפופה וסחופה⁽⁸⁾ עם שדרת־נג שנתעקמה באמצע כשדרת הסוס — ולהקים במקומו מעצי־הבנין המשובחים שבחצרו בית־דירה גדול ונהדר. ימים רבים התנגד אריה לחפצה זה, כי נקבעה בלבו „ההויה, שעליו להשאיר אותו אריה כאשר מצאהו מזלו“, וכל שנוי קל במנהגי חייו יגרום לו רעה ואסון; אולם לבסוף נצחה חנה. והרבי ברך את הבנין החדש, ויעניק לאריה סגולות למול טוב: „ארבעה מטבעות נושנים ומחוקים למנמם בקרקע הבית בארבע פנותיו, קל־ח מחטי ברזל לשימם תחת הספים ושמירות וקמיעות לקבעם על משקופי הפתחים וכוונות הבית“. וביום השבת של חנוכת הבית נערך משתה או „קדוש“ לכבוד כל ה„נגידים“ שבאותו הרחוב. אריה הראה להקראים את כל מבואי הבית החדש, חדריו ורהיטיו היקרים אלא שהאורחים

(1) מקולקלת. (2) גלות. (3) מוסות. (4) רגיל. (5) родъ совы. (6) Ласица. (7) ביסוד, (8) נסיה על צדה.

המוכים שמו לבם יותר להשלחן הערוך לפניהם. הם „חמפו, לעסו, מחנו ויאכלו בכל פה וגם שמו בכלי הטף אשר ברגליהם, והכל משום מצוה לחסר". ואריה עשה את עצמו כאלו לא ראה ולא התבונן, וכל כך נתבלבלה דעתו למראה כל אותם הפיות הלועסים, הלשונות המתהפכות והשנים המחונות והמפצחות⁽¹⁾; וכל כך תעה לבבו מקולות הקוראים „לחיים" שהקיפוהו מכל עבריו, עד כי בתקוע לו ר' אהרן, זקן הנבירים והחשוב שבהם, את ידו לברכו – החזיקו פתאם אריה בוקנו ויאמר לנשקו כדרך שהוא עושה עם העגלונים, ורק בקושי גדול השתמט הלו מידו". גם חנה התקשמה לשוא בכל תכשיטיה היקרים, שהיו חבושים ימים רבים בפומק שבמעטקי הארגו, כי הנבירות שלחו אליה מבטי קנאה ולעג וקראו עין אשה לרעותה בעברה עליהן בפנים צהובים ובתנועות מזוזות ומנושמות. כפל סנטרה התנפת והתעגל כפלה⁽²⁾ התפוח, ושתי לחייה היו מתלהטות ומאדימות כאבטיח⁽³⁾ שלוק⁽⁴⁾, או כאלו קבלה עתה שתי מכות לחי מיד אריה". ביחוד גדל עלבונה של בעלת-הבית כשהגיע תור אכילת הפשמידה השלישית, פשמידת הקיבה". הנביר הוקן נגע בקצה חוטמו בעצם הפשמידה, המה את החוטם לכאן – וירח בנחירו הימנית, ואחרי כן המה לכאן -- וירח בנחירו השמאלית, ובאין אומר ודברים השיב את החתיכה עם המולג הנעוץ בה למקומה, עצם את עיניו ויברך בלחש את הברכה האחרונה". ואז מהר לתקוע כלאחר יד את כפו לכף אריה, ובנגמנו מעין הברכה הנהונה התמלט מן הבית. גם יתר הקוראים החשובים יצאו אחריו בחפזון כנסים מן המהפכה – ומלכת הפשמידות נשארה כיתומה עלובה על השלחן, לצערה הגדול של חנה ולהנאתו המסותרת של אריה".

ממתרת היום ההוא לא סר עוד אריה, כדרכו, להאצטבה הישנה שלפני שער חצרו, כדי להרבות שיחה עם העגלונים, וישב בודד, סר וועף על מדרגת האכסדרה⁽⁵⁾ היפה שלפני פתח ביתו החדש. הוא הרגיש, כי דרשותיו לפני מכריו הפשוטים לא תעלינה עוד יפה, כאלו נסתלקה ממנו רוח-הקדש ואיוו חציצה⁽⁶⁾ דקה חוצצת⁽⁷⁾ עתה בינו ובין עולמו הקודם". אולם יחד עם זה חש אריה, כי הוא והבריות החשובות, המתהלכות לאט ובדעה רחבה ומגרגרות ב„לשון טרובקי" (לשון הקדש) – הם שני הפכים. ופתאם הגיע לאוזניו קול צחוק גדול מתוך חבורת העגלונים שנתכנסה באמצע הרחוב. „יענקל, זקן העגלונים, יושב לו על מרסקל המספוא שעל עגלתו הגמוכה, מקטרתו נתונה בין שני הצדובות והרקובות והוא מקטר, רק ומדבר כאחד – אומנות המיוחדת רק לזקני בעל-העגלות – בקהל עגלונים צעירים ממנו, התלויים ויושבים בנם על כל פרקי העגלה שיש בהם כדי אחיזה ובית מושב במשהו, והם מבעים⁽⁸⁾ וחושפים את שניהם בצחוק פרוץ ומביטים לצד אריה"...

ערך הספור. ב„אריה בעל-גוף" יש הסתכלות, הומר בריא ומעט ברור פסיכולוגי, דברים שאינם מצויים ביותר בשיריו של ביאליק. אולם השקפותיו ורגשותיו של אריה מתבררים לנו על פי רוב כמו שהם במצב עמידה, ואין אנו רואים אך דרנשות האלה מתפתחים ונובעים זה מזה. אריה הוא מפוס שגולד מהשפעת הפרור הטפוס המרכב. של הקצפים על היהודים הבאים עמם ביתוסים קרובים, ויש בו תערוכה משונה של שרמוטים זרים ויהודיים. בבחירתו גרמה לגמרי לפרחי-הקצפים בחזותו, נשיותו וארחות חייו; אולם בבואו בשנים מתקררת אצל אריה התלהבות-הנוער ונחלשת תאותו לחקות את מעשי הבריונים הזרים, ואז ישוב לכצבץ היהודי שבו עם מתינותו ה„בעל-ביתית", כשרונות-הפרנסה והשקפתו על העולם. אצל איש גם וממומטם

(1) המפצחות. (2) חצי התפוח. (3) אפּוּצַבּ (4) מבושל. (5) יציע שלפני הבית. (6) מחיצה.

17 מספיקה. (8) מגלים.

זה מתגלה ערמוניות מסתתרת דקה, בת התריפות וההכנעה של יהודי-הגלות; ורעבתן, קמצן ואהב את החיים בכל גופו וחסון כמוהו מרגיש לעתים קרובות ב, בטול היש" של כל זיי העולם הזה ונזכר תמיד ב, מה שיהיה שם". רגש זה, שמרעיל את שלותו הבהמית והנאתו החמרת של אריה מן העולם, בא לו בירושה מאבות שנסתגפו¹ והתקלסו קצת יותר מדי בחייראין. הם ולולו בדבר שלא היה בידם לפי שעה, וניטל מעמו לדורות. איזה, כח נסתר וקפדן" מבעית תמיד את אריה, מבלי הבנים שום אורה רוחנית או מוסרית לתוך עולמו הפנימי, כי יציר גם כמוהו אינו קולט אלא את הפחד שב, יראת שמים", אנב הופרעה מנוחתו של אריה מחמת מצבו החברתי הקשה: יחיד הוא במינו, ואין לו מקום נכון בצבור היהודי לא בין הגבירים, המצטיינים בפינוק, נמוסים ולמדנות, ולא אצל בני ההמון הגם, הקלים בעיניו והעוינים אותו בסתר בשביל עשרו.

שירת הזוהר. קרוב לשנת תר"ס כתב המשורר איזו שירים על יפי התולדה וחמודותיה, ובכלם הוא מרבה לשבח את שפעת הזוהר וחליפות גוניו:

בְּקוֹץ הַיַּיִתִּי יוֹדֵעַ צַפְרִירִים (2),
 עֲדַת כְּרוּבִים קָלִים, בְּנֵי נִגְהַ מְזוּהָרִים. —
 בְּבִקְרָעֵם שֶׁמֶשׁ עוֹדֵנִי תְּפוּשׁ תְּנוּמָה —
 וְחַפְזוֹ לְחַלּוֹנֵי וְדַפְקוֹ לִי: קִימָה!
 עוֹדֵנִי מִתְּלַבֵּשׁ וּבְטָרֵם אֲתַנְעַר
 מִחֲזוֹן הַבְּקָר — וְקָרְצוּ לִי: מַהֵר!
 וּבְטָרֵם נִעְלִי הַגֶּדֶחַ אֲמַצְאָה —
 וְשִׁקְרוּ לִי: „צֵאָה! יִקְרָה כָּל שְׁעָה!“
 וּבְעוֹד אֲנִי נֶחְפָּז עַד גִּשְׁתִּי אֲלִימוֹ —
 נִירְמוֹ: „פּוּצוּ!“ (3) — אֲנִכִּי אֲחַרִּימוֹ. —
 אֲזוֹ נֶפֶל בְּבִקְרָע, בְּטַל-אִוְרוֹת נִתְבוּסֵם —
 הַבְּרָ הַזְּהוּר פִּתְאֵם בְּאַלְפֵי נִגְהוֹת
 נִיקְרָן הַדָּשָׂא בְּאוּרִים רַבָּאוֹת,
 וּבְשֶׁבַע עֵינִים כָּל בְּרָקָן (4) הַתְּנוּסֵם;
 עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ תִּרְעַד אֲבֹן-בְּרִקְתָּם (5),
 וְקָרָן אֶל חַד כָּל נִעְצוּץ (6) תִּתְנַפֵּץ
 וְלִצְיַצַּת (7) — פָּן דָּקָה וְדַרְדְּרָה (8) נִחְלָקֶת.

וּפִתְאֵם מִמְּלֶכֶת הַזְּהָר נִנְעָרָה
 כְּנוֹעַ סְפִירִים וְשִׁמְשׁוֹת בְּכִבְרָה,
 סְנוּרִים לְעֵין... — זֶה עֵמֶד וַיִּקְפֹּץ
 בֵּין צִמְחֵי הַבְּקָר הַעֲגֹל הַמְּלַחֵף;
 נִעְדַת חוֹפְרֵי אֲבָל, קָהַל תְּרַנְגוּלִים
 מִתְּעַלְמִים וּמְזוּעָעִים אֶת רֹאשׁ הַתְּהַלּוּלִים (9)
 וַיִּצְחַצַּח הַבְּקָר וַיִּנְהַר וַיִּנְחַף...
 אֲנִכִּי כְּלִיל-זֶהָר (10) כְּצַפּוֹר אֲחַרְדָּה
 וּכְצַפּוֹר בְּרִשֶׁת אִוֵּר נִפְשֵׁי נִלְכְּדָה,
 כְּמוֹ חוֹמֵי-פָּן דְּקִים עֲנִיִּים וְרָכִים
 שׁוֹכְכוּנֵי (11) וַיִּתְפָּשׂוּ (12) בִּיצוּרֵי הַזְּכִים.
 הַתְּנַעֲרָה, הַתְּחַדְּשָׁה בִּי יִלְדוֹת מְאִידָה,
 פִּי שׁוֹחֵק מֵאֱלֹו, בְּלֵב — שֶׁמֶשׁ שִׁירָה.
 מִמְּנַע קִרְנִים, מִגִּיל וּמִנְגָה
 אֲקַרְנָה, אֲנַהֲרָה, אֲבוּשָׁה, אֲמוּנָה...
 עוֹדֵנִי שְׂכוּר-זֶהָר, עוֹד רֹחִי נִפְעָמָה
 וְדַקִּימָה בְּנִגְהוֹת — וַיֵּאמְרוּ: לְקָמָה!

(1) התענו. (2) רוחית-בקר קלים. (3) התפורו. (4) жгучий тернъ. (5) шумруць. (6) болотная. (7) פרח. (8) שפיתה. (9) מיני קוצים. (10) כולי מלא זוהר. (11) עשמוני. (12) נאחזו ונרקמו.

ובנים די-נור זַה ובשבלת-הזוהר
 צללתי גם-אני ואקפג ים-אורים,
 ואצא פיי-שבע מזקק ומטהר.
 ובפרץ מעינים, בעוז אלפי מקורים
 של אשר וגיל 1), קרבי דץ 2) ים-הנגה,
 בסהוף ומרת מחול 3), עזוזה, שובבה,
 שתזנק 4) בבת-אחת מאלפי כנורים 5).

ובטיסה קלילה עדת הצפרירים
 התשוטט ונצנץ בקמה פשמו,
 על ראשי שבל-הדגן השעירים
 רעבי-משוכה ירחפו, ילקמו...
 זַה ים-הנגהות רחבי-הידים,
 עד חם צהרים נתרחץ, נתהולל...---

המשורר, היושב-ראוהל והרחוק קצת מן הטבע מתמלא באביב ובקיץ השתוממות נעלה למראה המרחב הפתוח והשטוף אורה. הוא אינו מבחין ביותר בשלל צבעי הפרחים והנצנים, המכסים את השדות שאינם שלו; ובלילות-סהר שוקטים אינו מחליק בסירה על פני נהר מתנמנם, כדי לשמוע רחש גלים, דשאים ובריות שאינם ברשותו. לאיש-ספר שבמותו יש חלק יפה רק בוזהר השמש, הזורח לכל שואפי-אורה. התפוצצות האור לכמת זהרורים וניצוצות עורכת לעיני המשורר המוכה-תמהון עולמות קסם זרועים פנינים, ארמנות-גביש 6) והיכלי-בדולח 7); התפרצות הנהרה בשטף כביר מעוררת בקרבו זרם גיל והתרוממות; והתמוגגת האור עם הצל, כנמות היום, מלידה בלבד אור וצל. עגמה קלה וגעגועים לאושר כמס ורחוק:

וישק לי ויגל לי רז...
 הוא לאט עמי 10): אמן, תם-
 בקרן אור בערב היום,
 וימי הנצה, ילד טוב,
 יעופו חיש כמעוף העוף...
 פה נאלח 11) הכל, הכל סג 12) --
 יש עולם טוב שקלו חג...
 יש קרן ברוכה, פנת אור,
 שישמשה-צדקה, רוחה-דרור.
 שם תרתי מקום לך ולי-
 קום נעוף יחדו, נדאה בני!...
 כי מה הבאב ומה החלום,
 הבאים אט עם צאת היום
 ומשכים את הלב התם
 אל בקצוי ער, אל אחרית ים? 13)

בין עבי אש ועבי דם
 השמש רד לפאת הים,
 וקרני אור בעד העב
 כחניתות ממרמות רב 8)
 וישק הכפר נגה זך,
 ויצת אש בירק הסבך.
 על ראש החרש יצק אור
 ונתף אש במי היאר.
 ויצף את ראש הנבטה פז
 בקמה זרק וזו וזו.
 ויש וישק כנף 9) היום
 וירד חי אל פי התהום.
 אז יבא כל היקום בצל,
 הפיל הלך-בא הליל,
 ורוח קל בא, נשב, גם.

וכבוא ליל הקיץ התם והמסתר, יוציא המשורר את ראשו בעד חלון חדרו ויבקש מעבר להזילון השתור סודות חייו ורמוזים ל,חלומות בלי פתרונים":

1) כשיתפרצו וישפפו בלב המשורר מעיני אושר וגיל. 2) קפץ סתוך שטחה. 3) כאילו נסחף בכת זמרת מחול. 4) תפריץ. 5) "והר", ספר א'. 6) 7) 8) 9) קצה. 10) במובן - לחש לי. 11) נתחלל. 12) סר מן הדרך הישר. 13) "בערב היום", ס"א.

מַעֲשֵׂה בְּבִטָּן רַמְשָׁה שְׁמִלְאוֹהָ נֹצוֹת,
 מַעֲשֵׂה בְּנִחִירִים וּמִסְמְרוֹת (1), בְּגִלְגָּלוֹת וּפְטִישִׁים,
 מַעֲשֵׂה בְּבִגֵי אָדָם שְׁחוּטִים שְׁתִּלְּוּ בְּמַרְיָשִׁים (2),
 וּמַעֲשֵׂה בְּתִינוֹק שְׁנַמְצָא בְּצַד אִמּוֹ הַמְרַקְרָה
 בְּשֵׁהוּא יָשָׁן וּבְפִיו פְּזָמַת (3) שְׂדֵה הַקֶּרֶה ... (4)

לב המשורר מלא צער על חללי-החנם, ש"אין מעם למותם כמו שאין מעם לחייהם"; אבל על בוננו גדול עוד מינונו. המוכים אינם מרגישים את גודל האסון והחרפה, ואינם מתקוממים בעוז נגד גורלם ומעניהם:

וּבָאתָ עִמָּם בְּיוֹם צוּקָם אֶל בְּתֵי-הַפְּלִתָּם
 וְשָׁמַעְתָּ וְעָקַת שִׁבְרָם וְנִסַּחֲפָתָ (5) בְּדַמְעָתָם;
 וְהַבֵּית יִמְלֵא יִלְלָה, בְּכִי וְנֹאקַת פָּרָא,
 וּמְקַרְה שְׁעֵרַת בְּשִׁרְה וּפְחַד יִקְרָאָה וְרַעְרָה (6):
 כִּכָּה תֵּאָנֵק אִמָּה אֲשֶׁר אֲבָדָה אֲבָדָה ...
 וְאֶל לְבָבָם תְּבִישׁ—וְהֵנוּ מִדְּבָר וְצִיָּה,
 וְכִי תִצְמַח בּוֹ חֲמַת נָקָם—לֹא תִחְיֶה זָרַע (7),
 וְאִף קָרְלָה נְמַרְצַת אַחַת לֹא תוֹלִיד עַל שְׁפִתֵיהֶם. —

וְהַתְּאֵבֹרֶתִי אֲנִי אֲלִיָּה—וְלֹא תִגְעָה אִתָּם בְּבִכְיָה (8).
 וְכִי תִפְרֹץ שְׁאֲנֵתָה—אֲנִי בֵּין שְׁנֵי אֲמִיתָנָה ...
 יִחְלְלוּ לְבָבָם צָרְתָם—וְאִתָּה אֵל תִּחְלַלְנָה ...
 תִּשְׂאֵר הַצָּרָה לְדוֹרוֹת—צָרָה לֹא נִסְפָּדָה
 וְדַמְעָתָה אִתָּה תִּאָּצֵר דְּמָעָה בְּלִי שְׁפוּבָה (9),
 וּבְנֵית עֲלֶיָּה מִבְּצַר-בְּרוֹזַל וְחֹמַת-נְחוּשָׁה
 שֶׁל חֲמַת-מָוֶת, שְׁנֵאת-שְׂאוֹל וּמְשִׁמָּה כְּבוֹשָׁה (10),
 וְנִאֲחֹזָה בְּלִבְבָהּ וְגִדְלָה שֵׁם בְּפִתָּן (11) בְּמֵאוֹרֶתָהּ,
 וְיִנְקָתָם זֶה מָוֶה וְלֹא תִמְצָאוּ מְנוּחָה. —

וְגַם אִתָּה אֵל תִּגְדִּי לָהֶם, אֵל תּוֹעֲוֹעַ חָנָם פְּצִיעֵיהֶם,
 אֵל תִּגְדֵּשׁ עוֹד לְשׂוֹא סֵאת צָרְתָם הַגְּדוּשָׁה (12);
 בְּאֲשֶׁר תִּגַּע אֲצַבְעָה—שָׁמָּה מָכָה אֲנִישָׁה,

(1) מספרות שנתקעו בנחירים. (2) קירות התקרה. (3) דד. (4) שם, "בעיר ההרנה". (5) תמשך בורם הדמעות. (6) הפחד והרעדה יקראוך ויאחוזך. (7) ההמה לא תביא לידי מעשים. (8) אנכי אהיה לך לאכזר ואמנעך מהרים קול בבכיה. (9) דמעתך לא תרד בעיניך. (10) עצורה וסמונה בלב. (11) כנחש. (12) אל הוסיף לבלא מדת הצרה המלאה ככר.

כָּל בְּשָׂרָם עָלֵיהֶם יִכָּאֵב—אֲבָל נוֹשְׁנוּ בְּמִכְאוּבֵיהֶם
 וַיִּשְׁלִימוּ עִם חַיֵּי-בְשָׂתָם, וּמִה-בָּצַע כִּי תִנְחַמָּם?
 עֲרוּבִים הֵם מִקֶּצֶף עָלֵיהֶם וְאוֹבְדִים הֵם מִרְחֻמָּם... (1) —
 וְהִנֵּה כִי תִשְׁכַּיִם מִחֵר וַיִּצְאֲתָ בְּרֹאשׁ דְּרָכִים—
 וְרֵאִיתָ הַמּוֹן שִׁבְרֵי-אָדָם נֶאֱנָקִים וְנֶאֱנָחִים,
 צוֹבְאִים (2) עַל חִלּוֹנוֹת גְּבִירִים וְחוֹנִים עַל הַפְּתָחִים,
 מִכְרִיזִים בְּפִמְבִי (3) עַל פְּצָעֵיהֶם כְּרוֹכֵל עַל מְרִבְּרַת,
 לְמִי גִלְגַּלַת רְצוּצָה וְלְמִי פְצַע־יָד וְחִבּוּרָה,
 וְכֵלָם פּוֹשְׁטִים יָד בְּהָהָ (4) וְחוֹשְׁפִים זֹרַע שְׂבוּרָה,
 וְעֵינֵיהֶם, עֵינֵי עֲבָדִים מְכִים, אֶל יַד גְּבִירֵיהֶם,
 לְאֹמֵר: גִּלְגַּלַת רְצוּצָה לִי, אָב-קָרוֹשׁ לִי—תִּנְהָ אֶת־שְׁלוֹמֵיהֶם! (5)

גם העם כלו לא ידע להוציא לקח מעיל מה פוגרום" הקישינובי, ולא התעורר לדאוג לעתידותיו בשעה זו של מצוקה ומשבר. ההמון הגדול לא הסיד דעתו אף רגע מהנאותיו ועניניו הקלים, ולא שם לב לה"דבר" שנפל בינינו, המבשר תקופה של מהפכות ומהומות. זה המשורר מרגיש בעלבונם של נביאי התחיה הלאומית, המשחיתים דבריהם על לב עם שקוע בצרכי הרגע והחומר:

אֶת־רִצְפַת הָאֵשׁ מֵעַל מִזְבֵּחַךָ וְרַה הָלְאָה, הַנִּבְיָא,
 וְנִשְׁתַּה לְנִבְלִים—
 תְּהִי לָהֶם לְצִלוֹת עָלֵיהֶם צִלִּים וְלִשְׁפּוֹת (6) סִירָם
 וְלִרְחֻמָּם בְּיָדֵיהֶם;
 וְאֵת הַנִּיּוֹן מִלְּבָבְךָ וְרַה, וִיְהִי לָמוֹ לְהַצִּית
 גְּלוּם־הַקְּטָרֶת אֲשֶׁר בְּפִיהֶם
 וְלְהָאִיר עַל שְׁחוֹק־הַזָּדוֹן, הָאוֹרֵב בְּגִנְבַת פַּחַת שְׁפָמָם,
 וְעַל הַצְּדִיקָה (7) אֲשֶׁר בְּעֵינֵיהֶם. —
 וּמַחִיתָ בְּמַחֲיֵי־יָד אֶחַת אֶת קוֹרֵי הָעֵבֶכְבִּישׁ (8),
 אֲשֶׁר נִמְתְּחוּ לְנִימֵי־כֶנֶז בְּלִבְבְּךָ
 וּתְאָרְגַל לָךְ מֵהֶם שִׁיר־תְּחִיָּה וְחוּזוֹן יְשׁוּעָה,
 מִשָּׂא שְׂוֹא וּתְרַמִּית אֲזִנִּים. —
 נִפְלֵךְ דְּבָר בִּינֵינוּ וְאִין יוֹדַע מַה־נִּפְלֵ,
 וְאִין רוֹאֵה וְאִין מְגִיד,
 אִם זָרֵם וְרַחַה לָנוּ הַשְּׁמַשׁ וְאִם שְׁקָעָה —

(1) אין לבעוס עליהם משום שהם אמללים, ואין לחמול עליהם כי כבר אכרו. (2) נאספים בהמתן. (3) כבלי.
 (4) חולה וחלושה. (5) שם. (6) להעמיד עליה סירם. (7) מזמה. (8) ארג השממית.

וְאִם שָׁקַעָה לְעוֹלָמִים. —
 פָּתַח אִפּוֹא אֵתָה אֶת-פִּיךָ, נְבִיא הָאַחֲרִית,
 וְאִם יִשְׁעֶמְךָ דָּבָר—אָמֹר!
 וַיְהִי מִר בְּמֹת, וַיְהִי הַמֹּת עֲצָמוֹ—
 אָמֹר!
 לָמָּה נִירָא מֹת—וּמְלָאכּוֹ רוֹכֵב עַל בְּתַפְיִנו
 וּבְשִׁפְתֵינוּ מְתַגּוֹ (1),
 וּבְתַרְוֵעַת תְּחִיָּה עַל שְׁפָתַיִם וּבְמַצְהָלוֹת מְשַׁחֲקִים
 אֱלֹי קָבֵר נְרַדָּה (2)...

תכונת שירי הזעם.
 ביאליק מתמרמר ב"שירי הזעם" לא על סדרי החברה ורשעת בני-האדם, אלא על ההשגחה העליונה, שעושה את הצדק. הוא אינו מבקש את סבת הפרעות, ועל כן אינו מוצא להן תקנה. כמשורר לירי צופה הוא על הענין לא מצדו ההיסטורי והפוליטי, אלא מגלה לנו את הרגשות הסוביקטיביים³ שעזר בו המאורע. אולם צריך להודות, כי בתור יצירה לירית מרבה הפואימה, בעיר ההרנה" יותר מדי בתאור הפרטים הגוראים של המטבח. יש בזה מעין כונה להגביר את רושם המרירות. אנב נוטה המשורר רק לצד אחד, לצד היגון והיאוש, בעוד שהשתפכות-הנפש יש לה כמה גונים שונים. הפיטן הלירי מתרומם בהכרח מעל להמאורע והחזון המעוררים את רוחו, וכשהם רעים ומרים יבקש לו מפלט באיזה מרחק ממתיק ומנחם. יש כאן מאהבת-עצמו של המשורר, וגם מרוממותו. אנב פשוטים וקשים קצת שרמטי התמונה של "עיר ההרנה", ואין אנו רואים בהם את משחק הגונים של פחד ותקוה, שממון והתעוררות, את פרפורי אימת המות ואת זעזועי הנמלטים ממנו. רגשות כאלה של גבורי החזון הגורא היו גותנים לו חיים וטבעיות,

מגלת האש.
 משנת תרס"ד ואילך ערך ביאליק במשך זמן מה את החלק הביולטריסטי של "השלח", ובקיץ תרס"ה כתב את הפואימה "מגלת האש", הלקוחה מאגדות תרבן ירושלים.

כָּל הַלִּילָה רָתַחוּ יַמֵּי לְהָבוֹת, וְהַשְׁתָּרַבְבוּ (4) לְשׁוֹנוֹת אֵשׁ מֵעַל הַר־הַבַּיִת.
 כּוֹכָבִים נִתְּזוּ מִן הַשָּׁמַיִם הַקְּלוּיִים (5), וַיִּתְּכוּ רְשָׁפִים רְשָׁפִים אֶרְצָה. — וְקָרְעֵי
 עֲנָנִים מְאֹדָמִים, מְעוּנֵי דָם וְאֵשׁ, תָּעוּ בְּמִרְחָבֵי הַלִּילָה. וַיִּתְּנוּ (6) בֵּין הַהָרִים
 הַרְחוּקִים אֶת זַעַם אֱלֹהֵי-נַקְמוֹת, וַחֲמָתוֹ בֵּין צוּרֵי הַמִּדְבָּר הַגִּידוּ. — וּבְשִׁנְצָנֵךְ הַשְּׁחַר
 עַל הַהָרִים וְאֵדִים חוֹרְרוּ פֶשְׁטוֹ בְּעַמְקֵים—וַיִּשְׁקְמוּ יַמֵּי הַלְהָבָה וַתִּשְׁקַעְנָה לְשׁוֹנוֹת
 הָאֵשׁ מֵהִיכַל ה' הַשְּׁרוּף עַל הַר־הַבַּיִת.
 וּמְלָאכֵי הַשְּׁרָת נֶאֱסְפוּ כְּמִשְׁפָּטִים בְּמַקְהָלוֹת-קָדֵשׁ לְאֹמֶר שִׁיר שֶׁל-שְׁחִרְתִּי,

(1) הוא שליט עלינו. (2) נקפץ. — דבר"ס"ה. (3) האישיים, הפרטיים. (4) התפצצו. (5) הקורחים, המלוכנים. (6) ספר

וּנְפֹתָחוּ אֶת חֲלוֹנֵי הַרְקִיעַ, וַיִּשְׁלְחוּ רֵאשִׁים מִלִּי הַרְבֵּיבִית, לְרֹאוֹת, הַנִּפְתָּחוּ
 בְּלִתּוֹת הַהִיכָל וְאִם עָלָה עֵתֶר (1) עֲנַן־הַקְּטָמֶתָּה וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה ה' אֱלֹהִים צָבָאוֹת
 עֹתִיק יוֹמִין (2) יוֹשֵׁב עִם הַמְּהוּמֵי הַשֹּׁחַר עַל הַמְּשׂוֹאוֹת. מַעֲטָהוּ תִימְרוֹת עֲשָׂן (3),
 וְהָרוֹם רַגְלָיו (4) עָפָר וְאָפָר. רֵאשׁוֹ שְׁמוֹט (5) בֵּין זְרוּעֹתָיו, וְהַרְרֵי הַיָּגוֹן עַל רֵאשׁוֹ.
 מִחֲרִישׁ וְשׁוֹמֵם הוּא יוֹשֵׁב וּמִבֵּית אֵל הַחֲרָבוֹת. וְעַף כָּל עוֹלָמִים הַקְּדִיר עֲפַעְפִּיו
 וּבְעֵינָיו קִפְּאָה הַדְּמָמָה הַגְּדוֹלָה. — וַיִּדְעוּ מִלְּאֲכִי־הַשָּׁרֵת אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָּהֶם
 הָאֱלֹהִים, וַיִּזְדַּעְזְעוּ מְאֹד, וַיִּרְעְדוּ עִמָּם כָּל כּוֹכְבֵי הַבַּקָּר; וַיִּלְיֹמוּ הַמִּלְּאָכִים אֶת
 פְּנֵיהֶם בְּבִנְפִיָּהֶם, כִּי יִרְאוּ מִהֵבֵית אֵל צַעַר הָאֱלֹהִים. וַתִּהְיֶה שִׁירְתָם בַּשֹּׁחַר
 הַהוּא לְקִנְיָה חֲרִישִׁית וְנָהִי דְמָמָה דְקָה. הַיּוֹמִם פָּרְשׁוּ וּבָכוּ, מִלְּאָךְ לְנַפְשׁוֹ,
 מִלְּאָךְ לְנַפְשׁוֹ, וַיִּבֶךְ בְּדְמָמָה כָּל הָעוֹלָם עִמָּם...

וּבַעֲת הַהִיא הוֹלִיךְ הָאוֹיֵב בְּאֲנִיּוֹת מִשְׁכְּבֵי יְרוּשָׁלַיִם מְאֵתִים בַּחֲוָרִים וּמְאֵתִים
 בַּחֲוָרוֹת. כְּלָם מְהוּרִים בְּנֵי מְהוּרִים, עֲפָרִי (6) חֲמֹד מִהַרְרֵי יְהוּדָה. — וַתִּמְעַט
 בְּעֵינָיו הָאוֹיֵב כִּי הִתְעַלֵּל בָּם וַיִּשְׁקֹץ לְנַצַּח אֶת שִׁירַת חַיִּיהֶם הַרְעֲנָנִים—וַיֹּאמֶר
 עוֹד לְכִלּוֹת נַפְשָׁם בְּשִׁמְמוֹן וְלַחֲמוּתָם מִיִּתָּה מִמְּשַׁכֶּת בְּרַעַב וּבְצָמָא. וַיִּפְשִׁימָם
 עָרְמִים וַיִּזְרִידֵם אֵל הָאֵי הַשׁוֹמֵם הַהוּא, אֶת הַבַּחֲוָרִים לְבַד אֵל עֶבֶר הָאֵי מְזָה,
 וְאֶת הַבַּחֲוָרוֹת לְבַד אֵל הָעֶבֶר הַשְּׂנֵי מְזָה, וַיַּעֲזֹבֵם שָׁם. כִּי אָמַר הָאוֹיֵב הַגְּלִיעֵל:
 יִחַצוּ—וַיִּכְפַּל מִשָּׂא אֶסּוֹנָם! (7) — וַיִּלְכּוּ בְּאֵי הַשׁוֹמֵם שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְלֹא מָצְאוּ
 מִחֲיָה וְיָמִים. אַבְלִים וּמִחֲרִישִׁים הִלְכּוּ וְאִין הוֹבֵר דְּבַר. עֵינֵיהֶם נְעִיצוֹת (8) בַּחֲוֹל
 הַקּוֹרֵחַ וְרֵאשִׁים כְּפּוּף תַּחַת לְהַט שְׁמֵשׁ. — כִּי אָרַר ה' אֶת הָאֵי מְעוֹלָם וַיְהִי
 קָרַח וְצָחִית (9), לֹא גִדַּל בְּלִמֵּי אִם אֲבָנִים וְעֻקְבָּיִם. וַתְּחִימַת דְּשֵׂא (10) אִין,
 וְאִין צִמַת צֶל וְאִין נִיד (11) חַיִּים—אֵךְ דְּמִית־תְּלֹאוּבוֹת (12) וַיִּקּוֹד־חַרְרִים (13) מִסְּבִיב. —
 וַיִּרְדֵם מִעֵין חַיִּיהֶם בְּתוֹכָם וַיִּשְׁתַּקּוּ, וַנִּפְשֵׁם הִתְקַפְּלָה בְּפָנָה אֲפֵלָה. וְאֲפָסָה
 חֲמָדָה, וְאֲזֹלַת יָד, וְנִמְגְרָה הָעֵין מֵאֲלִיָּה, וְלֹא יָדְעוּ כִּי הוֹלְכִים הֵמָּה.

בלילה השלישי, ליל תכלת וכוכבים, שברו הבחורים את צמאונם במי נהר גדול
 ושחור, הנובעים מעמקי האבדון, ושירו במקהלה שירי הזעם והחרבן. ופתאם נשאו
 הבחורים את עיניהם - ויפג לבם:

מִרְאשֵׁי הַהָרִים אֲשֶׁר לְעַמְתָּם, מַעֲבַר הַבַּרְף (14) וְהַלְּאָה, הָלַךְ וְטָפַף, הָלַךְ
 וְרַחַף, בְּעֵדַת מִלְּאָכִים קָלִים, שׁוֹרָה יִשְׂרָה וְלִבְנָה שֶׁל עֲלָמוֹת רַבּוֹת צָחוֹת—
 גְּנִיָּה יוֹרְדָת. בְּשׁוֹרָה אַחַת תִּלְבְּנָה, רַגְלֵיהֶן רַגְלֵ יִשְׂרָה, יַדֵּיהֶן פְּרוּשׁוֹת שְׁמִימָה,
 אַחֲזוֹת בְּקַרְנֵי חֶסֶד (15) וְעֵינֵיהֶן עֲצוּמוֹת כְּסִי־רִיזוֹת (16)... עֲשָׂרוֹת קִיצִים בְּרֵאשִׁיָּהוּן

(1) האד העב. (2) הוקן, הננחי. (3) עמורי עשן. (4) שרפרף, ספסל קסן לסמיכת הרגלים. (5) ששומ. (6) צבאים צעירים. (7) הפרידה תהי קשה עליהם ותגדיל אסונם. (8) תקועות, מורדות. (9) ארטה צרובה וסיובשה מרום השמש. (10) כמובן—ראשית צמיחה דשא. (11) תנוחת. (12) יבושת המדבר. (13) שרב הציה. (14) סלע גדול, צור. (15) נראות כאחיות בקרני הלבנה. (16) סוכות-ירח הזוגות בלילה.

זַעַל פְּנִיָּהֶן קָפְאוּ תְּכַלִּי-הַמְּשִׁיחַ. תַּחַת מְכִסָּה עַפְעַפִּיהֶן תִּישָׁן אַמּוּנַת עוֹלָם וְעַל-
כַּמְּפֵן שִׁפְתוֹתֵיהֶן נָרְדָם שְׁחוֹק נִהְרָה.

וַיִּכְרִיז הַבַּחֲוָרִים וַיִּחַרְדּוּ מְאֹד וַיִּמָּת לָבָם; כִּי רָאוּ אֶת הָעֲלָמוֹת וְהִגָּה הֵן
קְרִבּוֹת וְהוֹלְכוֹת בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת אֶל שִׁפְתֵי הַבָּרָה הַנְּטוּי בְּקִיר וְקוֹף וּמֵאֲפִיל עַל
הַנֶּהָר, וּבְעוֹד רָגַע וְהָיָה כַּפְשֵׁעַ בִּינֵיהֶן וּבֵין הַתְּהוֹם הַפְּתוּחָה לָהֶן מִתְחַמֵּיהֶן...
וַיִּתְּרוּ (1) כֻּלָּם מִמְּקוֹמָם וַיִּזְעְקוּ אֵלֵיהֶן בְּקוֹל גְּדוֹל, וַיִּנּוֹפְפוּ (2) יָדֵים. וְאוֹלָם הָעֲלָמוֹת
הָיוּ כְּלֹא שִׁמְעוֹת וּכְלֹא רֵאוֹת, וְתוֹסֵפְנָה לְלֶכֶת בְּשׁוֹרָה אַחַת וּבְרַגְלֵי יְשָׁרָה וּמְלָה
וְעֵינֵיהֶן עֲצוּמוֹת... וְהִגָּה גַם הַפְּשֵׁעַ הָאֲחֵרוֹן... מִחֲרוֹת (3) אֲרָבָה שֶׁל עֵינַיִם נִפְקָחוֹת־
פְּתֹאִים נִצְנְצוּ רָגַע כְּבוֹכָבִים וַיִּכְבוּ—וַתַּעֲפֶנָּה כַּעֲדַת חֲסִידוֹת לְבָנוֹת אֶל
שְׁחֹר הַמַּיִם...

וַיִּקְפְּצוּ הַבַּחֲוָרִים בְּשִׂאֵגַת חֲרָדָה וַיִּתְנַפְּלוּ הַמַּיָּמָה. תַּלְמֵלֵיהֶם סָמְרוּ כְּרַעְמוֹת
הַלְּבָאִים וַיִּדְרִיגוּם חֲתָרוֹ בְּבִטָּן מְצוּלָה. חֲתָר וְשָׁחָה, חֲתָר וְצוּרָה, לְעַמַּת הַבָּרָה נִחְפְּזוּ.
וְהִנֵּה נִבְלָעוּ רְאִישֵׁיהֶם בְּצִלּוֹ הַבְּכָר שֶׁל הַבָּרָה... וְהִגָּה הֵם כְּבַחְצֵי הַנֶּהָר... וַיִּזְעַק
הַנֶּהָר וַיִּחְמַר (4) וְלֹא יָדַע שֶׁלּוֹ בְּבִטָּנוֹ, וּמִשְׁבַּר גְּדוֹל וְשִׁחֹר הַתְּנַשָּׂא כְּהַר פְּתָדִים
מִבִּטָּן מְצוּלָה וַיַּפֵּל אֶת עַזֵּי-הַנֶּפֶשׁ אַחֹר. אֲכָל הָעֵפֶל הָעֵפִילוֹ (5) עַזֵּי-הַנֶּפֶשׁ וַיִּמְטְסוּ
אֶל רֵאשׁוֹ. וַיִּשְׁתַּק הַמִּשְׁבַּר וַיִּתְאַפֵּק, וַיַּעֲמֵד נֵד אַחַד, וְאוֹלָם בְּקִרְבּוֹ אֲרָבָה
מִחֲשֵׁבֶת זְרוֹן. וְהַבַּחֲוָרִים מִטְּפָסִים וְחֲתָרִים, מִטְּפָסִים וְעוֹלָיִם. וְהִגָּה הֵם עִם
הָרֵאשׁ... וְהִנֵּה שׁוֹעֵת הָעֲלָמוֹת עוֹלָה מֵעַבֵּר הַמִּשְׁבַּר—וּפְתֹאִים נִבְקַע הָהָר מִחֲתוּמוֹ
וַיִּחְצָה וַיְהִי לְגִיא צִלְמוֹת, — וַיִּחְלִיקוּ הַבַּחֲוָרִים בְּמִוֶּרֶד הַמְּצוּלָה הַפְּתוּחָה, וְשָׁם,
בְּתַחֲתוֹת שְׁאוֹל, נִפְגְּעוּ רְאִישֵׁיהֶם בְּרֵאשֵׁי הָעֲלָמוֹת, אֲשֶׁר צָפוּ גַם הֵן כְּנִגְדָם...
וּדְמָמָה כְּבִדָּה, מְנוּחַת שֶׁבַע לְאַבְדוֹן, רְבֻצָה פְּתֹאִים עַל הַנֶּהָר.

רק בחור אחד, עלם רך ובהיר עינים, נשאר לבדו בחיים, ויפול ארצה ויבך,
וזבוקו על רגליו, נשא עיניו שמימה, „וירא—והנה שם במרומי הכף אשר לעמתו, תמה
ונקיה כמלאך הצניעות והענוה, נצבת לפניו עלמה אחת זכת-בשר ונוגת-עינים;
עפעפיה יישירו נגדו, ועל ראשה תזרח אילת-השחר“ (6). ויפעם לבב העלים, ונפשו
נתמלאה כליון געגועים וצער האהבה, כי ראתה עינו את סמל אהבתו מנוער. ויכרע על
ברכיו לפני דמות-הפלאים, ורוחו השתפך בתפלה זכה וזכרונות הילדות:

— האֵת היא יְחִידָתִי וְנֵר חַיִּי וּמִלְאָךְ לְבָבִי מֵעוֹדִי וְעַד הַיּוֹם, אֲשֶׁר נִגְלִית
עִתָּה אֵלַי מֵרֵאשׁ צוּרִים בְּאֵי יְשִׁימוֹן וְהַ תַּחַת פְּנֵי הַשַּׁחַר וְכוּכְבוֹ? — בְּשַׁחַר
יְלָדוֹתַי עוֹד רָאִתָּה עֵינֵי יַפְעֵתְךָ, וַתְּחַמְדִּי בְּסִתְרֵי לַיְלוֹת וּשְׁחָרִים אֶת אוֹרְךָ הַנְּנוּז.
בֵּין הַרְרֵי שְׁמֵרוֹן, תַּחַת גְּפְנֵי הַבְּרָמִים, שָׁמָּה חִבַּלְתָּנִי (7) אֲמִי, וַתְּהִי עֲרֵשִׁי
מִקְלָעוֹת זְמוּרוֹת וְלוֹלְבִים וְשִׁירַת אֲמֵנֵי קוֹל הַצִּפּוֹר. קָמוֹת בָּר גְּבוּחוֹת וְשִׁרֵי

(1) קָפְצוּ. (2) הִנִּיעוּ. (3) הוֹט שְׁחֹרוֹים עָלָיו דְּבַר מַה. (4) וַיִּרְתַּח. (5) הַתְּחִיב וְהַתְּעַקְשׁוּ.
(6) כּוֹכַב הַשַּׁחַר. (7) הִרְתָּה לְלֶדֶת אוֹתִי.

תְּרוֹמוֹת בָּרְכוּ יְלֹדוֹתַי וְיַעֲרוֹת אֲשֶׁר־יִמְצְאוּנִי (1) רַעֲנָנִים וְעַפְאֵי הַבְּרוּשִׁים (2) בְּסוֹדֵם
הַבִּיאֹנִי, וְאֵהֵב אֶת אֱלֹהֵי הָאָרֶץ, אֱלֹהֵי הַהָרִים וְהַעֲמֻקִּים, וְאֶת אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
יְרֵאתִי. — וְאַחֲרֵי כֵן יָתוּם הָיִיתִי וּבּוֹדֵד... אָבִי מֵת מוֹת פְּרִיָצִים (3) בְּמִלְחָמָה
וְקִלְלַת אֱלֹהִים עַל עֲצָמוֹתַי (4). וְאִמִּי חִלְלָה אֶת לִבָּהּ בְּשַׁעֲלֵי-שְׁעוּרִים (5) עַל
אֲדַמַּת נֶגֶר; וְאַחֲרַי אֲנִכִּי לְבָדִי וְאַתֶּם כָּל הַיָּמִים גְּלֻמִּיד בֵּין הַהָרִים וּבְלִילָה חֲבִקְתִּי
צוּר. שׁוֹעֲלִים הִלְכוּ סְבִיבִי בְּאֶפְלָה וְכוּם (6) חֲרָבוֹת בְּעַתְתִּי בְּלִלְתָּהּ, וְאִנִּי רָף
וְיָחִיד וְהוּא, אֵין לִי כֹל בְּלִמִּי אִם נֶפֶשׁ חֲגֵדָה בְּצַפּוֹר וְעֵינַיִם צוֹפוֹת וְתַמְהוֹת.
וְתוֹפִיעֵי אֱלֵי אֶת, הַצְּחוּרָה וְהַנּוֹגָה, מִבֵּין עַרְפְּלֵי לֵילָה, וְתִשְׁכְּבִי אֶל אֲבִן
מְרֵאֲשׁוֹתַי וְאֶל גִּבְעַת מְלוֹנִי. — וְתִלְמְדִי אֶת לְבָבִי יְגוֹן סִתְרִים וּמְכֹאוּבֵי
שְׁתִּיקָה וְיִסוּרֵי אֶהְבָּה... — וְיִמְצְאוּנִי בְּאַחַד הַיָּמִים אִישׁ שׁוֹבָה מִיְהוּדָה מוֹשֵׁל
בֵּין הַהָרִים עִם שֶׁחַר (7), וְהָאִישׁ לְבוּשׁ אֲדָרֶת וּפְרוּעַ שַׁעַר, הוֹלֵךְ קְדוּבֵנִית
וְזַעַף, וְהוּא נָזִיר וְקָדוֹשׁ אֱלֹהִים וְנוֹרָא הוֹד (8), וּמִרְאֵהוּ כְּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִרְאֵה
עֵנַן הַכְּבוֹד וְעֵין הַקֶּרַח לְפָנָיו בְּקָר. וְיַחְמוֹל עָלַי הַשֵּׁב, וְיִשְׁעֵנִי בְּסִתְרֵי אֱהָלוֹ
וּבְצֹל וְקִנּוּ הַלָּבָן וְהָרוֹעֵד כְּפָנֵי. וְיִזְרְנֵי מִהֲרָכִיו, וְיַעֲבִידֵנִי לְאֱלֹהֵי נְזִיר נֶפֶשִׁי
מִכָּל חֲמָדָה וְיִלְמְדֵנִי לְהַבִּיט שְׁמִימָה. וְאֶת כָּל-צִיָּצֵי עֲלוּמֵי קִמְחָה אֶחָד אֶחָד
וְיִשְׂאֵם לְאֱלֹהֵי וְיִקְדֵּשׁ אֶת רֵאשֵׁי מְאוּנֵי (9) לְשָׁמַיִם, וְיִהְיוּ יְמוֹתֵי צוֹמוֹת
כִּימוֹתַי וְלִילּוֹתַי תְּפִלָּה כְּלִילּוֹתַי. וְאִירָא מְאֹד מִפְּנֵי הַזְּקֵן כִּירָא הַפֶּרַח אֶת
הַסֶּתֶר. פָּנֵי דָלוּ וּמִצְחֵי חֹר מִיּוֹם לְיוֹם — וְאוֹלָם קוֹצוֹתַי פָּשׁוּ (10) וַיַּעֲשׂוּ תִלְתְּלָיִם
וּבְלִבִּי שֶׁנֶּשֶׁג (11) יַעַר רַעֲנָן שֶׁל חֲלָמוֹת. — וְתִפְרַח דְּמוֹתַי לְפָנֵי מִתּוֹךְ כָּל
הַרְהוּרֵי (12) וְתַעַל פְּתָאֵם מִנֶּפֶשִׁי בְּתַבְנִית אִשָּׁה וּבֵת אֱלֹהִים, וְאִנִּי לֹא יָדַעְתִּי
אֵיכָכָה וּמִתִּי רִקְמָה בְּנֶפֶשִׁי הַתַּבְנִית הַהִיא... — וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יָקוּם הַזְּקֵן בְּלִילָה
וְהַעִיר שֶׁחַר, וְעָמַד עַל יַד אֲשֶׁנְּבוּ הַפְּתוּחַ מוֹל הַמְּזֻרָח, עֵינָיו תְּלוּיוֹת לְמָרוֹם
וּשְׁפָתָיו עִם כּוֹכְבֵי בֶקֶר יִרְנְנוּ תְּפִלַּת קִדְשׁ לְאֵל חַיָּו. וְאִנִּי בְּעֵת הַהִיא שׁוֹכֵב
בְּנִגְדוֹ עַל מִשְׁתֵּי בַעֲלָטָה (13), כְּלִי בּוֹעֵר בְּאֵשׁ אֶהְבָּה וּמִתְהַפֵּךְ בְּצִירֵי מְאוּנֵים
נַעֲלָמִים, וּנֶפֶשִׁי תַחִיל, תִּפְרָפֵר, כְּמִלְחָה-חֶלֶב (14) בֵּין שְׁנֵי כְּפִיר רָעֵב, וְעֵינֵי
בּוֹכִיָה, וְשֵׁנֵי נוֹשְׁכוֹת וּשְׁפָתַי לַחֲשׁוֹת בְּרַעַד-חֶשֶׁק תְּפִלַּת-חֲטָאֵת (15) לְאֵל חַי
אֲנִי... וּבְצֵאָה רֵגַת הַזְּקֵן בְּקִרְבִּי כְּמַעֲזֵן טְהוֹר מִפְּכָה אֶל יָם נִגְרָשׁ (16)... וְאַקְל
מְאֹד בְּעֵינֵי וְאַתְעַנֶּה מְאֹד וְאַבְטֵא נִדְרִים בְּעִלְמַת נֶפֶשִׁי (17)... —

(1) אשרה—העץ שהחתי עובדים לאלהי האושר. (2) vaparony. (3) הסנסים ורצחים. (4) הקללה:
רוכצת על גושן רמת. (5) חללה כבודה בעד קוטץ שעירים. (6) cova, צפור המקנת בחרבות. (7) בעת.
עלת השחר. (8) הודו נורא. (9) תשוקתי העיקרת. (10) גולו. (11) צמח. (12) דמותך עלתה
ובצבצה סתוך כל מחשבותי. (13) כחשכה. (14) ככש יונק. (15) תפלה שיתמלא רצוני לחטוא. (16) רותת'
(17) נדר מתוך צער להיטיב דרכו.

אז יצאתי אל נחל המים להתקדש עם טובלי שחרית (1) לשמים ולתת את נפשי כליל לה'. שפע קדש רענן השיבו עלי רוחות השחר מכל השפנים (2), ואהי בהולך לקראת סוד (3) קדושים רבה. גבורת אלהים מלאתי, ולבבי חדש, ורוחי נכון, ונפשי תרועה (4) — ולא ידעתי נפשי. וארחב את עיני לשמים, ואשא ראש, ואהי הולך ויורד בנחל. ופתאם והנה צליל מים ושכשוך (5) רחצה כורם בדלח עברני ויהמה על אזני בהמון כנורות. הצצתי ונדהמתי: שם, בנחל מנגר, כדמות גערה רוחצת ראיתי וזך בשורה הבהיק אלי מתוך האפלולית (6).

ואשב שם על שפת הנחל משמים, עיני פמים וראשי כפוף תחת משא מחשבוני, ואהי כיושב על פרשת ברכי הקללה והברכה. וארא פתאם את קוצותי פמים כי גדלו פרע וכי כבדו, והן תלויות ומאפילות עלי בוילון (7) של נחשים שחורים חוממות לנפשי (8) מקרקע הנחל — ואקפץ ממקומי ואקדש גם תלמלי לשמים. הברך הברכה... בקרבת לבב גליתי את סודי לזקן, ויברכני במבטי עיני וישלחני עם הגן (9) החמה ירושלימה. ואבא בשערי אלהים ונבח ומנחה בנדי, וארא את היכל קדשו, תפארת בחוריו וכחיו, ואת תשואות הצריו ראיתי — ולא קמה בי רוח. ואגלח את ראש גזרי על רם וזחי, ואשלך את קוצותי לפני ארדהאש (10) על המזבח — ובזרגע עלו תלמלי בלהב הזבח השמימה ופאר עלומי הנה לאפר, ריח ניחוח לה... גל שחור בעשן המערכה וכשנאת המות זקן פתאם מנפשי השרופה ויחשף עיני, ואמר לשאג כצרי — ואולם ברגע הזה הציפה עלי להקת הלזים ים של זמרה ויסחפני, ויכס שאון החצצרות והמית הזבלים את שאגת נעורי ולבבי תעה (11) ויאבד ברעש התפים והצלצלים. ואתנפל בלא כח לפני הכהן הנשיש לבוש הבדים, ואכבש ראשי בשולי מעילו בין הפעמונים והרמונים, ואבך, ואתנדה, ואבך...

ועתה ראי גם ראי, הנה התל התלו כי השמים ובכחש אכזרי סבבוני. את נעורי, את הבל לקחו ממני ומאומה לא נתנו לי כפרם. — ותגלי את אלי

(1) החסידים הטובלים בבקר. (2) הנבעות הגלויות, שאינן כבוטות יער. (3) חבורת. (4) מריעה בצלחה. (5) שקשוק המים על ידי רחיצה. (6) הצי החשבה. (7) כמסך. (8) חורשות רעה על נפשי. (9) וריתת. (10) האש הרובצת על המזבח בדמות ארי. (11) נתבלבל.

פתאם, אֵילוּתִי וּמִלְכַת נַפְשִׁי, וְהִנֵּה נִצְבֶּת עֵתָה לְפָנַי בְּמִלֵּא הוֹדֶךָ עַל הַיָּדָיִם.
 שְׂרָבִיט הָאֲשֶׁר בְּיָמֶיךָ וְצִיּוֹן הַיְשׁוּעָה עַל מִצְחֶךָ. וְאַנִּי כְּמַעֲט רְאִיתִיךָ – וְכָל מְאוּזֵי
 הַכְּלוּאִים הִגִּיחוּ פֶתְאֵם כְּפִתְנִים רְצוּצִים מְחוֹרְרֵיהֶם בְּחִצֵּי גִּיּוּמֵיהֶם וְהֵם נִמְשָׁכִים
 וּמְרֻטָּמִים, רַעֲבִים וְצַמְאִים, לְמוֹלֶךְ, לְמוֹלֶךְ, וְאִשׁ זָרָה, אִשׁ הַמֶּרְדֵּה בְּעֵינֵיהֶם...

זְבוּעוֹד הָעֵלֶם מְדַבֵּר, תְּרִים אֶת עֵינָיו אֶל טוֹל מְקוֹם הַנְּעֵרָה – וַיְהִי לֵאבֹן. הִיא
 נִעְלָמָה מֵרֹאשׁ הַכֶּף, וְרַק דְּמוּתָהּ טְבוּעָה עוֹד בְּנֶהָר כְּצוּרָה בְּחוּתֶם. וַיִּגְדַּל טַאֵד צֶעֶר הָעֵלֶם
 וַיִּזְנוּ עִמָּךְ כְּתַהוֹם; אֹלָם מַעֲט מַעֲט בָּאָה שְׁלוֹת הַיִּשְׁחָר בְּלִבּוֹ, וְתַחֲוִי כְּצָרִי זוֹלָף עַל
 מְכוֹת נַפְשׁוֹ⁽¹⁾, וַיִּנַּח לִבּוֹ וַיִּכְנַע⁽²⁾.

וּכְהִשְׁבִּיבוֹ אֶת עֵינָיו אֶל רֹאשׁ הַכֶּף – וַיֵּרָא וְהִנֵּה שֵׁם בְּרוּם עוֹלָם, מְמַעַל
 לַכֶּף, כְּעִיֵן עֵב יְחִידָה וְקִטְמָה מְרַחֶפֶת וּתְלוּיָהּ, וְהָעֵב צְחוּרָה וּבְעֵלְת־כְּנָפִים,
 וּכְתִבְנִית יָד יוֹצֵאת מִתַּחַת לְכַנְפָּהּ, שְׁלוּחָה מוֹל אֵילַת־הַיִּשְׁחָר. הַדְּמוּת מִלְאָךְ
 הִיא וְאֵם דְּמוּת הָעֵלְמָה? – וְכִלְיוֹן־נֶפֶשׁ גְּדוֹל כְּנִשָּׂא תִקַּף אֶת הָעֵלֶם, וְאֶהְבֶּת
 אֱלֹהִים עֲזָה מְמוֹת שְׂטֵפָה לְבוֹ בָּיִם גְּעֻגֻעִיָּה. וַיִּשֶׁתְּ אֶת תְּכֵלֶת הַשָּׁמַיִם בְּעֵינָיו
 וַיִּשְׁכַּר... וַיִּזְקַף הָעֵלֶם קוֹמָתוֹ וַיֵּרֶם יָד וַיִּקְרָא: אֱלֹהִים! גַּם אֶת הָאִשׁ אֲשֶׁר
 בְּצִדְכִי הִנְנִי נוֹתֵן קֶדֶשׁ לַשָּׁמַיִם! – וַיִּנְעֵר, וַיִּמָּשׁ מִמְּקוֹמוֹ, וַיִּישַׁר לְלֶבֶת עִם
 שֵׁפֶת הַנְּהָר לְקִרְאֵת הַנִּבְכּוֹן⁽²⁾ לֹא בְּלֵב בְּטוּחַ. קְרִיאַת הָאִשׁ צִלְלָה בְּאָזְנוֹ, וּבְעֵינָיו
 נִגְהוּ דְּמִדּוּמֵי הַיִּשְׁחָר⁽³⁾. וְצֵלֶם הַנְּעֵרָה בְּמַיִם וְהָעֵב הַצְּחוּרָה בְּמָרוֹם – מָשׁוּ גַם
 הֵם מִמְּקוֹמָם וַיִּלְכּוּ לְפָנָיו... –

וּכְשֶׁהֲרַחֵק הָעֵלֶם לְלֶבֶת – וַיֵּרָא וְהִנֵּה שֵׁפֶת הַנְּהָר, אֲשֶׁר הוּא עוֹלָה בָּהּ,
 הוֹלֶכֶת וְנִבְוָהָה מְאֹד, עַד שׁוֹתָה⁽⁴⁾ בְּקוּמָה אֶל הַכֶּף שְׂכַנְגָּרָה. וְשֵׁנֵי הַכְּפִים
 הוֹלְכִים וּמִתְקַרְבִּים, הוֹלְכִים וּמֵאֲפִילִים עַל עֲרוּץ⁽⁵⁾ הַנְּהָר הַסְּגִיר בְּגִינְיָהם, וַיְהִי
 דְּמִיּוֹנָם כְּשֵׁנֵי מְצוּקִים⁽⁶⁾ אֲשֶׁר חָבְרוּ עַל הָאֲבֵרוֹן, וְהֵם חֲרָשִׁים מוֹמָה לְהִבְיֹאוֹ בֵּין
 מְצַרְיָהֶם⁽⁷⁾ וּלְחַנְקוֹ שֵׁם בְּאֶפְלָה... – וּפֶתְאֵם עֲמָרָה הָעֵב הַצְּחוּרָה וְתַנַּח
 בְּרוּם עוֹלָם עַל שֵׁן סָלַע. וַיִּצַּף הָעֵלֶם לְמַרְחֹק, וַיֵּרָא וְהִנֵּה כְּעִיֵן צוּק גְּדוֹל⁽⁸⁾
 וְשִׁחּוֹר מִתְנַשָּׂא שֵׁם מִתּוֹךְ עַרְפְּלֵי שִׁחַר, וְהַצּוּק גְּבִה וְתַלּוּל⁽⁹⁾ וְעַל כַּתְפֵי הַכְּפִים
 יִשְׁכְּנוּ. תַּחְתּוֹ עוֹבֵר נְהָר הָאֲבֵרוֹן וְעַל רֹאשׁוֹ רוֹלֵק בְּדְמוּת נֵר קָמָן... –

וַיִּכְרַח הָעֵלֶם אֶת אִשׁ הַקֶּדֶשׁ, וַיַּעַר הַנֶּשֶׁר בְּקֵן־לְבָבוֹ⁽¹⁰⁾, וַיַּעֲרַף הַרְדֵּף פָּוִי
 בְּצוֹחַת־מְרוֹמִים: אִשׁ ה', אִשׁ ה'! – וַיִּשְׁבַּח הָעֵלֶם שְׁאוּל פַּחְתִּית וַיִּזְנַק אֶל
 רֹאשׁ הַצּוּר, וַיַּעֲמֵם⁽¹¹⁾ אֶל שְׁלֵהֶבֶת הַקֶּדֶשׁ, וַיִּנְיֶפֶה תְּנוּפָה שְׂמִימָה. נְהָרָה בְּמָרוֹם
 נִצָּב בְּכִלְיֹל⁽¹²⁾ עֲלוּמָיו וְתַלְתְּלָיו, רוּם זָקַף רֹאשׁוֹ הַמְּעֻשָּׂר וְלִפְסִיד הַיְשׁוּעָה בְּיָדוֹ

(1) כֶּסֶם־מֵרֶפֶא הַנוּוֹל עַל נַפְשֵׁי הַקּוֹדֶחַת. (2) הַדְּבַר הַנִּבְכּוֹן לוֹ. (3) הַנְּעִיּוּת הַרְאִשׁוֹנֹת שֶׁל הַיִּשְׁחָר.
 (4) שְׂנַרְמָתָה. (5) נַחַל. (6) עֲטוּדִים. (7) בֵּין צַרְדֵּיהֶם הַרוּחִקִים. (8) צוּר. (9) מִתְנַשָּׂא כְּאִישׁ זָקַף. (10) הַרְדֵּשׁ
 הַכְּבִיר שֶׁלִּבְכּוֹ, הַשּׁוֹאֵף לְמַרְחָב וְהַתְּרוֹמְכוֹת. (11) חָפָז בְּהִלְיוֹת. (12) נוֹר.

יבָּעַר. — ותרועת גיל אדירה נכונה על שפתי העלם — ואולם ברנע הזה נגלתה
 לפְּנוי שנית דמות העלמה מתהום האבדון... הנה היא, היא, כלילת המדה
 ותפארת. — עפעפיה יישירו נגדו, ותשלף חכה בתהום נשמתו. הוּמָם
 תמשך אליו למרום ודומם תמשכנו אליה שאולה. —
 ונאמץ העלם בחוקה את לפיד-הקדש אל לבו, ונעצם את עינו ברעדה,
 ויקרא: שמים — אבדון — את... — ויתנפל מראש הצוק אל הזרועות הפשוטות
 בתהם האבדון... —

והמים הקיאו את העלם אל ארץ רחוקה מאד, אל ארץ נכר, היא
 ארץ הנלות. וישט בכל המדינות ויבא בבני הגולה, ויעבר ביניהם באנדה מני-
 קדם ובחזון עתידות, ויהי מוזר ואיש חירות לכלם. — כי הנה צרף צרף
 לבב העלם בכור משלש, ואש גדולה מדורה משלשת, בערה בו: הלא היא
 אש האלהים ואש השמן — והענה משתיהן — אש האהבה.

שך הפואימה. „מגלת האש“ נארגה מאגדות תלמודיות שונות, שהמשורר העמיק ופאר
 את תכנון ברגשות כבירים וסגנון יפה ונמרץ. הגבור הראשי של הפואימה,
 העלם הרך ובהיר העינים, הוא סמל הנוער המתענה ונצרב בין שני מיני אש,
 אש השמן והתאווה — „אש הקדש“, או התלהבות הנפש העורגת¹⁾ לשמים, לשירה ורוממות.
 יש שרוח אצילות²⁾ והתפעלות נעלה תנוח על העלם העברי, בעל הלכה הרגש והנפש
 העשירה, והוא מטפס ועולה ל„גרא האלהים“ הנתון במרומים; ויש שמאוי העלומים ירחפוהו
 לתוך זרועות החמדה החמרית אשר בעמקי האבדון ויטבע בתהום חיי-הבשרים. ולאחרונה
 יפוג שכרונו של הצעיר החווה והתומד, ויבוא לתוך המציאות העניה, בין אחיו בני
 הגולה, הרחוקים גם מדמיונות נעלים וגם מרשפי האהבה והתאווה, ויהיה בעיניהם
 כ„איש חירות“.

ב„מגלת האש“, כמו בהפואימות „המתמיד“ ו„בעיר החרגה“, אין אנו מוצאים ברור
 פסיכולוגי מספיק של הגבורים. מלחמת הרוח והתומר מולידה כמה רגשות דקים
 ושונים, זעזועים פנימיים ומעמרי-נפש, שביאליק מקצר בהם ביותר. אין הגבור הראשי
 של „מגלת האש“ מסומן כלל בחזונו ואישיותו, ואינו אלא בנושא מפשט של אנדה. אנב
 אין הפואימה מוכנת כראוי בכמה מקומות, מה שאינו מועיל להעמיק את תכנה, שאינו
 עשיר בכלל ברעיונות חדשים.

שירי אהבה. ובאותם הימים שבנוב המאוחר את „מגלת האש“ על מלחמת האהבה
 והתאווה עם הפרישות והסתרה הרוחנית — נסה גם הוא בעצמו לרדת
 במרומי חזיונותיו על גרל העם העברי ועתידותיו ולהשמיע שירי אהבה. הנה אחד
 הסעולים שבשירים הללו — „צפזרת“:

(1) הצנאה. (2) התעלות.

כל העולם טובע באור ובשיר,
 אוצרות חיים לא שערותים מסביב מתרחשים (1),
 ובמשעל הנמתח בין יער ונזיר (2)
 שגיני הולכים ומחשים. —

פתאם רחפה הקמה — ומפה אלי פה
 עבר רטט קרנים על פני האוקנוס (3).
 הוי מי השליג עלינו — ובשפע פנה,
 חיל צפרות (4) לבנות? ...

והנה נקלעה צפרת בפרח בקצה
 שער מחלפתה המפונה (5) על המחגרת
 וכמו רמזה לי: בחור, קום שקה לי, ודמה
 אלי הצפרת ...

אולם את — ההרגשת בצפרת וכי?
 ההרגשת, כי גם נפשי נתונה בשבי,
 ומפרפרת ותלואה, ומצפה לישועה
 במחלפתה הקלועה?

ובעיניך שוב אציץ ואבקש שם תשובה —
 וכבתחלה הן צנועות, שתי יוגי-החן;
 מה לי צניעות עיניך — ומחלפתה משוכה (6)
 היא אומרת לי: הן! (7)

ויש שהמשורר מביע את האהבה בדמות, שיר עם, שיש לו תן-טימות מזוהר:

ובאשר תמצאיהו	בין נהר פרת ונהר תרקל
כפתי אותו והביאיהו.	על הנהר מתמר (8) דקל
אך אם אין לך חומר השני (11) —	ובדקל, בין עפאיו,
הברי שלום אל חתני;	תשכך-לה הוכיפת (9) זרה.
מה-תנידי לי? — הננידי;	צפור-זרה! עופי, חוגי (10),
נפשי יוצאת אל ידי. —	צאי ובקשי לי בן-זוגי,

(1) בתנועים. (2) שרה מעובר. (3) קרני השמש מרסמית על פני ים הקמה. (4) бабочки. (5) המוקדה.
 (6) צמתך המשתוכבת. (7) אני אהבת אותך. — „צפרת“, ס"ב. (8) מתנשא כתמר. (9) סין צמר.
 (10) סבבי. (11) לקשר בו את החתן.

ואם ימאן - שמעי רוי:
 הכל מוכן בארצנו -
 שיש (1) ומשי, ובמלתחתי -
 עשרים בתנת רקמת מחטי.

זנוצה רפה שמונה עמי
 מרוטה בעצם יד של אמי;
 מעיניה שנת המעיטה
 לעשות בר לאפריון (2) בטה.

ובמחבואה, וזהב רקומה,
 בקר מחכה ההנומה (3);
 גדני משלש, נכונה אני -
 ולמה אחרו פעמי חתני? ...!

לחש-נחש, בום של-ברכה (4),
 הדוכיפת פכה שחה:
 "ליצה אטום אל בית הודף

ואגלה לו את סודך.
 אשאל לו בשמך לשלומי,
 דמותך אראה לו בחלומי.
 פתאם יקפץ ממשבבו
 ועל מטאטא רכוב יבא.
 יבא ויאמר לך: "הנני!
 את גיל חיי, בבית עיני!
 לא במהר ולא במתן
 כי באהבה בך אתחמן.

מה לי עשרך, מה לי הישך,
 למה משוך לי עם שישך?
 משיי - שערך, חיקך - כרי,
 את מממוני עם אוצרי.

יש לי משלי רב מהר:
 בלרית שחורה ואש הנער". - (5)

בכלל אין ביאליק מן המשוררים הברוכים ביותר אחרי העדנה והרוך שבאהבה:

אומרים, יש בעולם נעורים -
 היכן נעורי? -
 אומרים, אהבה יש בעולם -
 מה-זאת אהבה? (6)

את ימי-העלומים, המסוגלים ביוחד לחלומות האהבה ושעשועיה, בלה המשורר
 על גבי ספרים שונים, והוא נעשה רוח ני ובעל השבונות המפיגים את השכרון:

נד היתי, לא רלח הסער רגשותי הנבים
 עד שפאת, יפה-פיה, וברוחך נשפת ונדלחתי (7).
 ואני נער פטה, לרגלך בלי חמלה השלכתי
 תם לבכי, בוד רוחי, כל פרחי נעורי הרבים.

רגע קמן מאשר היתי בלי-חק, נאכרך
 את היר החלקת לי מקאוב הענג הערב;

(1) את רך ולכן, впрочем. (2) חופת. (3) צעוף הכלה. (4) הכלה עשתה מעשה כשפים בכום של
 צרכה למען דעם את גורלה. (5) משירי עם, ס"ב. (6) "הכניסיני תחת כנפך", ס"ב. (7) נפשי נעברה.

ובְרִנָּה קָטָן שֶׁל תַּעֲנוּג, שֶׁל אֲשֶׁר וְגִיל, עָלֵי חֶרֶב
 עוֹלָם מְלֵא... מֵהַגְּדוֹל הַמְּחִיר שֶׁנִּתְּמִי בְּבִשְׂרָף! (1)

עוז יותר סרוך. ביאליק למד לקפל ולהסתיר בקרבו את רגשותיו ומאוויו, ויש לו עוז עצור יותר מהרגשות ענוגות וקלות, המשתפכות בפזיזות-משובה:

אֲמַנֶם בְּיִשְׂרָאֵל אֲנִי, אֶף, בְּחֶרֶף זֶה, צְבִרְתִּי
 מִצָּחִי - שְׁלֵג, פָּנִי - שִׁיר, בַּח תַּחַת שְׂרִיזִין גְּלִיד (2).

ומאותו הטעם מיטיב ביאליק לתאר את החורף התקיף, עצור-הבח והקשה מהאביב והקיץ הרכים והמתפשטים בעדנתם ורעננותם:

וְקָרַח עוֹ וּמִצָּק בְּרִזָּל - וְעַל הַגְּנוֹת פָּרַשׁ סְרִינִים
 הוּא הַשְּׁלִיט, וּבְמִמְלַכְתּוֹ וּבְשׁוֹלֵיהֶם מְלִילוֹת (7) בְּרִלַח -
 אֹרֶךְ וּכְפֹר מְשֻׁמְשִׁים יַחְדָּו, וּבְחִלָּל הָעוֹלָם כָּלוּ
 זֶה בְּחֶצֵי זֶה בְּמַחְטּוֹ... יוֹם-טוֹב לָכֵן אֶחָד מוֹלֵךְ! --

חֵי אֲנִי אִם לֹא בְּעוֹד לִילָה חֵי אֲנִי אִם לֹא בְּעוֹד לִילָה
 מֵאֲמַר רַב וְשְׁלִיט עָבָר (3): מֵאֲמַר רַב וְשְׁלִיט עָבָר (3):
 „מִחֶרֶב חָג - הַתְּחִדְשׁוּ לְבָנִים! מִחֶרֶב חָג - הַתְּחִדְשׁוּ לְבָנִים!
 וְלֹא יִרְאֶה עֲרוֹת דְּבָר!” (4) וְלֹא יִרְאֶה עֲרוֹת דְּבָר!” (4)

וּלְבָן-שֵׁשׁ וּיְקָר-הַזְּכוּכִית, וְהַרִי-קִשְׁתֵּי וְאַבְקַת-זָהָב
 נִתְּכּוּ, נִתְּמוּ בְּרֵאשׁ כָּל חוּצוֹת, נִתְּכּוּ, נִתְּמוּ בְּרֵאשׁ כָּל חוּצוֹת,
 נִתְּלוּ בְּנִצְרֵי (5) גֵן וּנְטָעָיו... וְהַרִי-קִשְׁתֵּי וְאַבְקַת-זָהָב
 נִתְּכּוּ, נִתְּמוּ בְּרֵאשׁ כָּל חוּצוֹת, נִתְּלוּ בְּנִצְרֵי (5) גֵן וּנְטָעָיו...

וְשֵׁלֵג חֲדָשׁ, צַח וּבְהִיר, וְשֵׁלֵג חֲדָשׁ, צַח וּבְהִיר,
 בְּנִתְיָנָתוֹ מִשְׁמַיִם, בְּנִתְיָנָתוֹ מִשְׁמַיִם,
 פָּרַשׁ מִפּוֹת בְּרֵאשׁ כָּל גְּדָר, פָּרַשׁ מִפּוֹת בְּרֵאשׁ כָּל גְּדָר,
 בְּרֵאשׁ כָּל כְּרֶכֶב וּשְׁפָתַיִם (6). בְּרֵאשׁ כָּל כְּרֶכֶב וּשְׁפָתַיִם (6).

וּמְרַבִּדִים צָחִים רַבֵּר, וּמְרַבִּדִים צָחִים רַבֵּר,
 בְּרֵאשׁ כָּל הַרְף וּמִצְדָּיו, בְּרֵאשׁ כָּל הַרְף וּמִצְדָּיו,
 וְשִׁרְשָׁרוֹת כֶּסֶף טָהוֹר תְּמָלָה, וְשִׁרְשָׁרוֹת כֶּסֶף טָהוֹר תְּמָלָה,
 בְּנוֹי טְלִגְרָף וְגִידָיו; בְּנוֹי טְלִגְרָף וְגִידָיו;

(1) „הזנינים הרעבות...”, שם. (2) מנן של קרח — „משירי החורף”, V, ס”א. (3) פשטה פקודת שלים. (4) שום חלאה. (5) ענפיו. (6) קצה, שפה. (7) נדילים. (8) כצליל שכינים המתחככים זה בזה. (9) כהשחגת ירינים למען עשות להם ברק. (10) רצים ופורחים. (11) прелетать.

בְּרִשְׁתוֹת תְּכַלֵּת וְאַרְגָּמָן (1)
 זֶה לְקָבֵל זֶה בִּישָׁף
 חַד וְקָד וְהֵמוּ שְׁלֵג,
 פְּרָחִים – וְאַיִם עוֹד – הִלָּף;
 וּבְעַרְבוּבֵית עֲגֻלוֹת-חֶרֶף,
 תִּמְרוֹת הֶבֶל, צְלִיל־וּזַג –
 בְּסוּפָה חוֹלְפִים אֲדָרוֹת שְׁעָר,
 פָּנֵי לְהָבִים, זֶגֶג וּזֶגֶג...
 כָּאֵלוּ מִרְףּ הַעֵת כְּלָם
 בּוֹלְמוֹם (2) אֶחָד: מוֹם וְחִלוּף
 בְּטִיסָה וּבְנִשְׁימָה אַחַת
 מְרַחֲבֵיָה מְסוּף עַד סוּף...
 הֶפְקֵר, הֶפְקֵר! – הוּי הֶרְקֵב!
 שָׂא גַם אוֹתִי – צֶלַח וְדָאָה! – (3)

ספרותנו ההדשה. העוזו של ביאליק ופטישו" רגשים גם בהפואימה "מתי מדבר", שכתב קרוב לאותו הזמן. בשום מקום לא הצליח עוד המשורר לתאר את ההוד הדומם בכל כך גאות כמו בשיר זה, הנוסד על אגדה תלמודית:

עַל יַד אֲהֶלְיָהִם הַקְּדָרִים מוֹטְלִים בְּחֶמָה עֲנָקִים,
 בֵּין חוֹלוֹת הַמְּדַבֵּר הַצֹּהָבִים כְּאֲרִיּוֹת לְבִטָּח וְרִבְצוֹ.
 שָׁקַע הַחוֹל תַּחַת מְרַבֵּץ גּוֹפּוֹתֶם מוֹצְקוֹת-הַנְּרָמִים (4)
 דָּבְקוּ אֲדִירִים לְאַרְץ, נִדְדָמוּ-וְאַוָּגָם (5) עֲלֵיהֶם:
 חֲרָבוֹת הַצִּוֵּר לְמִרְאֲשׁוֹתֶם, בֵּין רֹחַב כְּתִפְיָהֶם כִּידוּנָם,
 אֲשֶׁפָה וְתִלִּי (6) כְּחַגְרָתֶם וְנַעֲצוֹת בְּחוֹל חֲנִיתוֹתֶם.
 צָנְחוּ (7) בְּאַרְץ רְאִשֵׁיהֶם הַכְּבָרִים מְגִדְלֵי-הַפָּרַע,
 נִגְרַד שְׁעָר תִּלְתִּלְיָהֶם וְנִדְמָה לְרַעַמַת הַלְּבָאִים;
 עֲזִים פָּנִימוּ וְשׁוּפִים (8) וְעֵינָם כְּנַחֲשֵׁת מוֹעָמָה (9),
 מִשְׁחָק לְבָרֵק חֲצִי שֶׁמֶשׁ וּמִפְּנֵעַ לְרוּחַ זֶלְעָפוֹת (10);
 קָשִׁים מִצְּחוֹתֶם וְחֻקִּים וּלְעַמַת שָׁמַיִם כּוֹנְנוּ,
 גִּבּוֹת עֵינֵיהֶם-חֲרָדוֹת, מִסְּכָן יֶאֱרָבוּ הָאִימִים (11),
 קוֹצוֹת זָקָנָם מִתְּפִלּוֹת כְּקִבְצַת נִפְתּוּלֵי הַחֲשִׁים,
 מוֹצְקִים כְּחֲצוּבֵי חֶלְמִישׁ יְרוּמוּ בְעֶרְן חוֹתֶם (12),
 בְּלָטִים כְּסִדְנֵי הַבְּרוֹל, לְהִלְמוֹת פְּשִׁישִׁים נְכוּנוּ,
 וּכְאֵלוּ בָם נִקְשׁוּ מֵעוֹלָם בְּקֶרְנֵם הַזְּמָן וּבְפִישׁוֹ
 כַּחוֹת כְּבִירִים לֹא-חֶקֶר וַיִּקְשׁוּ וַיִּדְמוּ לְנִצָּח;
 רַק חֲרִיצֵי הַפְּנִים הַחֲרָרִים (13) וְגִדְרוֹת הַחוֹת (14) הַחֲשׁוּפִים,
 חֶרֶט (15) הַחֵץ וְהַרְמַח, פְּתוּחֵי חֲרָבוֹת וּכְתָבָתָן.

(1) טוסרוותיהם תכלת וארגמן. (2) תשוקה חולנית. (3) שם III—V. (4) בעלי עצמות חזקות. (5) כלי-נשק. (6) כיוס החצים. (7) שקעו. (8) צדובים. (9) מראיהם כנחושת כהה. (10) שרב. (11) האימה נשקפת מעיניהם. (12) החזות בהרומסטים בעד הקוצות. (13) הצדובים. (14) חריצי החזות. (15) כתב.

ככתב שעל מצבות האבן (1) לנשך היוֹרֵד יגידו,
 כמה רמחים נשכרו ומספר בני-קשת נפצו
 אל צוּרֵי-הַלְבָבוֹת הָאֵלֶּה, אֶל-גְּבֵי אֵל לְחוֹת־הַשְּׁמִיר. —
 וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יפֹל צֶל פְּתָאִים וְצָף עַל פְּנֵי חוֹר הָעֶרְבָה
 וּבֹא עַד-קֶצֶה מִחֲנֵה הַפְּגָרִים וְרִפְרָף עַל-גַּבְסֵם מִלְמַעְלָה,
 רָחַף וְשׁוֹט בְּמִיסָה אַחַת עָרַב וְנִשְׁתִּי וּבְמַעְגָל, —
 פְּתָאִים הוּא שׁוֹדֵה עַל אַחַת הַגּוֹפּוֹת הַשְּׁטוּחוֹת—וְעָמַד,
 וְקָרַר הַגּוֹף וַחֲצִי-שְׁכֵנוֹ מְלֵא-מִשְׁטַח הַצֶּל שֶׁעַל-גַּבְסֵם,
 וּפְתָאִים יוֹדְעוֹעַ הָאֵיזֵר—וּמִשְׁק בְּנַפְסִים—וּמִפֶּל (2) !
 נִחַבֵּט בְּמֵלֶאכְכֶּד, גּוֹפּוֹ וַיִּפֹּל עַל-טְרַפּוֹ בְּאַחַת
 נְשִׁיךְ גְּדֵל-אֶבֶר, בֶּן-צִוְרִים, כְּפֹהֵף-חֶרֶטִים וְעִקּוּם-צְפָרְנִים;
 בּוֹנֵן הַדּוֹרִם (3) צְפָרְנֵי הַשְּׁמִיר (4) מִיַּל תְּוֹה־הַחֲלָמִישׁ (5),
 עָרוֹף הַחֶרֶטִים הַשְּׁנֵנִן לְעַמַּת הַפְּנִים הַנִּקְשִׁים...
 עוֹד רָגַע—וְנִשְׁךְ בְּגוֹיָהּ, וּבְרֹזֶל בְּבְרֹזֶל יִנְקַר... —
 אֵךְ פְּתָאִים כְּמוֹ נִרְמַע הַשַּׁחַץ (6) וְהִיָּה בְּמִשִּׁיב כְּלִי-זֵינוֹ;
 נָחַת מִפְּנֵי חוֹר הַשְּׁלֹה וְתַפְאָרַת הָעוֹ הַמְתַּנְמָנִם —
 יִפְרֹשׂ אֶת בְּנָפְיוֹ וְנִעְלָה, הַתְּנוּפָף וְרוּם כְּלָפֵי מְעָלָה,
 וְהִבֵּה גַל אֲדִיר בְּמָרוֹם וּלְעַמַּת גְּאוֹן שְׁמֵשׁ יִצְרִית,
 רָם וּמְתַנַּשֵּׂא שְׁחָקִים וּבְזוּרֵר רָקִיעַ יִתְעַלֵּם.
 וּזְמַן רַב עוֹד תִּרְעַד מִלְמַטָּה, אַחֲזִינָה בְּחִדּוֹ שֶׁל רַחֲמֵי
 אַחַת מִנּוּצוֹת הַנְּטָר, שֶׁנִּשְׁטְרָה וְאָבִיָּה לֹא יָדַע. —
 וַיֵּשׁ שֶׁבְּהִתְעַלְף הַמְדַבֵּר בְּשֶׁרֶב צְהָרִים—וְהִנֵּה
 בְּקוֹרַת הַבַּד (7) פֶּתֶן-נֶמֶר, מִשְׁרָפֵי הַמְדַבֵּר הַגְּדוֹלִים,
 מְגִיחַ לְפִינֵק בַּחֵם טַבְּעוֹת-בְּשָׂרוֹ הַרְף וְהַחֲלָקֶלֶק;
 פֶּעַם יִתְקַפֵּל בַּחוּל, רוֹבֵץ תַּחְתָּיו— לֹא נִיד וְלֹא רוּחַ,
 כְּלוֹ מְתַמוּגֵג מְרֹף וְהִתְעַדֵּן בְּשִׁפְעַת הַזְּהַר;
 וּפֶעַם הוּא נִעוֹר, מְתַמוּדֵד וּמוֹשֵׁף אֶת עֲצָמוֹ לְשִׁמְשׁ,
 פּוֹעֵר אֶת פִּיו אֶל זְהָרָה וְנוֹצֵץ בְּזוּבָה מְעִיל קִטְקִשׁוֹ
 כְּיֵלֵד שֶׁעֲשׂוּעֵי הַמְדַבֵּר, כֵּף וְיַחֲדֵד לְפָנָי הָעֶרְבָה; —
 פְּתָאִים יִתְנַעַר הַשְּׂרָף וְקַפֵּץ מִמְקוֹמוֹ וְיַחֲלֵל,
 הַחֲלָק, הַתְּעַקֵּל וְטַפֵּף עַל-פְּנֵי יַם-הַחוּל הַקּוֹדֵם,

(1) החריצים שנעשו בחצים הם ככתב חקוק. (2) קול נפילה. (3) הטוף המורף והדורס. (4) *א.א.מ.א.ס.*
 (5) בין סלע חזק, *ש.ש.מ.א.ס.* (6) הטוף הנאה. (7) גדול בקורת הכת, שבה דוחקים ויוחסים כוחל הענבים.

ופגע במחנה הפגרים והפסיק לחישתו (1) -- ועמד ,
 זוקף שליש גוו כעמוד המנמר בכתב-החרטמים (2) ,
 מרים את גלת והבו , נטוי-גרון ולויט עינים ,
 סוקר מסופה עד סופה את מחנה האויב הנרדם :
 ורבה המחנה וגדולה ואין מספר , ואין קצה לגויה ,
 ומגלים פני כלם שמומה ונבות עיניהם ועימות --
 ונצתה השנאה הבבושה מנחש הקדמוני עד הנה
 ותהי לשלֵהבת ירקה בעיני הפתן הקמישות ,
 ורטט של ועם יעברנו מראשו עד ונכו המפרכם (3) ...
 והנה הוא שוחה קומתו וכלו וע , רוחף ותוכם (4) ,
 נטוי בעין מטה-ועם על-גבי החלל הקרוב ,
 וראש-פתנים אכזר (5) ינטה ורתיחת פיר-שרף תשמע ,
 רועדים , זועמים , לוחמים שני עקצי (6) לישנו השחורים ...
 פתע - ונרתע השרף והיה כמשיב את ראשו ,
 גחת מפני הוד השלנה ותפארת העו המתנמנם ,
 יקפץ מלא ארבו לאחור ונטה הצדה ועבר . --

אה יש אשר פרש עודנפש ינתק מאחת הארחות
 ורתח את-סוסו (7) האביר והפליג בנס-הערבה ,
 ומדבק אל-אבף אבירו יעופף בעוף הפורח ,
 זורק בידו וקולטו בתוף כדיר-שטף-מרוצתו ,
 ונראה כאלו יהלך וירוצץ לפניו הכרך
 והוא דולק אחריו ותופשו ושנית ישלחנו לחפשי .
 ונעלם המחנה במרחק ושטף הסוס והעלה
 את-רוכבו אל-ראש צוק גבוה ממעל לעבים - ופתאם
 יתנודר האביר וינקף ונרתע לאחור קוממיות .
 יתמה הפרש והצל (8) בשמאלו על-עיניו והביט ... -
 והפך לפתע עם סוסו וחתת אלהים על פניהו ,
 ודפק אבירו (9) בכח וכחץ השלוח - לאחור ...
 ודביק הארחה וסח להם כל מראה עינו בדממה ...
 שומעים ערביאים , מחרישים ואיש אל רעהו יתמהו ,

(1) Огнѣннѣ (2) הצורים שעל גוו נראים ככתב החרטמים . (3) המתפרפר . (4) דרות . (5) הרוש ,
 הזרם האכזר . (6) שהי הקיימת החרות . (7) מהבס סוסו בריצה . (8) יעשה על . (9) סוסו האביר .

שומרים את-פי זקן-התבורה (1) -- והוא אחד קדוש וישיש --
 ישא הישיש ואמר: בך שם אלה, המאמין! (2)
 חי זקן הנביא, כי ראוי עיניך את-מתי המדבר!
 מחנה אלהים זה, דור קדומים, עם נאדר בעז, עתיקי-אמן;
 אכן עור-נפש וקשה כסלעי-ערב עם זה היה:
 המרו את-נפש נביאם וגם באלהיהם התגרו --
 ויסגרום אל בין הדרים ויפל שנת נצח עליהם,
 ויצו את-המדבר עליהם (3) ושמרום לזכרון דור-דורים ... --
 וינצור אלה מאמיניו מנגע בקצה כנפי כסותם!
 ומעשה בערבי שנמל חוט אחד מציצית כנף בגרם --
 וייבש כל-גופו מיד עד שהשיב האשם (4) למקומו. --
 והם הם אבות עם-הכתב... (5)

בשנת 1908 הוציאה, מוריה באודיסה קובץ גדול של שירי ביאליק, קבוצת שירי ביאליק. אתרי שהדפיסה, תושיה" רק חלק מהם בשנת 1902. וכעבור שנה בקר ביאליק את ארץ-ישראל, ונתקבל שם בכבוד גדול כמשורר לאומי. בסוף שנת 1909 פרסם ביאליק ב"השלח" ספור מחיי הילדים, מאת חורי הנדר". מקום המאורע הוא פרבר העצים, שלפנים ישבו בו קצפים, ואחרי כן נהפך כולו, לישוב גדול של יהודים יושבים צפופים וסוחרים בקנים וקנקנים של החורשות הקצוצות ובפירות וירקות תלושים". כל הנכרים עם החורשות, הננים והמקשאות (6), נהדפו עתה לאחור ונתרחקו מן הפרבר; ורק גויה עקשנית אחת, שקוריה פינטי שטיכה שמה, אשה ארמלית (7) וחשוכת-זלדות, שנדלה אסופית (8) בתוך ביתה וכלב גדול עם כלבים קטנים בחצר-- היא לבודה מכל הקצפים הקודמים החזיקה בנחלתה, חצר וונן-אילן וירקות מאחוריה, החזיקה בשתי ידים-- וקונם (9) עליה שלא תזון! השכנים היהודים היו מתקוטטים עמה בכל יום ומצירים לה בכמה אופנים, והיא לא נלאתה להשיב להם כפעלם. הם שופכים לחצרה אפר ורמין (10)-- מחזירה היא להם אודים עשנים, ופעם אחת כמעט שלא נפלה דלקה; הם מורטים אוזים ומפריחים נוצות לחצרה-- חורכת (11) היא בן-חזיר ושולחת את עשן-החרכה בחלונותיהם; הם עושים את מחיצות חצרה דפנות לבתי-כסאות-- מנביחה היא את המחיצות מפה ומפחים כנגד חלונותיהם ממש ומקדרת (12) עליהם את הזים בצהרים; הם משלחים נעריהם בננה-- שוסה היא בהם את הכלבים...

בכותל הדירה של שקוריפינטישטיכה הפונה כלפי רשות-הרבים לא היו שום חלונות, וזה נראה כעין, ברונז, או להכעים: יהודים, הריני הופך פרצופי מכם-- וראיתם את אחורי... (13) גם זיו (14) היה יוצא מן הכותל לצד המבוי, ובני-אדם היו נתקלים ונחבלים בו ורצים לביתם למעך את החבורה בסכין. ביחוד הפיל כלבה הגדול של הגויה, שקוריפינטי,

(1) מחכים לצוא פי הזקן. (2) בך אלהים, אתה המאמין-בנביא. (3) לשים עליהם משכר. (4) החפץ שנאסם בשבילו. (5) עם התנ"ך, הנקרא "כתב" בפי הערבים.-- מתי מדבר, ס"ה. (6) נני הקשואים. (7) אלכסנה. (8) ילדה ורת ואסופה בן החוף. (9) אפור עליה בנדר. (10) אפר חם. (11) צורבת השער. (12) מחשיכה. (13) בלימה מן הבנין.

את אימתו על ההולכים דרך המבוי לבית-המרדש הסמוך. זה היה „כלב־שככלבים, ברדלם⁽¹⁾, דורם בני-אדם. נביחתו נביחה רתחנית ולבו רע עליו תמיד. כשהוא מריץ פסיעות בן-אדם במבוי הקרוב מיד: „רררר-הב, הב!“—כך הוא נובח בפירוש: „הב!“ בקמץ ולא בפתח, וכלב שנביחתו קמוצה—הואב טוב ממנו“. ובכל זאת לא נמנעו הנערים מלהתגרות בו. יש שאחד מהם תוחב מקל בנקב שבגדר, כנגד עיניו של הכלב ממש—והתגרה מתחלת. הם, הנבורים שמאתורי הגדר, קוראים מזה: ניר, ניר, ניר...“, כלומר: נירא בעיניך⁽²⁾, שקוריפין, אדרבה צא נא והלחם בנו...“, והוא, הכלב הקשור בשלשלת, הומה וחומר⁽³⁾ בחצר מתוך מעיו: רררר—מפרול⁽⁴⁾ בשלשלת וכל עצמותיו נמשכות לקרב“.

שקוריפינשטשיכה היתה יוצאת העירה דרך הפשפש⁽⁵⁾ האתורני שבחצרה, והיתה הולכת ומקיפה בנגות וקרפיפות⁽⁶⁾, כדי שלא תפגע ביהודים השנואים עליה; ובשכונה⁽⁷⁾ היהודית נראתה רק

בזמן הוצאת פירותיה בעגלה לשוק. אז יפתח בקול שריקה וחריקה השער החיצון, ומן החצר היתה יוצאת טעונה פירות עגלה קטנה בת שני אופנים, דיופני⁽⁸⁾, משוכה על ידי פוס קטן כעין סיח, „נוצי“ שמו. בעגלה על גבי הפירות היתה יושבת שקוריפינשטשיכה והמזמרות בידה. פרחי⁽⁹⁾ העגלונים, שהיו עומדים כנגד השער ומצפים ליציאה זו כלביאת משיח, היו סמצעים לה דרך ביניהם ומקבלים את פניה בתרועה גדולה. אנב חרוה הם חוטפים מתוך העגלה קשוא גדול וירוק, תפוח אדמדם או אנם סהודר ונועצים בהם את שניהם החזקות תיכף ומיד, לעיני הנגלות...“

ביחוד היתה שנאה כבושה בין הגויה ושכנה חנינא־ליפא. כשבא יהודי קצר ושמן זה מאחד הכפרים לדור בבית הסמוך לה—פרצה מיד המתלוקת ביניהם. „נחלקו על טפח אדמה, על תרנגולת שאבדה, על היוק ראייה⁽¹⁰⁾, על פרצה בגדר“, ובעיקר על הריח הרע שמפיצים האוזים הגדלים בגנו של חנינא־ליפא. וכשהגיעו הדברים לידי סמירות־לחי, עמד חנינא־ליפא לדין ושלם קנס מתוך חריקת שנים.

ומאז התחילה בין שני הצדדים מלחמת־שכנים שתוקית, שנשתתפו בה אפילו עצים ואבנים דומסים המוטלים בתוך שתי החצרות. זה היה דלף טורד⁽¹¹⁾, ממושך ומינע של מעשי-איבה קטנים, סמים⁽¹²⁾ מן העין, שאין צועקים עליהם—והם יורדים חדרו בסין כספין של זפת בוערה. דומה, שאפילו כתלי שתי הדירות הונים, בעד המהיצה הגבוהה שביניהם, שנאת מות זה לזה... וכשתקפה האיבה בלב הבעלים עד להשחית, עד לכרי טרוף הרעת, עד לשלח איש את בית חבירו עם כל מה שבתוכו באש—היו שני בעלי-הדירות נטרדים פתאם מבתיהם ויוצאים כל אחד לחצרו ומתחילים, באין ברירה ובאין עלה⁽¹³⁾ להתלות בה, לכלות את חמתם בעצים ובאבנים או גם בבעלי-חיים אלמים, שבאו לידם. שניהם נעשים פתאם זרזים לבטלה, מתחבטים בחצר סוויית לזוית, מבקשים ומוצאים לעצמם מיני עבודה של מה בכך, עבודה שאינה צריכה לגופה—וטורחים בה לשמה, מתוך קוצר-רוח ואיבה עצורה, מרוסקת בין השנים. שקוריפינשטשיכה בודקת פתאם את שורת הפכים⁽¹⁴⁾ שעל גבי התיחורא⁽¹⁵⁾ ומוצאת שלא הודחו ונתמרקו עדיין כהונן—והיא דנה אותם ברזתחין ובהגעלה⁽¹⁶⁾ פעם שניה. משפשפת⁽¹⁷⁾ היא את הכלים ומקרצפת⁽¹⁸⁾ בכל כחה וחמתה, ובמהירות, במהירות, כשטרפק⁽¹⁹⁾

1) барць (2) חץ שלוח בעיניך. (3) קוצף ורותח. (4) סתגעש ומתרגש. (5) הפתח הקטן. (6) קרפף--מקום מיקף גדר. (7) רבץ המושב. (8) עגלה בת שני אופנים. (9) צעירי. (10) הנוק שעין זר נורמת. (11) גיילה מים מן הגג, המטרידה את התושבים—כאן במונח זרם מתמיר של פגעים. (12) נעלמים. (13) סבה. (14) כדים קטנים. (15) היציע. (16) נקוי הכלים ברותחין או באש. (17) מדיחה. (18) כחכת. (19) פקף הורוץ.

ירדה העסקנית ספוז בשעת מעשה באויר... ופתאם היא מתהילח להוציא מתוך איוז מטמורה (1) מיני שקים-בלים, שוטטת מבפנים וזורקת לחוץ, עד שגל גדול של סמרטוטים נערם לפני פתחה. ובעוד רנע והנה היא סחזורתם אחד אחד למחבואם הראשון—וגל הסמרטוטים כלא היה. פנעה בינתים במארינקה (האסופית)—והיא חותמת צביטה (2) חריפה בכשרה. נזדמנה לה החזירה—והרי בעישה בצלעה. הבלב שקורפין רואה ומקבל עליו מרות מאליו: מתקפל הוא חרש גטלונתו, או מצמצם עצמו על תל האשפה מאחורי המלונה—וזה!... וחנינא-ליפא מצדו אף הוא נעשה פתאם עסקן ודודף-סדר, מתלבש בוריוזות ומתחיל טורח. איוז רוח רעה מטלטלתו בחצר אילך ואילך והוא עמל ונונח וסויע—ואין נחת. עולם הפוך בחצרו! הכל סונח שלא כשורה והכל מוטל שלא כהלכה: „חבית זו, ימח שמה—זועם הוא ומגלגל בדהיפת רגל איוז חבית רצוצה ומפולשת (3)—מקומה, לכל הרוחות, שם, אצל הארוה, „ולא כאן“... ופתאם-סק!—סקעה החבית ונתפקקו (4) חוליותיה—ורגלו הימנית, המונבתת לדחיפה, נשארת בטלה באויר. מתמלא חנינא-ליפא עברה ומתחיל זורק בחמתו את נסרי החבית בזה אחר זה כלפי הגדר של שקורפין ששטיכה: טרח, טרח, טרח!—זורק וזועם: „שרפה, מנסה, חולירא!... בעוד רנע והנה הוא נורר בכפיפת כל הגוף ובשברון חצי סתנים איוז דלת מרושטת (5), מגלגל מתוך אנחה ואנקה איוז אבן גדולה, מששל ומתנועע באיוז קורה כבדה שמינחת כנגלה באמצע החצר—ואין להזיזה מסקומה. הזעה כבר שטפתה—והוא עדיין מתחכם לה לאותה קורה, משתדל ומתלבט (6) מצדו צדדים להנביחה כל-שהוא, ויהא כחוט-השערה. בנפשו הוא. ופעמים שחבר נמר בשלום. חנינא-ליפא, לאחר שהתפשט קפוטתו והגר את מתניו—רקק לתוך כפות ידיו אחת ושתיים, הסיט (7) את הקורה היט כג-שהוא—ודעתו נחה. אבל פעמים שטרח לבטלה—ואז תפרוץ בין השצנים הקטטה הגדולה, זו שתחלתה קללות, צעקות וחרפות בהצר משני צדי הגדר, וסופה עשיפת אבנים וגזירין (8) ובל-חרם משני ראשי הננות“.

הגויה מתגלה בראש גנה, הדומה לתלולית (9) עפר משופעת לכאן ולכאן ומכוסה בימות החמה בכל מיני ירקות ודשאים; וחנינא-ליפא מתראה אף הוא בראש גנו הכפול—סוכך של רעפים (10) תלוי ממעל למבסה תבן. ושני השכנים משליכים זה על זה מרדות (11) זמגרות, קדרות ופכים, מעריכות (12) ושהיפיעץ. החצר שמתחת מתמלאה יללה ויבבה של כלבים וצריחת תרנגולים, ופרחי הענלונים שברחוב מריעים, הורא! רק שתי נפשות לא השתתפו בריב: מארינקה האסופית ונה בן חנינא-ליפא, נער שחרחור ומקוץ-שער. שני הילדים התודעו זה לזה דרך הנקב שבגדר, המפסיקה בין שתי החצרות. נח חפר באדמה כנגד הנקב ועשה גן קטן, המלא ערוגות, ערוגות, זורוע פול ועדשים ושמשוניות (13); ובשעה שה„דודה“ אין בחצר היתה מארינקה באה ושמה עין אחת בנקב, והילדים היו מסיחים זה לזו

בל תעלויות לבנם. נח היה מדבר הרבה-הרבה, והכל ברנש רותח ובהתפעלות ובשבועי-שבועות, כשלחיו מתלהטות ועיניו דולקות. הבל חם היה נודף ספיו ושופח דרך הנקב על עפעף עינה היחידית של מארינקה. מדבר היה על הכפר שיצא ממנו, על החברים שהניח בכפר ועל הכלבים הקטנים והיפים שדוּלו שם. איי, איי—הוא עצם עיניו מתוך כונה-קטנים כל כך, יפים כל כך!... ועוד היה מדבר על איזה יער: יער גדול, גדול, גדול—ככל העולם כלו, חי ראשו. העצים גבוהים כליכך-אימה וסחד! הוא בעצמן עבר באותו יער, חי ראשו. כשיצא עם אבותיו מן הכפר עבר בו בעגלה. הם נסעו ונסעו ונסעו

(1) מחבואה. (2) щипокъ. (3) פתחה משני צדדים. (4) התנדדו ונתמזרו. (5) נמרדת לחלקיה. (6) טורח ומתנועע. (7) הסיע. (8) גזירי-עץ. (9) תל. (10) לבני הננות. (11) лопаты. (12) —качанья. (13) סערורים. подсолнечники

והיער עדיין לא יכלה. סתי יצא מן היער אינו יודע. הוא נתנמנם בעגלה על גבי הכסתות. וכשנעור ולא ראה עוד את היער בכה, חי ראשו. הוא בכה כל כך! ואף, מינצא" פרתם בכתה. היא היתה הולכת מאחורי העגלה קשורה בחבל—וכל פעם החזירה ראשה לאחוריה ונעתה בכביה. מתנענעת היתה על העגל שישא" בכפר. אוי, כמה יפה היה העגל! אדמוני ושלאי לבן במצחו. כל היום היה מקפין; וכך היה מקפין: אין, דין, קפין!...—ומארינקה אף היא היתה מספרת לנח על העבודה בחצר ובגן, על פירות הגן ועל לינותיה שם בלילות אפלים. לבה היא לנה שם בתוך הצריף (1), והיא יראה וחרגם כל-כך. כל הלילה מתהלך במשעולי הגן ובולש (2) בין האילנות אחר, נעלם". סהלך הוא בחשאי, אילך ואילך, אילך ואילך, אפילו שקורפין סתירא: הוא שוכב אז ורועד בצדה על אלומת התבן, עיפץ עינו ועושה את עצמו כלא שומע...".

כשנודע לנח כי אין למארינקה אב ואם—נתמלא עליה רחמים, והיה מחלק עמה את המעדנים שנתנה לו אמו. בימי בכורי הפירות בגן היו עושים חליפין: הוא זורק לה דרך הגדר פת לבנה של שבת, והיא זורקת לו תפוח נאה או אגס מהודר. לפעמים הוא מפזר לה מן הקורקבן (3) שנתנה לו האם ומושיט לה דרך הנקב". ביחוד חמל עליה בימי שבתות ומועדים, כשהוא היה יוצא לחצר שיח וטוב לב, מהודר ושבע, ומצא את מארינקה כשהיא יושבת או עומדת מהעבר הלז על עבודתה ופניה ומלבושיה וכל בריתה כתמול שלשום—כלם חול. באותה שעה נראית לו ילונה וממללה כל כך. למה אין היא יהודית?"—היה מצטער נח. וכשכונן רגע שאין הדודה היא, היוז ממהר חורק לה בעד הגדר ממעדי השבת: פרוסת ריק, דובשנית (4) ובזומה". פעם אחת, כשנכנס נח לאחורי הבית, הגיע אליו מהעבר הלז קול צוחה מעוכה, מין שאגה רצוצה וכבושה. הציץ בנקב לחצר—אין איש. השאגה יוצאת מתוך הדירה, ושל מארינקה היא. הדודה מכה—הרהר נח והטה אונו. הצוחה היתה עמומה (5) ומרוסקה, אבל יוצאת מתוך הנשמה ונוקבת את המות, כזה שביום (6) את בשרו בשפוד (7) ופיו סתום. נדמה לו לנח שהיא צוחת מתוך-תוכה, שואגת מתוך צפרי רגליה ושערות ראשה. לא יכול נח לעמוד מפני אותה צעקה—עוה את פניו מכאב-לב והתחיל טופח בא-רופו הקטן על הגדר, טופח ובוכה, טופח וחורק את שניו: "אוי, אוי, הרפי, הרפי, הרפי!" ולא זו משם עד שהתיקה אותו אמו ציפה הלאה בחוקה מן הגדר. תוף, תוף—רקקה לארץ וקנחה בסנורה את חוסם נח—הילד יוצא מדעתו מבטלה".

כשהראתה מארינקה לנח בפגיעה הראשונה אחרי זה את זרועה הצבופה והמרוטה, המבוסה חברבורות אדומות וצלקות כחולות (8) נחמה בדברים טובים, והתאוה להיות עמה יחד במחיצה אחת בלי שום חציצה ביניהם. וחפצו נתן לו בקרוב. מעבר לנגן שקוריפנישטשיכה היה כעין עולם-חשאי בפני עצמו, קרפף שמם ורחבי-ידיים, הנתון

כלו בתוך מקשאות ומדלעות (9) ומוקף מחיצות סבל צד. מניעים אליו במשעול צר, בין שתי נדרות, ונכנסים לתוכו דרך פרצה שבגדרו שלו. כל ימות החורף הוא מופקר לשכבות שלגים צחים ועמוקים, שמניעים עד למעלה מחצי כתליו, ובזמנות החמה הוא עוזב לפריהדורכיה חשאית של כל מיני דשאים ונידולייבר ולטרעה ענל בודר או חזיר יחירי. קריאת תרנגול רחוקה או בתיקול של אדם מניעה לכאן כמו מעולם אחר והכל נראה כחלום. פעמים סר לכאן קצף להריך חזירו ועגלון להפשיט נבלתו. המסרטטור היחירי של המקום, גוי זקן, שתקן ומצורף קצת וחשוך על הבשפים, עשוי לעמוד שם שעות שלמות יחירי במקלו ותרימילו ולהטט דומם באשפה, חוטט ומנענע בשפתיו

(1) הכוכה. (2) בודק ומחפש. (3) קיבת הנוף. (4) עוגת-דבש. (5) כהה ובלתי ברה. (6) צורבים. (7) קנה ברזל שצולים בו בשר. (8) שרמטטור-חבלה כמראה התבלת. (9) גידול-ענף, тырвы.

הטרופטות (1) ונראה כמלחש. ביחד עם נוללות יבשות ושלדים לבנים וקרני פרה מוטלים שם באזלה, במענה הרשאים ובתוך בורות סכוכים וסמיות מן העין, אף הרבה גולמות כבדים ורוממים של שרשי אילנות עקורים, שרשים מעורים עדיין בנידיהם. ויש שסבבצבים ונראים משם, כעין מצבות עתיקות, אף ראשים רחבים ועגולים של נזעים כרותים, זכר לטי שהיו אילנות... והנער נח, לאחר שנעשה לבו גם בסכיבות השכונה, היה בא לאותו קרפף לקטוף סאנסי הבר ולבקש קנים, וכל פעם שנכנס יחידי לשם היתה תוקפתו מעין אימה מתוקה של יהודי, כזה שהוא נכנס לחורבה. הוא לא היה מזדקר (2) לשם בבית ראש (3), אלא קטע קטע, כמתנבב. מתחלה תקע ראשו לתוך הזרעה, מציץ לכאן ולכאן, ואחר כך סכנים רגל לשם, והכל בזהירות ובחשאי—הם!... פרכוס כל-שהוא, קפיצת ששן מתוך אחד הבורות היה מרתיע את לבו מתוך איזה סחד כמוס ומתוך כאחד. הוא לא ידע בעצמו יראה זו סחי, אבל היא שלטה בו, תוכף להכנסת הראש, מאליה. יש באותו קרפף איזה כח מסיר, מאיים ומושך כאחד. מעין נפש חיה נעלמה יש בו, והיא מושבת-מושבת מכל המחבואים, מכל השיחון והבורות".

באחד מימי הקיץ החמים עלה נח וישב באילן שבקרפף, ונפשו ענמה למארינקה שלא נראתה לו בעד הנקב זה כמה ימים בשמרה את הפירות הבשלים שבנו. והנה נצנצה מחשבה במוחו—לעשות פרץ קטן בגדר המבדיל בין הקרפף והגן. כלילה הבא נמל הרעיון בלבו—ובבקר הביא קרדום והאחיו בשפת הנמר, הדבוק במסמר לקורה תחתונה: אחת, שתיים, שלש—תרק, המסמר נעקר, והנמר נשאר תלוי כעין וילון. נח המהו הצדה—והנה מארינקה וכלבה לפניו! בפעם הראשונה נפגשו הילדים יחד מבלי שום חציצה ביניהם—ושמחתם גדלה מאד. מעליצות ומשטף כח התנפל נח על גבי הדשא והתהפך על ידיו ועל רגליו כאיפן, והכלב רץ ומתפלש (1) ומכרכר אחריו. ופתאם נעלם הנער והשמיע צפצוף משונה מאחת הגומות, החכויות תחת סבכי קוצים ומריגי (5) דשאים. מתוכן נשמעת כעין רחישה וזחילה חשאית של דברים סמויים מן העין. הכלב התחיל רודף אחרי שפן, ונח רץ אחריו וורוו: חטף, חטף, חטף! אחרי כן נכנסו הילדים לגן. נח הבקיע ובלש ורץ בתוך שיחים ובצללי אילנות. צהלה עליזה ופצחנית (6) של צפרי שחרית צלצלה ממעל לראשו כשרשרות בדולח. צנה מתוקה יעמתהו. הוא רץ—וכתמי אור ענגלים, מהירים וקלים, כעין עכברי זהב, מפוזים על פניו, על ראשו, על בגדיו, עלה וירד, עלה וירד. מרניש הוא בדגרוגם (7) החם והמתוק שעל לחייו. הכלב הקדימו ועבר בראש ונראה כאלו הוא מתפלש ומתגולל ומסתבך בתוך רשתות של אור וצללים סרוגים (8) ביחד. ענפים כפויים למטה, מסובלים תפוחים גדולים, פגעו בראש נח והשמימו כובעו... רץ היה מעץ לחברו, תולש ואוכל, תולש וזורק, תולש ונותן בכיס, תולש ודורס... וכשתור נח לביתו, היה "עיף ויגע ומאשר, וכיסו כבדים בתפוחים ובאגסים ובשופים (9), והוא כלו נושם ושואף ולוהט".

מני אז התועדו הילדים בקרפף בכל שעת-הבוקר, כדי לשחק יחד בצללי האילנות ובעמקי הדשאים. ובאחד הימים הכניסה מארינקה את-נח דרך הגן גם להחצר השמורה והנעלמה של ה"דודה". החצר היתה "רבועה ומרוחת, ולעולם קרקעה מרובץ ומכובד. נקי הוא כמבלא של שלחן, אין עליו אפילו קיסם. לפני הבית שמוחה כרמלית (10) קטנה של עשבים ירוקים ועומדת שורה זקופה של אילנות. בין האילנות, מסדן לחברו, מתוח חבל דק, ופעמים לבנים תלויים עליו. בראשי השוכות התחתונות תלויים שנים שלשה כדים. שורה אחת שחורה של פכים כפויים על פיהם סדורה על-גבי התיתורה הירוקה של הבית".

(1) התוחות. (2) מתפרץ. (3) בנת אהת. (4) מתגולל. (5) מקלעות. (6) כריטה קיל בשיר. (7) חנוך קל. (8) כקלעים. (9) כחור. (10) ככר.

נח נכנס להחצר בזהירות גדולה, ורץ מיד אל הארוה, שחציה מאבוס לתורים, כדי לראות את, נוצי". הוא הציץ דרך סדק ורית חריף של זבל חם עלה באפו. אחרי כן הצמיד פניו בונגוית החלון של דירת הגויה, סכך מכאן ומכאן בכפות ידיו והסתכל. "הכל דומם ומתנמנם שם מבפנים: המטה המוצעת עם כסתותיה וכריה המרובים שעולים עד לתקרה, הארנו הכבד המצופה רקועי פחים ומחושק ברזל ומנעול גדול תלוי עליו, השלחן והספסלים הלבנים של עץ, האיקונין¹) שעל הכתלים" . . . ולאחרונה נגש נח להגדר, והציץ דרך סדק לחצר אביו. כל מה שבתוכה נראה לו מכאן חרש, משונה, מהופך. והנה גם "אבא בעצמו. חי — חי — חי — נח שקע ראשו בין כתפיו ושחק בחשאי בינו לבין עצמו — אבא עומד לו שם בין הקורות ואינו יודע כלום. כשאני רוצה אני מעזה פני ושולח לו לשון — קוקו! קוקו!"

כשהיו פנישות הילדים למלא בפי השכנים, התיר חנינא-ליפא, את הרצועה מעל המכנסים ובקש למתוח את נח על הספסל, אלא שציפה-לאה עמדה בפרץ. ושקוריפנישטשיכה סתבה את מארינקה לתוך הבית -- ואיש לא ראה מה שעשתה לה שם. מתוך ביתה נשמע רק קול-בכי עמום ורצוץ, שנוקב ויורד עד המוח". ואז נפרדו בני הזוג לימים רבים. בחצרו של חנינא-ליפא נשמע כל היום: "ורוק-פריק, פרוק-ורוק!" — וצבורי העצים הלכו ונבהו, עד שסתמו לגמרי את הנקב שבמחיצה. וגם הקרפף נתמלא שלג ונהפך לים הלבן בקרוב החורף, וכל פרצותיו נסתמו. מארינקה יושבת בודדה על האצטבא²) שבחצרה ומביטה בתוגה להמחיצה הסתומה, ונח נסחב בעל-כרחו לה"חדר". אמו העניקה לו "מערני מלכים" צידה לדרך. והוא ברח משני מלמדים, כי אין לבו הולך אחרי למודו אלא אחרי כלבים זסוסים, ננים ומקשאות. "עמדו ומסרוהו להמלמד ראובן-הירש, יהודי שתחלתו מתוק כצפיחית בדבש וסופו מר כחורת³), שבור וקמלן⁴). קרח שלישי שפמו, מדבר מתוך הפיקה⁵) של הגנרת בלשון "הא" ו"דא" וממעך את תלמידיו תחת בית-השחי⁶) עד כדי יציאת גשמה". ואף מן המלמד הזה נמלט הגער בעשר פעמים בשתי השנים שלמד אצלו, עד שבעט ברבו יום אחד, אחרי מעוך מרובה, זכרה גם מן ה"חדו" גם מבית אביו ולא שב כיום תמים. חפשוהו בכל מתבואי הפרבר, בגנות וקרפיות, וציפה-לאה כמעט שלא יצאה מדעתה והתנפלה על ראובן-הירש במגרפה. אולם כחצות הלילה האיר הקדוש-ברוך-הוא את עיני המחפשים, ומצאו את הבן-היחיד כשהוא מוטל וישן בסמא מאחורי גדר, ובידו תפוס, איי ואביו לאמא, קשוא גדול מכורסם⁷) למחצה" . . .

או משכו כל המלמדים את ידם מנח, ובלכרו בטל בימי הקיץ הארוכים וזכר שוב את מארינקה. יודע הוא, כי הנערה רועה לפרקים את תוריה בקרפף השמש, אולם מתביש ומתירא הוא לסור לשם, כי עינו היחידה של חברו נטע' קא קאמבאלא אורבת לו. "סנינהור⁸) זה, תפת רוח אביו הגנב, אין לו מתחת למצחו עין פקוחה אלא אחת — אבל עין זו צופיה לפני ולפנים ומעבר לשבע מחיצות". בכל פעם שנח עובר על הקרפף לבו גוקפו⁹) והוא מסתכל לצדדים, עד שלא יכול להתאפק עוד ויום אחד נכנס לשם בחשאי מתוך יראה מתוקה. הכל כתמול שלשום.

הקטשונים (10) והחרולים (11) הגדלים שם פרע ובערבוביא — גדלים להם כדרכם, מתמוגגים ונוצצים בזהר צהרים. סתוך ים הצמחים בולט נכ של חזיר גדול וצוהת בני-חזירים רבים עולה. הגדול סכרס ינוחר, סכרס ונוחר. . . האין אלו סחוריה של מארינקה? הם! הדשאים נודעו ירששו (12). שעת סירס (13) לבנים ושחורים התחילו סרספים (14) באויר. נח זקף

(1) התמונה. (2) הספסל. (3) ягубъ. (4) נוהג להכות. (5) הכפתור. (6) מתחת לזרוע. (7) נשוך ואכול. (8) רביאיר, בכונר הזוכה — עור. (9) ככהו. (10) крапива. (11) מין קוצים. (12) השמיצי בטק קל. (13) бабочка. (14) שמיס.

אזניו. איזו בריה, נעלמת בתוך הדשאים, ממשמשת ורצה אליו. עמד נח והמתין. הזעזועים שבראשי הדשאים צפים וקרבים, צפים וקרבים, ופתאם קפץ ויצא בנגדו שקוריצין; הכלב כמעט שנשתגע משמחה. הוא התחיל מכרכר לפני נח קוממיות (1). קפיצין קפיצין, מנתר ועולה כפקעת של גומי (2) עד כנגד הפרצוף, מתכוון לחבוק ונשוק. "דיך, דיך!" — דוחהו נח מלפניו דחיה קלה של חבה, ולבו מפרכם אף הוא. ומיד מפיסו. תופס שני ראשי כפיו בידיו ומציץ לתוך עיניו: "נו, כלב, להיכן?" הכלב הבין והתחיל רץ ועובר לפני נח בין הדשאים, רץ ומחזיר כל פעם ראשו לאחוריו עד שהגיע לאלון. תחת האלון, על גבי מצע של עשבים, שכבה וישנה מארינקה. כאן עמד הכלב, כאומר: הרי שלך לפניך. נח שהה עליה קצת והתבונן בה. מוטלת היא לה, העניה, יחידה בעצם יום בקרפף שמם, מכונמת בתוך העשבים, אנוסה הזעיר תחת ראשה ועיניה עצומות... כפף ונגע בה נגיעה כל שהיא: מארינקה, מאריניטשקה... מארינקה נודעוזה ופקחה את עיניה. "נוי!" — דמדמה (3) מתוך חצי תנומה וידיה הדקות נמשכו מאליהן לצוארו... עכשו לא יכלו עוד הדשאים הצפנים: שני הראשים, אחד שחרחור ואחד צהבהב, מכבצצים ויוצאים משם — אבר אין רע: מי משוגע ויכנס פתאם לכאן? בשעת הדחק, הרי שקיריפין שוקד על משמרתו בצדס. נדנד קל, רחש כל שהוא — ואזנו נזקפת. ובשעת דחק גדול — הרי שוחה עמוקה ואפלה, שפיה סרוג בככבים (4) וחללה מצונן, הרי בקעה קטנה שקרקעיתה זרועה קלה מיני לפתות (5) וטלפים ומתלעות סוסים, ובסדרונה (6) רבוצה תמיד, מדי קיץ בקיצי, דלעת יתומה אחת, גדולה ונפוחה, שנדלה כאן, שנה שנה, דרך נס, מאליה.

הפגישות של הנאהבים נתחדשו שוב, והם מספרים זה לזה כל מה שבלבם. "הוא לה — בלשון עזה, לשון שמופה ורדופה, כשדמו רותח ועיניו דולקות, וכמי שאין לו פנאי וכח להגיד אף אחת מני אלף; והיא לו — בשיחה מתונה ושלווה וחשאית-חשאית, תורות מלה למלה ומגלה ממירין" (7). ... נח מדבר על יונים שהוא מגדל, ועל סוסים שהוא רוכב עליהם. "כעוף הוא פורח, כעוף. אין רוכב מהיר כמוהו בכל הפרפר, ואפילו מקרא, חברו השקץ". ובלא אוכף, בלא אוכף, חי ראשו. כשהוא עולה על הסוס ומס — פנו דרך — פיו!" ... ייש שנת "צוהל, קופץ ועולה על האלון, תופס אחד מענפיו בבלוריתו" (8). מצערו וממיר אלונים לחזיריה של מארינקה, הממהרים למקום הנשד (9) בתריקה ושריקה. כן עוסק נח לפעמים בתלישת אגסי "כל נדרי" מן האגס הגמוך והזקן, ששרשיו חשופים וסדנו מעוקם ומטופל בכמה מיני חטוטרות (10) ויבלות (11); והוא מכמיר (12) את הפירות הקטנים, הקשים והקלים הללו בשחת שבנג הארזה עד שהי מתעפשים ומתמתקים מאליהם...

ופעמים כשהוא בא אל הקרפף לפנות ערב והמקום ריק ומטיל אימה יתרה, ומארינקה איננה — הוא עולה ומחביא עצמו בתוך אמרחו העבותה והמבושמת של האוג (13) ומבקש קנים בחשאי... פתאם הוא רואה כנגדו את דחמה בשקיעתה ואה השמים בנחלי אש — ותמהון אלהים נופל עליו. שבו הוא לו בדממה על גבי שוכה אחת, מדביק לחייו אל העלים הרחבים והמצוננים, מניח עליהם ראשו כישן ומכיון פניו המשולהבים (14) כנגד דמדומי תחמה. בשעה זו נדמה לו שהוא גדל באותו אילן מכבר, מכבר, גדל כאחד העלים... וכשהוא עוצם עיניו ומבלע עצמו-כלו בילין — מיה עומדת לפניו בהירה ומדויקת, לכל תניה (15) ופרטיה, תמונה אחת של ערביני בכסי מילותיו: הוא, הילד, תקוע וחבוני בתוך שיח של אנוזים אצל משוכת-חיקן שוניי הרקיע כמדורת אש. כל העולם אדם ובוהר. חצר אבא מלאה אדסומית באמצע; החצר כעשיר פרות סארמות ולרגליהן המפישקות (16) סרעות ברך, שקצות יחסות וחלוצות כתף וזרוע עם ספלים סוסים בידיהן. מדרי

(1) מעוכד. (2) мячик. (3) נמנמה מבלי דעת. (4) מקולע בצמחים מסוככים. (5) לחיים. (6) בשופה. (7) נסתרות. (8) בקוצתו. (9) נפילה. (10) горбы. (11) יתרות. (12) מחסם. (13) дубильнос. (14) הנלחבים. (15) הערמומים הרקים העשויים לגי על גבי האותיות. (16) המפורדות.

הסרות לתוך הספלים מתנתזין בקיל ערב ופוישר — תזוז, תזוז — קלוחים דקים ולבנים של חלב. הקצף הלבן שבספלים עולה ועולה. מתעוררת תאה באצבע להיות נתקעת לשם — והם לה... ריח חלב בעולם... ופתאם מתגלה האם באמצע החצר, פניה כנגד האש. בידה ראתה קיתון של חלב והשניה סאהילה על העינים, עומדת משולהבת כלה — ובת-קיל יוצאת באדרסומית העולם: נ-ח! נ-ח!"

כשהגיעו ימי הגשמים שמם הקרפף ונתמלא בוץ, טרפי צמחים כמושים ונבעולים חבוטים, המתמתחים ושכוכים זה על גבי זה כתולעים מתים. חנינא-ליפא בקש ומצא לבנו מלמד חדש, מקיל ורפה-ידיים. כשאין אתרוג — אמר — יוצאים בכלובס. התלמידים היו מחליקים רוב היום על גבי הקרח, והרבי ישן לבטח שינת הצהרים. ויש שהתגנב, נח אל החדר בשעה שהרבי ישן, ובמעמד כל התלמידים הוא תולה למעלה ממסתו-של רבי, כנגד פניו ממש, צרור קטן של שלג כרוך במטלית⁽¹⁾. הצרור מטמטף על פני רבי בהפסקות: טיף, טיף, והרבי, מתוך תרדמה, סוטר כל פעם על לחיי עצמו, כמברית זכוב... התלמידים מתפתלים בחבלי שחוק ורבי מתעורר בבהלה: הו-הא, מי כאן, מה כאן? ... מלו את החומשים! כשהגיעו לפרשת, ויחי" אירע האסון. ואני יעקב" — תרגם נח בנגון: „און איך ואני". המלמד הנוח יצא הפעם מגדרו, ובקש לתת לתלמידו מכת-לחי; הקדימו נח ונתן לו תחלה --- וברח. אולם הכניו „ואני" רדף אחריו ימים רבים, ונח התנקם בחבריו המקניטים אותו. הוא התחבר ל„שקצי" פרבריה-קצפים, ויחדו שמו כלבים וורקו אבנים בהנערים ההולכים עם רבותיהם לרחוץ בנהר. ובשבת אחת פרצה מלחמה מברעת בין שני המחנות על המגרש הירוק שבין השכונה היהודית והפרבר. נביחת כלבים, זריקת אבנים, שריקת שבטים ואנחת פצועים. החמה החלה לשקוע, הפעמון הגדול שבהיכל-התפילה השמיע: דום-דום-דום! — וגלמיה-הקולות הכבדים והעמומים התפשטו וזחלו כגלים באויר האדרסם. וכשנלוז גם הצלצלים הקטנים ב„גלין-גלן", רמה יד ה„שקצים" ונערי בני ישראל נסו מבוהלים לבית-המדרש שבמבוי. אולם נח לא הרבה לשמות בנצחוננו, כי אחר „הבדלה" הביאו אביו לביתו והכהו מכות נאמנות, שהפילוהו למשכב לשני חדשים. כששב לאיתנו, חזר לעסקיו הקודמים. משוטט היה שוב, בשדות ומגרשות, יורד לקרפיפות ומקשאות, רוכב על סוסים, שוחה בנהר ומפליג בחורשה. לערב היה בא והוא פרוע-ראש ומשולהב-פנים, ובידו מזמרת החורשה ומפירותיה: כמהין ופטריות⁽²⁾, אגוזי בר, תפוחי-ארץ-ישראל, אנסי, כל נדרי, כל מיני גרנרים, ופעמים גם צפרים שונות, שהיה נותן בכלובים ותולה בשמי קורה. וחנינא-ליפא היה מתיאש כבר מהוסף לקח לבנו יהודי, לולא הגיע אז לעונת בר-מצוה. אל הבית הובא מורה חדש, אברך-משי דק, שהרגיל את הנער בהנחת תפלו של אביו, תפלין גדילות מאד, ורצועותיהן קשות ועבות כגלדי⁽³⁾ סנדל. יום יום היה האברך, חובש, כדבריו, „את החמור", את נח, נותן עליו את „המוסרות" ומלמדו הלכה למעשה בעל-פה: הדק-הדק — יפה הדק... אמור „ברוך אתה" ... כרוך... ושוב כרוך... שלש, ארבע, חמש... הייא-הייא⁽⁴⁾ — עמוד! על האצבע: אחת, שתיים, שלש — די! של ראש... "ציפה-לאה ראתה את פרי בטנה מעוטר בתפלין — וכמעט שלא בכתה משפע תענוג".

עברו כארבע שנים. הגויה הזקינה, קומתה נכפפה, וקולה, שאינו תמיד אלא צרוף של צויתות דקות, מין תסיסה זמשרצי"ת ארוכה — הלך וחסר. ולעומת זאת גדלה מארינקת ותהי לעלמה בריאה ונאה, פורחת וחכלילית. גם נח היה „לבחור כהלכה. בלוריתו המגודלת שחורה כזפת, ומגבעתו, בנפה⁽⁵⁾ השתור והנוצץ, משופעת עליו, דרך קווק ובך-

(1) חתיכת ארג, (2) плоды грибов (3) עורות. (4) הייא-מהר! (5) козырек

חיל, לצד האון. פניו שחרחוריים-שחומים⁽¹⁾ ועיניו גחלי אש, כשל צועני". יש במבטו ובכל מהותו איזה קורטוב⁽²⁾, נדנדוד כל שהוא, שמרעיד בכתר לבות נערים ובתולות, מושך ומטיל אימה כאחד". הוא עובר בטיסה אחת על סוסו הרותח את כל השכונה, ובני-אדם נוטים לצדדים בחרדה כשבת-צחוק קלילה מעקמת שפתותיהם: "התכשיט!" רשות האב פקעה מעל נח מאליה, ורק אמו מעיפה עוד לפעמים עינה עליו מרחוק, סורגת את הפומטק ונאנחת בחשאי. את רוב שעות היום מבלה הבחור על נבי סואר⁽³⁾ גבוה של קרשים, שרואים מעליו כל מה שבחצר הערלית. עם הגן החמה כבר עומד לו נח, זקוף כתרון, בראש הסואר ומקבל פני שמש ומארינקה כאחד. היא שוחקת לו ומתאדמת, והוא מנענע לה בבלוריתו, צפרא מבא" ומשלחה בעיניו עד צאתה למלאכתה אל השדה. ואז משתמח נח בראש הסואר ומסתכל זמן רב בהחצר שנתרוקנה, בשקוריפין הצד זכובים בפיו ומתנמנם, ובפסות⁽⁴⁾ רגליה המלוכלכות והנקשות של שקוריפינשטמיכה, המבצבצות מתוך חבית גדולה מוטלת על צדה, שהיא ישנה בה שינת צהרים. ויש שנה עולה לכפת הגג של הדיר, ומטיל את עצמו בעלטה לתוך השחת. גן הגויה, הנשקף בעד הארובה הקמנה, שותק

בדמי צהרים, האילן הסמוך לרופן הדיר נשען בקצה גופו על שפילי הגג ולא נע ולא זע. מתחת לתקרה, מלמטה, נשמעו בלי הפסק בעיטות עסומות של שלפים בצירוף גריסת⁽⁵⁾ שנים והצלפות⁽⁶⁾ זנב: הסוס עומד שם על אכופו, כופס⁽⁷⁾ בהשכה שבולת-שועל ונלחם בזנבו עם הזכובים. דרך חורים ספולשים, ארובות קטנות לפסות⁽⁸⁾ רקיע, נכנסות ויוצאות כל פעם בדיצה ובצויצה סנוניות⁽⁹⁾ פרחניות, טסות רגע בחלל האפולוי והריקן של הדיר: צויץ, צויץ, ושוב צויץ — ופורחות להן מיד. בתוך השחת ועל הסעזיבה⁽¹⁰⁾ ובין שחימי העצים ספורים פה ושם, כדינרים, כתמי זוהר עגולים ומתמתחות רצועות דקות של זהב. באחת השנות רועדת רשת דקה של עכביש... ומבחוץ, מטרדקי שדות ומקשאות. דרך גנות וקרמיות, נמלטים ומניעים לכאן, ארוכים וקצרים, עזים ופרוכרכים, רחוקים וקרובים, פליטי קולות של נגינות שאין להן סוף, קטעי יבבות של שירות הפועלות בשדה... בכל אחד מאבריו מניש נח, שבשעה זו... הולך ומתכשל בתוכו איזה דבר כאותם פירות-הבר שהיה נוהג להצניעם כאן, וכשזיפים⁽¹¹⁾ הללו שסתפקים עתה באילנותיהם מרוב עיפ... הלב תופח ועולה כעסה בערבה, הגיף נטען ומתמלא מתוכו והדם צועק מן הכשר..."

תשוקתו של נח למארינקה גדלה מיום ליום, ובאחד מערבי שבתות, כשרגנת מקבלי השבת בבית-המדרש נשתפכה בעצב ממיר וחשאי על הדשאים שמחוץ לשכונה — ארב תחת אחת הגדרות לאהובתו השבה מן השדה. ובאותו הלילה, ליל תמוז הם מנשוא, עלה נח לישון בעלית גג הארזה. השכונה נשתתקה ונרדמה, והעלם קפץ ויירד לתוך הגן. לאור הירח נגלו מבין צללי האילנות כתיוון לילה מארינקה וכלבה, ובעוד רגע בלע הצריף את שני הנאהבים...

ערך הספור. מאחורי הגדר" מתאר לנו אהבה פיזית⁽¹²⁾, המתפתחת אצל שני ילדים טבעיים, בן יהודי כפרי וילדה ערלית, הגדלים זה בצד זה. הקרבה התמימה של שני הילדים המשתעשעים יחד הולכת ונעשה במשך הזמן ליחסיהמינים ברור ומלהיב. אולם מהלך ההתפתחות הזאת והדרגתה אינם נראים לנו כראוי. הן באהבת נח למארינקה אין שום גונים רוחניים, והיא כולה נופנית — כי אין אנו

(1) коричневый. (2) מקצת. (3) שדרת קורות. (4) כפות. (5) פחינת. (6) הכאות. (7) לועס. (8) התיבות. (9) ястычки. (10) התקרה. (11) жиры. (12) המרות, גיפנית.

יורים את שיחותיהם ומזומטיהם של הנאהבים בגדלותם, ואין אנו יודעים אפילו איזה
כר נאה מיוחד מצא תושו האיסיטי (1) של נח באהובתו; ואיכבה אפוא יונקת אהבה
מריית זו מקרבתם הרוחנית, מהרעות התמימה של שני הנאהבים בילדותם? אדרבה,
זם-המין טבעי ופשוט מתעורר ביתר עז אצל בני-זוג זרים זה לזה מאשר אצל נאהבים
הגדלים יחד מילדותם. אלה נוטים ביותר להתאחד ברוחם, בנמיותיהם והשקפותיהם, בעוד
שקרבתם התמידית מקררת את להט יחוסיהמין.

התאורים הבודדים של הספור יפים, נמרצים ולרוב פיוטיים, אם כי לא תמיד
אסתטיים (2) כדבעי. ביחוד עשיר הספור בציורי הטבע, במשחקי האור והצל, שביאליק
נוטה להאריך בהם. גם הומר ושרטוטי-פסיכולוגיה דקים לא יחסרו כאן, אף על פי שלא
נצטרפו השרטוטים הללו לתמונות מיוחדות ומסומנות בצביון.

*

תכונתו הכללית לרוב שיריו של ביאליק יש איזה נושא לאומי, הלקוח מהספרות
של ביאליק. העתיקה או מחיי ההווה. בעוד שיתר משורריו הצעירים מבליטים
הלאוסיות. ביצירותיהם את הצד האנושי-הכללי, לא חדלה שירתו של ביאליק
מהתפרנס בעיקר מהמסורה היהודית, המתגלה בספרותנו ובחיי
המסורה. האורתדוקסיה שלנו. כיתר הסופרים העברים פרק משוררנו את עול החנוך
הישן ויצא לרדוף אחרי ההשכלה העולמית, אולם מעולם לא נפרד לגמרי ברוחו מתבריו
בני הישיבה:

לא גרם מזלי כי אבד עמכם; העתים השתנו... והרחק מגבולכם
עמלים עניים-מספכם (3) נפרדתי. הצפתי מובחי, נתתי את ספי-
נמשתי תורת, פשעתי על לחם, אף זכר עודני את כלכם, את כלכם,
וברך אחרת לברי אבדתי. תמונתכם תלוני, לא תמוש מלבי (4).

בית-המדרש. שרש נשמתו של ביאליק מעורה (5) בבית-המדרש הישן, מקור חיינו
הלאומיים. שם הוא שואב את המוטיבים (6) לשיריו היותר חשובים, ולשם
הוא שב בכל פעם שמתגברים עליו המצוקה והשממון בעולם הגדול והזר, שהוא תועה בו:

מקדש אל נערי, בית-מדרשי הישן! בעפרך יתפלש (9) ארון מאין תורה,
ספה אשר רקב שנית עלי נקרה (7), גיילים בקלים וירקים ירקבו בחבית;
אראה שנית כתליך הנמלחים (8) בעשן, נוגות בפרצות תצצנה קרני אורה
את סחי גרקנעה את פים התקרה. ואבלה כל פנה ובכתה כל זוית.
משנה חרבה חרבת מבלי באי מועד, כתלי בית-המדרש! קירות הקדשים!
עלה חציר במסלתך ושביליך דשאנו, מחבא ריח איתן, מקלט עם עולמים!
ארג השממיות על ספונך רעד, קמה כה תעמדו דומם וכנואשים
על גנה הנקדע בני-ערבים יקראו -- תמו צללים שחורים, צללים נאלמים? --

(1) חוש היופי שלו. (2) de. iuratum. (3) כמפתן ביתכם. (4) "המתמיד", ס"ד. (5) רבוק.
(6) תרעונות הראשיים. (7) נורמן לגיי. (8) במובן-קרה. (9) יתגלגל.

התוקרו כמוני את הימים קלו? נמלטי לְהגיד לְכֶם כִּי גָבְרוּ הַמַּכִּים,
הִלְבֵּינְכֶם יִצְאוּכֶם הַנְּכֶם גַּעְצָבִים? נִלְחַמְנוּ כַּגְּבוּרִים אֲךָ הִכִּינוּ אַחֲזָר. —
הֲרֵא תִשְׁאַלוּ לְשָׁלוֹם אֲסוּפֵיכֶם וְאֵנִי יְתוֹם נָדָח, עוֹלֵל טַפּוּחֵיכֶם,
בְּמַרְחָקִים — בּוֹשׁ וּמְנַגַּח שָׁב לְשֵׁנִית
שֶׁב הִנְנִי עִתָּה מֵעֵמֶק הָעֶבְרוֹר;¹ עֲרִיכֶם 1.

בית-המדרש הוא „בית חיינו“ ו„אוצר נשמתנו“, מקור התנחומות וקיום האומה:

אִם יֵשׁ אֶת-נַפְשְׁךָ לְדַעַת אֶת הַמַּעֲיָן
מִמֶּנּוּ שְׂאֵבוֹ אַחִידָה הַמּוֹמְתִים
בִּימֵי הַרְעָה עוֹ בָּוָה, תַּעֲצָמוֹת נַפֶּשׁ,
צֵאת שְׂמַחִים לְקִרְאת מוֹת, לְפֶשֶׁט אֶת הַצִּנּוֹר
אֶל כָּל מֵאֲכֶלֶת מְרוֹטָה, אֶל כָּל קִרְדֵּם נְטוּי,
לְעֵלוֹת עַל הַמוֹקֵד, לְקַפֵּץ אֶל הַמְדוּרָה,
וּבְ„אַחַד“ לְמוֹת מוֹת קְרוּשִׁים; —

אִם יֵשׁ אֶת-נַפְשְׁךָ לְדַעַת אֶת הַמַּעֲיָן
מִמֶּנּוּ שְׂאֵבוֹ אַחִידָה הַמְדַבְּאִים
בֵּין מְצָרֵי שְׂאֵל וּמְצוּקוֹת שַׁחַת, בֵּין עֲקָרִים —
תִּנְחַמוֹת אֵל, בְּטַחֲוֹן, עֲצָמָה, אֶרֶץ רֵיחַ
וְכֵחַ בְּרוּל לְשֵׁאת יָד בְּרַעַמְל, שְׂכֶם
נְטוּי לְסִבֵּל חַיִּי סְחִי וּמְאֵם, לְסִבֵּר
בְּלִי קֶזֶז, בְּלִי גְבוּרָה, בְּלִי אַחֲרִית... —

אֶל בֵּית-הַמְדָרֶשׁ סוּר, הִישָׁן וְהִנּוּשָׁן,
בְּלִילֵי טַבַּת הָאֲרָבִים, הַשׁוֹמְמִים,
בִּימֵי הַתְּמוּזָה הַבְּעֵרִים, הַלְהֵטִים —
אִז אֲוִרֵי גַם כִּיּוֹם תִּרְאִינָה בּוֹ עֵינֶיךָ —
יְהוּדִים בְּנֵי הַגְּלוּת, מְשֻׁכֵי כְבֹד עֲרָה,
הַמְנַשִּׁים² אֶת עַמְלֵם בְּרַחַת שֶׁל גְּמָרָא בְּלָה,
מְשֻׁבְּחִים רִישָׁם בְּמִדְרַשׁ שִׁיחוֹת מִנִּי קָדָם
וּמְשִׁיחִים אֶת דְּאָגָתָם בְּמוֹמְרוֹי תְּהֵלִים...³

(1) „על סף בית המדרש“, ס"ד. (2) המשכּיחים. (3) „אם יש את נפשך לדעת“, ס"ד.

יד המסורה התקיפה על ביאליק למדה אותו לכבוש את רנשותיו, והם מתפרצים לרוב בעוז, בהמולה, אבל לא בנתת, בחיבות. אך לעתים רחוקות יש בשירת ביאליק מהעליוות הקלה, מהמשובה הפזוזה ומרכרוכיותה הטבעית של נשמת המשורר הנות והשלו, השופך את שיחו מתוך אהבה והתאחדות עם כל היקום; ועל פי רוב משמיעה לנו שירה זו רגש כבוש. רגש עצור, חזק ובלתי מעודן ביותר. בהמילודיה⁽¹⁾ של ביאליק יש קצת גם מעין הלמות הפטיש והשתות הסכין. אולם גם איזה רוח צניעות וביישנות יהודית — לא ביישנות אסתטיסית, משעשעה ומגרה קצת, אלא ביישנות מוסרית — נסכה המסורה על יצירותיו של המשורר:

לִי הַיְתָה אִם — וְזָכְרוּנָה מִגֵּן לִי, וּבְלֵיל שַׁבָּת, אַךְ יִתְקַדֵּשׁ לַיִל,
הִיא הוֹרְתָנִי לְכַבֵּשׁ לִבִּי, תִּדְלִיק אִמִּי שְׂבָעָה גְרוֹת—
וְאוֹצְרוֹת חֲמֻדָּה וּמְרַגְלוֹת וְעֵסוֹלֵמִי־עַד אֶת נַפְשִׁי הַשְּׂקָתָה
לְשֵׁאת הוֹמָם בְּמַעֲמָקָיו. אֹרֶךְ צְנוּעַ, זָהָר קְדוֹשׁ⁽²⁾.

המקרא והתלמוד השפיעו ביותר לא רק על תכנה של שירת ביאליק, מושגיה והשקפותיה על העולם, אלא גם על צורתה. משוררנו אוהב להשתמש בריתמוס⁽³⁾ ספרי הנביאים, מליצותיהם ותמונותיהם, ולפעמים דתמונות הללו נעשות אצלו לעצם התוכן. יש ששירת ביאליק תהיה לפארודיה⁽⁴⁾ נמורה של חזיונות התנ"ך. למשל, משאו על בית-המדרש הישן:

לֹא תָמוּט, אֶהֱלֵ שֵׁם! עוֹד אֲבַנֶּה וְנִבְנִיתִי,
מִעֲרָמוֹת עִפְרָה אֲחִיָּה הַבְּתָלִים;
עוֹד תִּבְלָה הַיְכָלוֹת⁽⁵⁾ כְּאֲשֶׁר בְּלִית
בְּיוֹם הָרָם רַב, בְּנֶפֶל מְגִדָּיִם⁽⁶⁾.
וּבְרַפְאֵי אֶת מִקְדָּשׁ יְיָ הִהָרֵם—
אֲרַחֲבֶה יְרִיעוֹתָיו וְאֶקְרַע לוֹ חֲלוּנָי,
זְהַרְךָ הָאֹרֶךְ חֲשַׁבְתָּ צִלּוֹ הַפְּרוּשׁ,
וּבְעֵלּוֹת הָעֵנָן יִרְדַּ בְּבוֹד אֲדָנִי;
וְרֵאוּ כֹל בְּשֶׁר לְמִקְמָנָם וְעַד גְּדוֹלָם,
כִּי יִבֶּשׁ חֲצִיר, נִבְלַ צִיץ— וַיִּי לְעוֹלָם!⁽⁷⁾

אולם לא רק בשברי פסוקים יודע ביאליק להשתמש; הוא גם אמן מצוין להמות את לשון המקרא והתלמוד לחפצו, להתיכה בכורו ולסגלה לכל המשגים היותר דקים. סגנונו העשיר, החי, המצוק והמקושט בעוז נבואי, פתח תקופה חדשה בשירתנו העברית ושמש כמופת למשורריו הצעירים. בעוד שיל"ג משתמש בלשון המשנה והתלמוד רק בדרך ארעי, כמו במאמר מוסגר, העשוי לחדד את שנינותו והתוליו—מרכיב ביאליק יחד את שפת המקרא והתלמוד ומוציא מהרכבה

(1) במגנינה. (2) „בת ישראל", ס"ב. (3) מדה הנגינה. (4) חקי ספרותי. (5) תאריך ימים יותר מהם. (6) בשם בהמות ובהפכות בקורות העמים. (7) „על סף בית המדרש", ס"ד.

זו לשון רעננה, רחבה וחייה. הוא עשה לסגנון השירה מה שעשה אבראמוביץ לסגנון הפרוזה.

שירתו של ביאליק היא על פי רוב לירית, קובלת על צרות העם או על חיי שירת הגלות. היחיד הכלים בתוהו. כמעט באותה המדה אשריה זו לירית היא - שירת הגלות. צער העולם והחברה האנושית בכלל אינו מעסיק את משוררנו, הוא מקונן רק על צער היהודי וקוננו-חול. אולם ביאליק איננו משורר התהיה הלאומית, אף על פי שהקדיש איזו שירים להציונות. משורר לאומי זה הוא ריאליזם. ריאליסטי ביותר, וחסרה לו ההתלהבות התמימה של המאמינים בישועה קרובה. ומשום זה, גם מחמת הסגנון הקשה קצת, אין שירי-

התהיה של ביאליק מושרים בפי העם. ביאליק ריאליסט גם בזה, שרק לעתים רחוקות יש לו גענועים על אותם עולמות-הקסם של פאנטאסיה¹ ומסתורין, שהרומאנטיקאים נוהים כל כך אחריהם. החול והשטחיות שבחיים אינם מרבים להרגיז את משוררנו, והוא תובע על פי רוב רק את עלבון קמץ בפלמטיקה הגבד הרגיל ודורש את ספוק הצרכים החמריים. אולם כריאליסט אין ביאליק עוסק במדה מספיקה בציון פלאסטי² מפורט, וביחוד בנתות: פסיכולוגיה. פסיכולוגי הדרגי. שני אלה, ציור-המראות וברור-הרגשות, תופסים אמנם מקום יותר חשוב בספורי הפרוזה של ביאליק, אבל גם שם מעטות התמנות החיות, בעלות הפרצוף השלם.

(1) הויה. (2) ציר חיצוני של התכונות והסובן.

